

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUĎĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

STUDIE K DĚJINÁM STŘEDOVĚKÉHO OSÍDLENÍ
ARCHEOLOGIE NA TELEČSKU

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Rudolf Krajíc, CSc.

Autor práce: Petr Bartušek

Studijní obor: Archeologie

Ročník: 3.

2012

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracoval samostatně, pouze za použití pramenů a literatury, jež jsou uvedeny v příloženém seznamu.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 16. května 2012

.....

Poděkování

Rád bych poděkoval především Doc. PhDr. Rudolfu Krajíčkovi, CSc., jemuž vděčím za vedení práce, mnohé cenné rady, konstruktivní připomínky a také četné konzultace. Dále děkuji PhDr. Josefu Bláhovi, jenž mi ve svém volném čase předával své bohaté zkušenosti a znalosti, Mgr. Davidu Zimolovi, Mgr. Milanu Vokáčovi a Mgr. Pavlovi Macků za poskytnutí mnohých informací, doporučení, rad a materiálů. Také děkuji Mgr. Vladislavu Burianovi, který mi téma bakalářské práce poradil. V neposlední řadě bych rovněž rád poděkoval rodině za umožnění mého studia a za jejich trpělivost během psaní této práce i v letech předchozích.

Studie k dějinám středověkého osídlení

Archeologie na Telečsku

Anotace:

Tato práce se zabývá vývojem osídlení mikroregionu Telečsko a je podrobněji zaměřena na období středověké kolonizace.

Na základě především souhrnu dosavadních archeologických výzkumů a historicky orientovaných prací je nastíněn vývoj osídlení na sledovaném území ve 13. a 14. století. Práce vychází především z uskutečněných archeologických výzkumů Muzea Vysočiny Jihlava, výzkumů PhDr. Josefa Bláhy a Prof. PhDr. Lubomíra Konečného a výzkumů dalších archeologů, kteří se zabývali lokalitami na Telečsku.

Práce přináší možný úhel pohledu na zdejší středověké osídlení a poukazuje na další poznatky vyplývající z aktuálního historického a archeologického poznání mikroregionu. Rovněž se tato práce snaží poukázat na problémy a otázky, které v rámci archeologie na Telečsku nebyly prozatím dostatečně zodpovězené.

Přílohy: Mapové podklady, kresebná a fotografická dokumentace nemovitých archeologických památek, kresebná a fotografická dokumentace archeologických nálezů, fotografická dokumentace předpokládaných poloh ZSO.

Study on the history of the medieval settlement

Archeology in the Telc area

Annotation:

The purpose of this paper is to show the development of the Telc microregion with detailed orientation towards the period of medieval colonization.

Based on the summarized knowledge of the hitherto performed archaeological research and historically oriented studies the development of the settlement in the examined area in 13 and 14 century is delineated here. The paper is primarily based on the research that has already been done by the Vysocina Museum in Jihlava and on PhDr. Josef Blaha and Prof. PhDr. Lubomir Konecny's works along with some other archaeologists concerned with the research of the Telč localities.

The paper is demonstrating a possible approach to the problems of the local medieval settlement and implies some other information obtained from the current historical and archaeological research of the microregion. The paper is also attempting to point out some hitherto unanswered problems and questions referring to the archaeological explorations in the Telc area.

Annexes: Map sets, drawings and photographic documentation of immovable archaeological monuments drawings and photographic documentation of archaeological finds, photographic documentation of presumed ZSO positions.

Obsah

1. ÚVOD	3
2. METODIKA	4
3. STRUKTURA PRÁCE A POUŽITÉ METODY	6
3.1. STRUKTURA PRÁCE.....	6
3.2. POUŽITÉ METODY.....	7
4. VYMEZENÍ SLEDOVANÉ OBLASTI A PŘÍRODNÍ PODMÍNKY	8
4.1. GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ TELEČSKA.....	8
4.2. PŘÍRODNÍ PODMÍNKY.....	9
4.2.1. GEOLOGICKÁ STAVBA A GEOMORFOLOGIE.....	9
4.2.2. PŮDNÍ POKRYV.....	10
4.2.3. VODNÍ A KLIMATICKÉ POMĚRY	10
4.2.4. POTENCIÁLNÍ REKONSTRUOVANÁ VEGETACE NA ÚZEMÍ TELEČSKA	13
5. HISTORIE ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ NA ÚZEMÍ MIKROREGIONU	14
6. KOLONIZACE OBLASTI.....	17
6.1. KOLONIZAČNÍ VLNY	17
6.2. KOMUNIKAČNÍ SÍŤ	19
7. SOUČASNÝ STAV HISTORICKÉHO A ARCHEOLOGICKÉHO POZNÁNÍ OSÍDLENÍ	24
JEDNOTLIVÝCH OBCÍ NA VYMEZENÉM ÚZEMÍ.....	24
7.1. ŠTERNBERK.....	24
7.1.1. <i>Historické poznání</i>	25
7.1.2. <i>Archeologické poznání</i>	26
7.1.3. <i>Výhledy do budoucna</i>	29
7.2. TELČ.....	30
7.2.1. <i>Telč-dvorec</i>	34
7.2.2. <i>Telč-Staré Město</i>	44
7.2.3. <i>Telč-Mokrovce</i>	45
7.2.4. <i>Telč-K Radkovu (parcela 1817/1 a parcela 1817/2)</i>	46
7.2.5. <i>Telč-Studnice</i>	47
7.3. ZSO RYSOV	48
7.4. ZSO ŠIŠKOV	48
7.5. ZSO VOJKOV	49
7.6. ZSO VOTVRŇ	50
7.7. MYSLIBOŘ.....	50
7.8. ZSO ŘÍMOV	52
7.9. ZSO MRZATEC.....	52
7.10. RADKOV-KOČIČÍ HRÁDEK.....	53
7.11. DOLNÍ DVORCE (DYJICE)	54
7.12. DYJICE.....	55
7.13. ČÍŽOV (ZSO A OPEVNĚNÍ).....	56

8. ZÁVĚR.....	59
9. ZKRATKY.....	65
10. LITERATURA	66
11. INTERNETOVÉ ZDROJE.....	69
12. SEZNAM PŘÍLOH.....	70
13. PŘÍLOHY	74

1. Úvod

Při volbě tématu pro tuto práci jsem vycházel z přesvědčení, že by mělo být jednak badatelsky přínosné a také by se mělo mě osobně dotýkat. Jsem zastáncem faktu, že archeologie a historie jsou vědy, které by měly co nejintenzivněji kooperovat a vzájemně se doplňovat, a proto jsem si z hlediska chronologického vybral období středověku, kde se archeologické prameny mohou o prameny písemné více či méně opírat. Z těchto popsaných důvodů jsem zvolil téma, které se zabývá středověkým vývojem mikroregionu (a jeho osídlení), z jehož blízkosti pocházím.

Tato práce je převážně zaměřena na období středověké kolonizace na území Telečska a na nálezy každodenní hmotné kultury spadající do tohoto období (převážně 2. polovina 13. až 14. století). Těžištěm práce je shrnutí dosavadního historicko-archeologického poznání zvoleného mikroregionu, což by mělo být přínosem z pohledu archeologického (především), avšak rovněž by práce měla být přínosnou i z pohledu obecnějšího, tedy pro zájemce o středověké dějiny Telečska. Proto jsem se v práci pokusil o shrnutí jednak stávajícího poznání historického (vycházejícího z písemných pramenů), tak především o souhrn dosavadních archeologických akcí (výzkumy, sběry) na území Telečska, jejichž výsledky (s přesahy) spadají do vytyčeného období, tedy do 13. a 14. století. Rovněž by tato práce měla poukázat na případné vyhlídky do budoucna či na potenciál, který mohou případné doposud nerealizované zevrubnější archeologické výzkumy na území některých částí Telečska mít, a to jak v kontextu regionálním, tak i širším.

2. Metodika

Tato kapitola je zaměřena na vymezení pojmů použitých v této práci. Hned na úvod je třeba nastínit pojem Telečsko, a to jak po stránce geografické, tak po stránce jazykové.

Po stránce geografické či geograficko/politické skýtala tato práce několik možností, co do výběru území, na něž se lze zaměřit. Oblastí Telečsko/Telčsko mohl být myšlen mikroregion v okrese Jihlava zahrnující aktuálně 49 obcí (18.02.2012 <http://cs.wikipedia.org/>) (Obr. 1). Nutno podotknout, že toto vymezení mikroregionu zahrnuje všechny lokality v této práci popsané. Dále mohla být pod pojmem Telečsko myšlena Telčská kotlina (Obr. 2), která se rozkládá kolem města a je lemovaná na západě Javořickou vrchovinou s pohledově dominantním nejvyšším kopcem Javořicí (18.02.2012 <http://www.telc-etc.cz/>) (837 m n. m.) (04. 01. 2012 <http://cs.wikipedia.org/wiki/>) a na východě zalesněným Rozsíčským hřbetem, které vytváří při dálkových pohledech na město přírodní horizonty (18.02.2012 <http://www.telc-etc.cz/>). I toto vymezení pojme všechny zvolené lokality. Rozhodl jsem se nakonec pro volbu území de facto z pohledu území osídleného ve středověku a jeho archeologického poznání. Pod název Telečsko jsem tedy (na základě rad a doporučení PhDr. Josefa Bláhy a Mgr. Davida Zimoly) zahrnul kromě samotné Telče a nedalekého hradu Šternberka vesměs zaniklé středověké osady z okolí Telče, na nichž byl archeology zároveň prokázán (především díky porovnání keramických nálezů) přímý kulturně/společenský vliv města Telče nebo hradu Šternberka, většinou díky analogiím v nálezech keramiky. Takto zvolená pomyslná hranice se de facto shoduje s hranicí zmíněného mikroregionu vymezeného pro 20. století, ale východní hranice by pro období 13. a 14. století byla nejspíš posunuta mezi Novou Říší a Telč, tedy západním směrem. Jedná se však o velice obtížně stanovitelnou a pomyslnou hranici, kterou lze těžko zanášet do mapy.

Po stránce jazykové jsem stál před volbou, zda pro území, kterým se tato práce zabývá zvolit název Telčsko nebo Telečsko. V odborné literatuře mají oba tyto termíny poměrně stejně frekventované zastoupení. Například Vlastivěda moravská (2005) operuje s prvním termínem. Rovněž wikipedia.org používá tvar Telčsko a název Telčí protékajícího potoka Telčský potok by rovněž opravňoval preferovat výraz Telčsko. Oproti tomu Josef Bláha, který se po stránce archeologické územím kolem Telče doposud nejdéle zevrubně zabýval, užívá termín Telečsko a to již od roku 1968, kde

tento tvar používá ve své diplomové práci. I starší badatelé, jako např. Václav Richter operovali s termínem Telečsko (1941). Jelikož termín Telečsko převážně používají členové archeologické obce, rozhodl jsem se tedy přiklonit k druhému z obou zmíněných tvarů, tedy k tvaru Telečsko. Nejednotnost (i v rámci článků citovaných v této práci) panuje rovněž u názvu Telčská kotlina, Telečská kotlina, telečská kotlina. V tomto případě jsem ustálil termín Telčská kotlina, jelikož adjektivem od slova Telč měl by být tvar telčský/telčská. V případě Telečské ulice, Telečské brány či telečského panství zůstal zachován tento tvar, jelikož se v používané literatuře tyto tvary shodovaly.

Pod pojmem lokalita (synonymum naleziště) je myšleno místo s koncentrací archeologických nálezů (*Kuna a kol. 2004, 19*).

Pod pojmem Českomoravská vrchovina je myšleno území mírně zvlněné geomorfologické oblasti (podsoustavy) v jižní části České vysočiny, rozkládající se po obou stranách historické zemské hranice Čech a Moravy (odtud je odvozen její název) na prakticky celém území kraje Vysočina (20.02.2012 <http://cs.wikipedia.org/>). Název této oblasti prošel vývojem a dříve se oblast také nazývala Českomoravská krabatina (20.02.2012 <http://cs.wikipedia.org/>) nebo Českomoravská vysočina. Dnes se ustálil název Českomoravská vrchovina a rovněž se pro dané území užívá lidově název Vysočina (bez adjektiva českomoravská).

Pojmem zaniklá středověká osada (ZSO) je myšleno zemědělské sídliště z období středověku založené poblíž řeky v příhodné nadmořské výšce a klimatických poměrech (*Nekuda 1982, 33,34*), které později z rozličných důvodů zaniklo.

Pojem katastrální území (k. ú.) je v této práci chápán jako technická jednotka, kterou tvoří místopisně uzavřený a v katastru nemovitostí společně evidovaný soubor nemovitostí (27.02.2012 <http://cs.wikipedia.org/>).

Pod pojmem předlokační sídliště je v práci myšleno místo s doložitelným osídlením nejpozději ve 13. století (*Vokáč - Zimola 2011, 1*).

Základní informace týkající se jednotlivých obcí (nadmořská výška, poloha obce, počet obyvatel při posledním sčítání a katastrální výměra) jsou většinou převzaty z oficiálních webových stránek obcí či z jiných webových zdrojů (především www.wikipedia.org).

3. Struktura práce a použité metody

3.1. Struktura práce

Struktura této práce je z velké části převzata z bakalářské práce Jaroslava Hamana z roku 2010, přičemž tento postup byl doporučen vedoucím práce.

1. kapitola se týká úvodu této práce a následující kapitola se zabývá zodpovězením otázek týkajících se metodiky a vymezení některých pojmů používaných během práce. Kapitola 3. popisuje strukturu práce a použité metody. Ve 4. kapitole jsou sledovány přírodní podmínky a geografické vymezení oblasti. Jsou zde shrnuty přírodní podmínky na území mikroregionu (geologická stavba a geomorfologie, půdní pokryv, půdní poměry, vodstvo a potenciální rekonstruovaná vegetace).

Kapitola 5. nastiňuje historii dosavadních archeologických a historických výzkumů na území Telečska.

6. kapitola nastiňuje kolonizaci dané oblasti a vyzdvihuje význam zemských stezek.

Nejobsáhlejší částí práce je kapitola 7., která je jakýmsi shrnutím dosavadního archeologického poznání vytyčeného mikroregionu, což je v práci provedeno formou popisu stávajícího poznání jednotlivých ZSO, města Telče a nedalekého hradu Šternberka. Tyto lokality nejsou v práci seřazeny abecedně. Jejich pořadí je určeno kombinací významu a typu lokality. Archeologické poznání pochopitelně kooperuje s poznáním historickým. Kapitola 8. představuje závěr této práce. V následující kapitole jsou vysvětleny zkratky, které jsou v práci použity.

V 10. kapitole je sepsán seznam použité literatury, v 11. kapitole seznam internetových zdrojů a ve 12. kapitole seznam příloh. Závěrečná kapitola obsahuje přílohy této práce.

Obrazové přílohy jsou řazeny podle jednotlivých kapitol a je na ně průběžně odkazováno v textu. Na přiloženém nosiči je uložena tato práce i s přílohami.

3.2. Použité metody

Během pokusů o nástin postupu a struktury osídlení na Telečsku je možné vycházet z písemných zmínek o jednotlivých ZSO i obcí na kterých se osídlení dochovalo do současnosti. Co se týče dějin samotné Telče, bylo čerpáno především z Vlastivědy moravské - Dačicko, Slavonicko, Telečsko, dále ze starších prací V. Richtera (*Richter 1941*), ale i z článků archeologických, jejichž autorem je především J. Bláha, v několika případech spolu s L. Konečným. Rovněž pak z písemně zpracovaných novějších výzkumů Muzea Vysočiny Jihlava. Tyto články byly dále rovněž hlavním zdrojem archeologických informací pro Telč i zbytek Telečska.

Většina prvních (nejstarších dochovaných) písemných zmínek o vsích z vymezeného území pochází až z 2. poloviny 14. století. Století 13. pokrývá v této práci podkapitola věnovaná samotné Telči, která je z důvodů, které budou popsány níže také nejobsáhlejší podkapitolou celé práce.

Metody aplikované v rámci práce byly především komparace, deskripce, analýza a syntéza.

Rovněž docházelo k opakovaným ústním konzultacím s J. Bláhou, pracovníky Muzea Vysočiny Jihlava (M. Vokáč a D. Zimola) a s archeologem Národního památkového ústavu v Telči Pavlem Macků.

Při fotografování míst, v nichž se nachází jednotlivé ZSO, jsem vycházel jednak z popisů J. Bláhy a rovněž z podrobnějších zanesení těchto lokalit, jak mi je laskavě poskytl archeolog památkového ústavu v Telči P. Macků.

4. Vymezení sledované oblasti a přírodní podmínky

4.1. Geografické vymezení Telečska

Území Telečska náleží k rozlehlé geomorfologické oblasti Českomoravské vrchoviny. Telečsko leží na moravské straně Českomoravské vrchoviny (*Richter 1941, zde str. 2*) v blízkosti nejvyššího vrcholu této části pohoří zvaném Javořice (837 m n. m.) (*04. 01. 2012 <http://cs.wikipedia.org/wiki/>*). Od Javořice k jihu se táhne hřeben hlavního evropského rozvodí labsko-dunajského, kdežto směrem na východ jde předěl mezi horním povodím Moravské Dyje a horním pořčím Jihlávky. Tento neúrodný kraj se ještě ve 12. století nacházel hluboko v pomezím hvozdu oddělujícího Moravu od Čech a tvořícího mezi oběma těmito zeměmi hranici, která tehdy ještě nebyla přesně vymezená (*Richter 1941, zde str. 2*).

Region zvolený pro tuto práci se tedy nachází co do nadmořské výšky ve vyšších polohách vlastní Českomoravské vrchoviny (převážně) až na rozhraní s horskými oblastmi Českomoravské vrchoviny.

Jižně Telečsko ohraničuje rozvodí řeky Jihlavy a Moravské Dyje a na východě nízký hřeben rozvodí řeky Vápovky a Moravské Dyje. Směrem jižním (k Dačicím) se poté Telečsko/Telčská kotlina svažuje a rozevívá (*Bláha - Konečný 1985, 129*).

Samotná Telč se nachází ve střední části Dačické sníženiny v místě soutoku vějířě potoků - přítoků Moravské Dyje. Mezi údolními sbíhajícími se k městu sestupují i ploché meziúdolní hřbety. Uspořádáním údolí a hřbetů vznikla plochá, podélně rozdělená sníženina, uzavřená na východě nízkým severojižním hřbítkem Oslednice 557 m n. m. (*Smutný 2005, 802*).

4. 2. Přírodní podmínky

Krajina, která zde procházela postupnou kultivací, má zemědělský ráz s menšími plochami rozptýlené zeleně (hájky, meze, menší lesní plochy). V krajině jsou typické aleje a stromořadí vyskytující se při silnicích a především velké množství rybníků, což spolu s téměř pravidelným rozložením sídel vytváří kvalitní symbiózu krajiny a osídlení (18.02.2012 <http://www.telc-etc.cz/telc/>).

4.2.1. Geologická stavba a geomorfologie

Celkově vzato je oblast Telečska co do podloží dělena na západní žulový masiv a východní rulový masiv. Předěl mezi nimi se táhne cca na čáře Batelov-Hostětice-Dačice (Bláha - Konečný 1985, 129).

Po geologické stránce je území budováno krystalinikem moldanubika, které při západní straně území prostupuje centrální moldanubický masiv. Převládajícími horninami moldanubika jsou biotitické a sillimanit-biotitické pararuly, které vznikly přeměnou jílovitých břidlic (Luna 2005, 11). Na území Telečska vystupuje pouze velmi malá část centrálního moldanubického masivu, který buduje střední část Českomoravské vrchoviny, Šumavy a pokračuje do Rakouska až k Dunaji. V tomto ohledu je třeba zmínit takzvaný Mrákotínský typ (západně od Telče), který utváří drobnozrnné až středně zrnité dvojslídne monzogranity až žuly (Luna 2005, 13). Tato lomová oblast mrákotínská je dodnes pověstná těžbou mrákotínské žuly, charakteristické vysokou pevností v tlaku, nepatrnou pórovitostí a nasákavostí a je řazena do I. až II. jakostní třídy. Charakteristické vlastnosti pro tuto horninu jsou pevnost, trvanlivost, a fakt, že je vhodná pro opracovávání a leštění (Luna 2005, 20).

Město Telč a jeho okolí se nachází v lokalitě, jejíž geologickou strukturu tvoří jednak přeměněné horniny - svorové ruly, pararuly, migmatity až žuly (hlubinné vyvřelé horniny). Dále se zde nalézají říční až jezerní sedimenty (štěrk, písek, jíly) (25. 11. 2011, <http://www.geologicke-mapy.cz/regiony/>).

Nejobecněji vzato je podkladem velké části regionu granit (žula), jehož stáří lze charakterizovat jako Eratém - paleozoikum až proterozoikum a typ hornin jako magmatity hlubinné, geologický region je moldanubikum, přesněji relikty terciéru v Českém masivu, konkrétně pokryvné útvary a postvariské magmatity. Druhou velkou

část podloží utváří pararula (na rule stojí Telč) (25. 11. 2011, <http://www.geologicke-mapy.cz/regiony/>).

Dále zde lze narazit na antropogenní uloženiny (oblast Štěpnického rybníka přímo v Telči), vytěžené prostory a kolem řek tradičně nivní sedimenty. Jedná se o neuzpevněné sedimenty (hlína, písek, štěrk) chronologicky zařaditelné do kvartéru. Z hlediska geologického regionu se jedná o kvartér Českého masivu a Karpat (25. 11. 2011 <http://www.geologicke-mapy.cz/regiony/>).

Na tomto místě je rovněž zapotřebí zmínit výskyt drahých kovů. Co se týče zlata, zmiňuje jej geolog a mineralog František Pošepný (v roce 1895) cca 3 kilometry od Telče nedaleko Zvolenovic (Luna 2005,17). V regionu se také vyskytuje stříbrná ruda. Stopy po těžbě (z 16. století) se v terénu nachází v Dobré Vodě poblíž Mrákotína (Luna 2005,17).

4.2.2. Půdní pokryv

Půdní typy na celé jihozápadní Moravě jsou vesměs chudé na minerály a vykazují užší vztah s klimatickými poměry a konfigurací terénu než s geologickým podkladem (Bláha 1968, 20).

Území kolem Telče, tedy většina údolí i ploché hřbety a plošiny mezi nimi, jsou pokryty písčitými hlínami, pod nimiž jsou místy uloženy šedé i nazelenalé jíly sladkovodního původu (Smutný 2005, 802).

Největší rozlohu především ve středních polohách zaujímají pokryvy půd kyselých (kambizem mesobazická) na žulách i na rulách. V jižním okolí Telče se také nachází půdy illimerizované oglejené (luvizemě oglejené) vyskytující se ve vlhčích zamokřených místech (Hrádek 2005, 47).

4.2.3. Vodní a klimatické poměry

Z hlediska regionalizace povrchových vod České republiky patří řešené území Telče do středně vodné oblasti. Specifický odtok podzemních vod je zde poměrně vysoký (18.02.2012 <http://www.telc-etc.cz/telc/>).

Osu celého horního Podýjí (Obr. 3) tvoří řeka Moravská Dyje tekoucí ve všeobecném směru severojižním, jejíž zřídelní vodoteče pramení v prostoru Pavlov-Bezděkov-Panenská Rozsíčka¹ (Richter 1941, zde str. 3). Tato řeka se dotýká východního a jihovýchodního okraje území kolem Telče a protéká směrem k jihu podél hranice katastrálního území Telč. Tok prochází hlubší, převážně vlhkou nivou, lemovanou převážně zalesněnými svahy. Tok je většinou neupravený, s výjimkou menších dílčích úprav staršího data (18.02.2012 <http://www.telc-etc.cz/telc/>). Vody z povodí Moravské Dyje (a Jihlavy) odtékají do Černého moře a povodím vyššího řádu je zde Dunaj (Hrádek 2005, 51).

Moravská Dyje přijímá na území Telečska několik přítoků, které je třeba zmínit. Jedná se především o Telčský potok, jenž je pravostranným přítokem Moravské Dyje. Pramení ve Studnicích na jižním okraji Třeštské pahorkatiny v nadmořské výšce 600 m n. m. (Hrádek 2005, 51) cca 5 km od Telče (18.02.2012 <http://www.telc-etc.cz/telc/>). Telčský potok je na území Telče a jeho okolí hlavním tokem, protékajícím městem od severu k jihu (18.02.2012 <http://www.telc-etc.cz/telc/>). U Telče poté přijímá celý vějíř krátkých přítoků a protéká rybniční soustavou tvořenou Roštejnským, Štěpnickým, Ulickým a Staroměstským rybníkem (Hrádek 2005, 51,52). Dále protéká přes biologický rybník a Rohozenský rybník a zprava ústí cca 2 km pod Telčí do Moravské Dyje (18.02.2012 <http://www.telc-etc.cz/telc/>). Do Moravské Dyje ústí nad Radkovem v nadmořské výšce 485 m n. m. Celý tok pak měří 10,1 km (Hrádek 2005, 52). Úzký pás údolní nivy Telčského potoka, kterým byla přiváděna pitná voda do města, propojuje město s úpatím Javořické vrchoviny (18.02.2012 <http://www.telc-etc.cz/telc/>). Telčský potok je rovněž, co se odtokových poměrů týče, přímým recipientem v oblasti kolem Telče. Část území kolem města (východ) je odvodňována přímo do Moravské Dyje, severní, východní a jižní část pak do Telčského potoka (18.02.2012 <http://www.telc-etc.cz/telc/>).

Myslůvka je pravostranný přítok Moravské Dyje a pramení v Jihlavských vrších v úžlabině mezi Javořicí a Míchovým vrchem ve výšce 690 m n. m. Protéká rybníky Horním Mrzaticem, Dolním Mrzaticem a Hamerským rybníkem. Do Moravské Dyje ústí u Černiče, kde ve výšce 465 m n. m. vtéká do Černičského rybníka. Délka toku je 15,4 km (Hrádek 2005, 52).

¹ Pojmenování vsí Dyjice a Dyjičky svědčí o tom, že již ve starších dobách byl tento vodní tok nazýván Dyje (Richter 1941, zde str. 3).

Svatojánský potok je málovodný, částečně upravený vodní tok, vytékající z Pospíchalova rybníka. Svatojánský potok protéká jižní částí Telče od západu k východu a ústí do Staroměstského rybníka (18.02.2012 <http://www.telc-etc.cz/telc/>).

V blízkosti měst byly budovány rybníční soustavy a Telč nebyla výjimkou (Hrádek 2005, 54). Každá z dílčích údolních sníženin na vymezeném území je vyplněna rybníkem - severnější Štěpnickým a jižnější Ulickým a Staroměstským (Smutný 2005, 802) (Obr. 4, Obr. 5). Nad Telčí se nachází Roštejnský rybník (12 ha) a přímo ve městě je Staroměstský rybník (15 ha) a Ostrovský (nebo také Štěpnický) rybník (10 ha) (Hrádek 2005, 54). Největším rybníkem na vytyčeném území je Žibřid (23 ha) v Mrákotíně (na Světelském potoce - přítoku Myslůvky) a za zmínku stojí jistě také Hamerský rybník (17 ha) pod Mrákotínem (na Myslůvce) (Hrádek 2005, 53).

Vlastní Českomoravská vrchovina se vyskytuje v polohách 500 až 600 m n. m. s vegetační délkou přibližně 145 dnů a její horské oblasti pak ve výšce 650 až 837 m n. m. s vegetační délkou zhruba 130 dnů. Samotné město Telč se nachází v poloze 514 až 525 m n. m. s průměrnou roční teplotou 6,5 °C a úhrnem srážek 617 mm (Bláha 2002, 14). Českomoravská vrchovina tedy vzhledem k nadmořské výšce spadá do kategorie takzvaných mladých sídelních oblastí charakterizovaných chladnějším podnebím a vyššími srážkami. Převládající dřeviny v daném regionu jsou smrk (spíše v zamokřených oblastech), buk a jedle, která zde převažuje (Bláha 1968, 26,27).

Telčská kotlina (nejsvrchnější Podyjí) se nachází v mírně teplé oblasti (MT 5), charakteristické mimo jiné normálním až krátkým létem, které je mírné až mírně chladné, zatímco směrem k Dačicím a Slavonicím se nalézá oblast teplejší s příznivějšími klimatickými podmínkami (MT 9) (Bláha 2002, 15)². Klima je zde poměrně drsné. Srážky se zvyšují a teplota klesá spolu s nadmořskou výškou. U vyšších poloh zde převládají typické západní a severozápadní větry přímořského charakteru, které jsou dešťonosné (Bláha 1968,21).

² V roce 1971 bylo E. Quittem zpracováno klimatickogeografické členění Československa, ve kterém vymezil na našem území 3 základní klimatické oblasti – teplou, mírně teplou a chladnou. Na základě chodu a intenzity 14 klimatických charakteristik pak vymezil v každé oblasti několik podoblastí. Mírně teplá podoblast se dělí na 11 podoblastí (MT1 - MT11), kdy MT11 je nejteplejší a nejsušší a MT1 je nejchladnější a nejvlhčí. Vrchovinné části Českomoravské vrchoviny mají podnebí mírně teplé podoblasti, které se s narůstající nadmořskou výškou stává drsnější (MT5 – MT2) (29.01.2012 <http://www.herber.kvalitne.cz/>).

4.2.4. Potenciální rekonstruovaná vegetace na území Telečska

Květena (pro Českomoravskou vrchovinu obecně) je poměrně jednotvárná, tvořena převážně mezofyty a odpovídá vegetačnímu stupni submontánnímu, tedy podhorskému a vrchovinnému. V podnebí se projevuje mírný úbytek srážek od západu směrem na východ (*Dvořáčková 2005, 59*). Podle mapy potenciální přirozené vegetace by měly na vymezeném území převažovat kyselé bikové bučiny s druhově chudým bylinným patrem (*Dvořáčková 2005, 65*).

5. Historie archeologických výzkumů na území mikroregionu

Archeologie samotného města Telč a jeho okolí je pochopitelně úzce spjata s archeologickými výzkumy širších územních celků, ať už se jedná o Českomoravskou vrchovinu, oblast Horního Podují nebo nejobecněji vzato o jihozápadní Moravu.

O archeologické poznatky z území jihozápadní Moravy, do níž Telečsko spadá, se zasloužila řada významných badatelů, kteří se okolím Telče a především pak samotným městem zabývali již od 19. století.

Přední místo, co se počátků archeologie na vytyčeném území týká, zaujímá Karel Jaroslav Maška (1851-1916), který byl nejen ředitelem telčské reálky, ale také amatérským archeologem. Území se badatelsky dotkl rovněž telčský rodák Jaroslav Palliardi (1861-1922), jenž zastával kromě povolání notáře v Moravských Budějovicích funkci amatérského archeologa. První systematické zpracování archeologických lokalit a příslušných nálezů z regionu jihozápadní Moravy zpracoval Josef Bláha ve své diplomové práci „Vývoj osídlení jihozápadní Moravy do doby husitské“ I-III v roce 1968 (*Nekuda 2005, 123*). Josef Bláha se od konce 60. let 20. století až do současnosti archeologicky zabýval jak jihozápadní Moravou a Horním Podujím, tak i samotným městem Telč a jeho okolím a stal se nejpřednějším archeologickým odborníkem na oblast jihozápadní Moravy a tedy i Telečska.

K archeologickému poznání mikroregionu významně přispěly rovněž výzkumy Zdeňka Měřínského, především z konce 60. až 70. let, kdy se některé z jeho početných a všestranných archeologických výzkumů rovněž dotýkaly vytyčené oblasti.

Z odborných prací, které se zabývají částí regionu jihozápadní Moravy, je třeba zmínit Vlastivědu moravskou - Moravskobudějovicko, Jemnicko, v níž vývoj osídlení od prvních stop pobytu člověka až do období středověku zpracoval právě Zdeněk Měřínský (*Nekuda 2005, 123,124*) a samotnému Telečsku se poté věnuje Vlastivěda moravská - Dačicko, Slavonicko, Telečsko vydaná v roce 2005.

Z historiků se na konci 19. století Telči badatelsky věnoval Jan Beringer (1848-1901), jenž se zabýval studiem historických a místopisných památek města a okolí. Rovněž patřil mezi zakládající členy Muzejního spolku v Telči a byl prvním kustodem Muzea města Telče (11.04.2012 <http://www.telc-etc.cz/telc/>). Osídlení jihozápadní Moravy pak věnovali pozornost Ladislav Hosák (*Nekuda 2005, 124*) (1898-1972) (10.01.2012, <http://cs.wikipedia.org/>) a Gracián Chaloupka (*Nekuda 2005, 124*) (1904-1976) (10.01.2012, <http://encyklopedie.brna.cz/>). Oba vycházeli jak z pramenů písemných, tak z pramenů filologických a došli k závěru, že sledovaný region byl osídlen slovanským obyvatelstvem již v období předkolonizačním (*Nekuda 2005,124*). Z historiků byl asi nejvýznamnějším badatelem zabývajícím se tímto mikroregionem Václav Richter, jehož práce týkající se Telče mají dodnes silnou vypovídající hodnotu, a to i přesto, že například jeho příspěvek do řady monografických průvodců po uměleckých památkách v Čechách a na Moravě, s názvem Středověká Telč, pochází již z roku 1941. Nejdůležitější jsou nejspíše jeho poznatky týkající se zemských stezek (místních), které nebyly podle mnohých badatelů dodnes překonány³.

Nejstarší doložené archeologické výzkumy v okolí města Telče prováděl v devadesátých letech 19. století výše zmíněný Karel Jaroslav Maška (*Bláha 2002, 11, 12*), a to během stavby železniční trati. Na začátku 20. století zkoumal archeologicky Telč a okolí Jan Tiray.

Pro samotnou Telč bylo dále stěžejní období před rokem 1985, kdy se Josefu Bláhovi a Lubomíru Konečnému podařilo stavebněhistoricky a archeologicky identifikovat v jižní části městského urbanismu okrsek, který byl bezprostředním předchůdcem dnešního města (*Bláha – Konečný 2005, 125*).

³ Byl to rovněž V. Richter, kdo jako první přišel s myšlenkou vzniku samostatného zeměpanského dvorce v Telči (*Vokáč - Zimola 2011, 54*).

V letech 1992 až 1994 byly sledovány výkopy během plynofikace Telče pracovníky Ústavu archeologické památkové péče v Brně R. Procházkou a R. Zatloukalem. Nálezové soubory z těchto výzkumů jsou uloženy v Muzeu Vysočiny na pobočce v Telči. V rámci rekonstrukce náměstí byly dále sledovány výkopy pro inženýrské sítě v roce 2006 Muzeem Vysočiny Jihlava (*Vokáč - Zimola 2011, 52 pozn. 7*).

V roce 1998 byly zahájeny archeologické výzkumy Muzea Vysočiny Jihlava v okolí věže kostela sv. Ducha na náměstí Zachariáše z Hradce, které následně pokračovaly v letech 2005 až 2008 (*Vokáč - Zimola 2011, 54*).

Relativně průběžným výzkumům bývá vystavována věž kostela sv. Ducha a její bezprostřední okolí (především Josef Bláha a Lubomír Konečný). Sondáže byly prováděny v interiéru věže, ve vozovce v Palackého ulici a v rámci parcel domů č. p. 28 v Palackého ulici a č. p. 31 na náměstí Zachariáše z Hradce v letech 1977, 1989, 1991, 2005, 2006 (*Vokáč - Zimola 2011, 54 pozn. 16*).

Pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno (P. Kos a M. Bálek) prováděli výzkum na severovýchodní straně Ulického rybníka v letech 1995 až 1996. Zde je však třeba podotknout, že tento výzkum nepřinesl takřka žádné nálezy datovatelné do 13. století (*Vokáč - Zimola 2011, 53 pozn. 8*).

V současnosti je území Telečska (především pak samotné město) nejintenzivněji archeologicky zkoumáno a dohlíženo Muzeem Vysočiny Jihlava (David Zimola a Milan Vokáč). Nejnovější archeologický výzkum probíhal pod touto institucí na podzim a v zimě roku 2011 v areálu Starého Města během vypuštění Staroměstského rybníka.

Lokality nacházející se mimo k. ú. Telče bohužel zatím nijak zevrubněji prozkoumány nebyly. Ve většině případů se jednalo spíše o sběry na lokalitách předpokládajících nebo i přesně vymežujících ZSO. Tyto sběry byly většinou učiněny během 70. let. V tomto ohledu byl zevrubněji prozkoumán pouze Čížov, který se však nachází technicky vzato mimo Telečsko, o čemž bude pojednáno níže.

6. Kolonizace oblasti

6. 1. Kolonizační vlny

V této části práce je třeba alespoň okrajově nastínit jak, kdy a kde docházelo ke středověkému osidlování vytyčeného mikroregionu.

Počátky osídlení Telčské kotliny jsou s největší pravděpodobností spojeny až s vrcholněstředověkou kolonizací (*Vokáč - Zimola 2011, 51*)⁴. Nejstarší vrstvou usedlíků v odlehlých zalesněných končinách na horní moravské Dyji byli Slované, což dokazují mimo jiné slovanské názvy vodní sítě krajiny ⁵(*Richter 1941, zde str. 3*).

Zdejší kolonizační proces bývá chápán jako postupný příchod nových osadníků do míst v nadmořské výšce kolem 520 m během 1. poloviny 13. století (*Vokáč - Zimola 2011, 57*). Když na přelomu 12. a 13. století byly osídlené polohy do 500 m n. m., nebyla převážná část Českomoravské vrchoviny touto expanzí ještě zasažena (*Petráň 1985, 327*). V další fázi však došlo díky vhodným klimatickým podmínkám k osídlení i poloh nad 500 m n. m. (*Petráň 1985, 328*). Dostatek vody a fakt, že od jihu podél Moravské Dyje vedla starší Humpolecká stezka, měly vliv na trvalé osídlení prostoru Telče a jejího blízkého okolí, které narůstalo během celého 13. století. Kolem roku 1250

⁴ Ojedinelé nálezy pravěkých artefaktů zatím nedovolují prokázat trvalé osídlení v tomto období (*Vokáč - Zimola 2011, 51*).

⁵ Teorii původního slovanského osídlení neodporuje ani název Dyje, jelikož se nejspíše jedná o název přenesený z dolního toku, kde byla nížina obydlená od prehistorické doby (*Richter 1941, zde str. 3*).

se již na Telčském potoce nejspíše vyskytovala řada menších sídlišť, jimž dominoval opevněný dvorec s kamennou věží (*Vokáč - Zimola 2011, 57*). Přesto byla Morava ve 13. století osídlená méně než Čechy a některé části Slezska (*Petráň 1985, 234,235*).

Kolonizační proces Českomoravské vrchoviny byl dovršen již před polovinou 14. století a sídlištní síť byla později pouze nepatrně doplňována. Osídlené byly i horské polohy (*Bláha 1968,141*). Přesto, vzhledem k drsnému klimatu Telečska a rovněž jeho okolí, zůstávalo zdejší území poměrně dlouho mimo zájem zemědělského obyvatelstva. K osidlování celé jihozápadní Moravy docházelo sporadicky od 10. století a systematictěji až právě v období od 11. do 14. století. Archeologické nálezy spolu s charakterem místních jmen vedou badatele k teorii, že kolonizace jihozápadní Moravy proběhla ve čtyřech vlnách, dvou slovanských, jedné z 10. století a druhé z 11 až 13. století, a dvou německých, první z poloviny 13. století a druhé z přelomu 13. a 14. století (*Bistřický 2005, 169*).

První dvě kolonizační vlny měly postupovat proti toku Dyje a jejích přítoků a zejména pak podél cest. Na samotném Telečsku byly v tomto ohledu stěžejní Myslovský potok a Telčský potok. Ač se nachází mimo území Telečska, je třeba zmínit řeku Vápovku, která se vlévá do Moravské Dyje v Dačicích a její původní jméno znělo Hřešice nebo Hříšice⁶. První vlna Telečsko de facto minula a nepřekročila nejspíš pomyslnou čáru spojující Slavonice, Dačice a Jemnici⁷. Druhá zmíněná vlna slovanské kolonizace již podle dokladů překročila tuto linii severním směrem (*Bistřický 2005, 169*).

Nyní je třeba obrátit pozornost ke kolonizaci německé. Oblast Českomoravské vrchoviny lákala německé kolonisty mimo jiné díky četným nalezištím stříbra (především Jihlava a Německý Brod⁸) (*Žemlička 1986, 223*)⁹.

První vlna této kolonizace zasáhla příhraniční území na Slavonicku (*Bistřický 2005, 169*). Proběhla počátkem 13. století při rakouské hranici a vesměs překryla starší slovanské osídlení (*Bistřický 2005, 170*)¹⁰.

⁶ Z dalších přítoků Dyje byly v tomto ohledu důležité Bolíkovský potok, Volfřovský potok (původně zvaný Řečice) a Vyderský potok (zvaný původně Vydří voda) (*Bistřický 2005, 169*).

⁷ První osidlovací vlna časově patří (v rámci širšího Horního Podyjí asi do první či druhé dekády 10. století, tedy do doby zániku Velkomoravské říše, a nelze tedy vyloučit, že zdejší první slovanské obyvatelstvo hledalo v těchto drsných a nepřístupných končinách útočiště před nebezpečím, které jim hrozilo od vítězných maďarských hord (*Bistřický 2002 b, 29*).

⁸ Dnešní Havlíčkův Brod.

⁹ Když začaly na konci 13. století příčinou usilovné a patrně nepříliš úspěšné exploatace slábnout stříbrné žíly v brodském a jihlavském revíru, došlo k přesunu hlavní těžební lokality do Kutné Hory (*Žemlička 1986, 223*).

Druhá vlna zasáhla oblast mezi pomyslnou spojnicí Slavonic s Dačicemi a hranicí mezi Moravou a Čechami (*Bistřický 2005, 169*). Proběhla asi na přelomu 13. a 14. století na území do té doby povětšinou neosídleném, tedy v českomoravském pomezí západně od Dačic a Slavonic. Přicházela z české strany, konkrétně z Novobystřicka a Landštejnska. Osidlování zde často přímo souviselo s rozpadem zeměpanské državy a jejím postupným přechodem do rukou soukromých vrchností, které projevovaly snahu zakládat na získaném území další vsi a z nich vytvářet ucelená panství. Tento proces probíhal na území Telečska o něco později než v níže položených krajích (*Bistřický 2005, 170*). Celkově se zde pak vliv německé kolonizace považuje za nepatrný (*Hosák 2005, 163*). Téma věnující se kolonizaci vlastního Telečska lze těžko v rámci aktuálního poznání uzavřít, jelikož archeologické poznání ZSO zde není tak hluboké, aby přesně zodpovědělo otázky týkající se typů zdejší kolonizace.

Na hranici Telečska byla asi prvním uceleným útvarem vzniklým snad už v prvním desetiletí 13. století v horním povodí Vápovky država blíže neznámého rodu, který měl ve znaku pruhy připomínající letícího holuba¹¹. Počátkem 13. století do regionu zasahuje rovněž panství zakladatelů novoříšského kláštera. Jižně od Telečska poté na výše zmíněné bezprostředně navazuje država rodu Ranožirovců, která ovládla především sousední Dačicko. Asi v druhé polovině 13. století se západně od Telče pokusil vytvořit panství rod Šternberků (kolem hradu Šternberk) a v období od sklonku 13. do první třetiny 14. století se zde usadili páni z Hradce, kteří ve 14. století postupně takřka celou oblast ovládli (*Bistřický 2005, 170*), o čemž bude pojednáno v samostatné kapitole níže v této práci.

6.2. Komunikační síť

Celá oblast jihozápadní Moravy byla během období středověku protkána sítí rovnoběžníkových i poledníkových cest (stezek), z nichž některé měly pouze lokální význam a jiné význam dálkový. Směry a vůbec existence zemských stezek byly dalšími faktory, které ovlivňovaly stáří a intenzitu osídlení té které oblasti Českomoravské vrchoviny. Vzhledem k důležitosti těchto komunikací a vzhledem k existenci etapových

¹⁰ Počátky německé kolonizace v oblasti Horního Podyjí bývají kladeny do doby po r. 1179, kdy císař Friedrich I. Barbarossa přisoudil v Chebu část dnešního území Čech a Moravy poblíž rakouských hranic rakouskému vévodovi Leopoldovi k území hrabství Raabs (*Bistřický 2002 b, 30*).

¹¹ Tento útvar zahrnoval rovněž sousední Dačicko. Jeho první sídlo bylo již před rokem 1278 přeneseno ze Staré Říše do Červeného Hrádku (*Bistřický 2005, 170*).

stanic právě v Telečské kotlině a okolí je na tomto místě nezbytné umístit do práce krátkou kapitolu, která existenci stezek a především jejich význam pro region nastíní.

Výzkum historických stezek je však velmi komplikovaný. Z archeologického hlediska se vyskytuje problém, že vyhledávání stop po stezkách je velmi náročné a problematické z hlediska datování. Konkrétním průběhem cest v dané oblasti se doposud dopodrobna nikdo nezabýval. V souvislosti s průběhem starých cest obecně, bývá problémem absence novějších onomastických studií. Dalším problémem zůstává fakt, že se trasy komunikací s výjimkou brodů spojených se zeměpanskými celnicemi nebo křižovatek cest, u nichž často fungovaly další původně zeměpanské infrastruktury, mohly v průběhu času i v závislosti na sezónních klimatických podmínkách měnit (Bláha 2002, 29). Problém výzkumu průběhů dálkových i regionálních stezek tkví dále v tom, že snímky dálkových průzkumů Země neposkytují obraz těchto stezek, a tedy ani možnost poznat jejich přesnou trasu. Příčinou jsou rozsáhlé změny v terénu probíhající od konce Druhé světové války. Tyto trasy někdy bývají v zašifrované podobě uváděny ve starých vojenských mapách vydávaných do roku 1947 (*Květ 1997, 5*) (Obr. 6, Obr. 7). Sledování stezek bývá někdy ztížené také větším množstvím historických názvů pro jednu cestu (lidový název, název užívaný šlechtou, název užívaný obchodníky atd.) a naopak pro některé úseky různých cest se občas vyskytuje název stejný. Komplikací také bývala rozdílná znění názvů v němčině a latině, která mohla vést v překladu do češtiny k nestejným termínům (*Květ 1997, 6*). U tras zemských stezek se také nelze opírat o písemné prameny, které by popisovaly jejich přesný průběh krajinou. Historické výzkumy se snaží vycházet především z popisů cestování jednotlivých cestovatelů (*Květ 2003, 9*).

Směry tras byly vynuceny sociálně-ekonomickou, obrannou a politickou strukturou osídlení ve starých sídelních územích v úrodnějších nížinách (Bláha 2002, 29). Pro močálavité okolí řek nemohly stezky přímo sledovat jejich tok (*Hosák 1951, 82*), ale trasa stezky většinou vedla po směru řeky, dostatečně daleko od ní, aby se cestující nebořili. Zároveň se průběhy cest také vyhýbaly průchodu lesem. Trasa většinou vedla po nejbližší terase. Orientaci skýtal často výše položený bod na blízkém obzoru, který většinou plnil strážní funkci (*Květ 1997, 4,5*). V oblasti celé Českomoravské vrchoviny v rovnoběžkovém i poledníkovém směru existovala řada přechodů pomezího hvozdu i s křižovatkami k nim směřujícími cest, které se (zprvu pod zeměpanským dohledem) stávaly i zárodky sídelních komor a urychlovaly proces

osídlování přilehlého kraje. Právě hřbet táhnoucí se od Jihlavy po Slavonice zahrnující i Telečsko poskytuje ukázkou případů vzniku přirozených a hospodářských politických center v místech zmíněných křižovatek. Jde o Telč, Jihlavu, Třešť, Dačice a Slavonice. Tyto lokality jsou dislokovány v přibližně dvanácti až patnácti kilometrových rozestupech a představují tudíž jednotlivé etapové staniční body jednodenního pochodu kupecké karavany, nejspíš i s naloženými vozy v těžce schůdném terénu¹²(*Bláha 2002, 29*).

Samotné území dnešního města Telče patří na jihozápadní Moravě k významným lokalitám, které byly trvale osídlovány ve 13. století na trasách starších cest v rámci vrcholně středověkého kolonizačního procesu (*Vokáč - Zimola 2011, 51*). Právě z důvodu, že se zde křížila severojižní a východozápadní cesta (Obr. 8), vznikla Telč na podružném přítoku Dyje - Telčském potoce (*Richter 1941, zde str. 11*). Právě zde je existence etapové stanice doložena archeologicky, a to včetně opevněné pozdněrománské celní komory (*Bláha 2002, 30*)¹³.

Na zmíněných stezkách, tedy Humpolecké severojižní a Telčské východozápadní, mohlo existovat ještě starší osídlení. Lesní území mezi Čechami a Moravou bylo již od nejstarších dob v rukou Přemyslovců, což dokládají zprávy o rozsáhlém Lovětínském újezdu (doložen počátkem 13. století)¹⁴ a zprávy dochované k nejstarší historii Telče, a je tedy pravděpodobné, že tato místa byla osídlená ještě v období před vnitřní kolonizací (*Novotný 1977, 65*)¹⁵.

Zmíněné stezky pochopitelně vznikaly v různých obdobích. Z rovnoběžníkových tras je na tomto místě potřeba zmínit (z hlediska Telečska a širšího okolí) tři nejdůležitější a nejvýznamnější (*Bistřícký 2005, 169*).

První byla takzvaná česká cesta (Böhmerstrasse), jež vycházela z Dolních Rakous od Raabsu, překračovala dnešní státní hranici u Vratěnína a dále vedla přes

¹² Existence zmíněných významných etapových lokalit, především na křižovatkách zemských stezek, si z praktických důvodů vynutila i vytvoření příslušných infrastruktur obslužného řádu, jako byly krčmy, které zásobovaly cestující jídlem a pitím, a s nimi úzce spjaté kolonie specializovaných řemeslníků (*Bláha 2002, 30*).

¹³ Brod přes Telčský potok se nacházel zhruba 200 m jižním směrem (*Bláha 2002, 30*).

¹⁴ Písemná zpráva z roku 1227 vypovídá o Lovětínském újezdě, který se rozprostíral severně od Telečska za dyjsko-jihlavským rozvodím. (*Richter 1941, zde str. 2*).

¹⁵ Újezd bývá obecně chápán jako lesnaté nebo málo osídlené území, které se ve 12. až 13. století stalo majetkem církevní instituce (*Bolína 2009, 384*).

Slavonice, Staré Město pod Landštejnem, Pomezí a směřovala dál do jižních Čech a Vitorazska. Ve 14. století došlo ke změně v trase této stezky a ze Slavonic byla vedena přes Český Rudolec, Valtínov, Kunžak a Jindřichův Hradec (*Bistřícký 2005, 169*).

Druhá trasa vycházela z Brněnska a Znojemska, procházela u Dačic brodem přes Moravskou Dyji a pokračovala přes Kunžak, Jindřichův Hradec a přes jižní Čechy do Bavor. Nálezy římských mincí ze 4. století po Kr. na této trase dokladují, že byla v provozu ještě před příchodem slovanského obyvatelstva na naše území (*Bistřícký 2005, 169*).

Třetí trasa se záběru této práce dotýká nejvíce a přímo. Jejím výchozím bodem bylo rovněž Brno a dále vedla přes Třebíč, Starou Říši, Telč a Strmilov. V Kunžaku se poté napojovala na cestu vedoucí od Dačic k Jindřichovu Hradci (*Bistřícký 2005, 169, 170*). De facto spojovala Brněnsko s Doudlebskem (*Bláha - Konečný 1985, 130*). Bývá nazývána jako Telčská stezka.

Z poledníkových cest byla nejdůležitější severojižní stezka Humpolecká (Obr. 9), která přicházela z dnešní Lesní čtvrti (Waldviertel) v Dolním Rakousku, ve Slavonicích křížovala Böhmerstrasse, v Dačicích spojnicí Brno-Znojmo-Bavory, v Telči Telčskou stezku a dál pokračovala přes Třešť do Humpolce a odtud směrem do východních Čech (*Bistřícký 2005, 170*). Její trasu mimo jiné dokladují Dačická brána ve Slavonicích a v Telči a také Telečská brána (již zbořená) a Telečská ulice v Dačicích (*Bistřícký 2002 a, 35*). Do původního telečského dvorce přicházela přímočaře k říčnímu přechodu a původní slovanské osadě v místech dnešního Staroměstského rybníka (*Bláha - Konečný 1985, 150*). Po vzniku města a soustavy rybníků byl její průběh přeložen po hrázi Ulického rybníka (*Bláha- Konečný 1985, 151*). Kromě dnešní Telče vedla tato stezka rovněž podél Studnice (*Bláha- Konečný 1985, 130*).

Existence Humpolecké stezky byla doložena snad již v roce 1219 a zcela jistě pak v roce 1233 (*Bláha 2002, 30,31*). Na skalnatém levobřežním ostrohu nad Dyjí opodál Radkova (směrem severovýchodním) se nachází drobné opevnění ze 13. až 14. století Kočičí hrádek (kóta Ostrážka ve výšce 538 m n. m.). Název Ostrážka mohl souviset se slovem ostraha, tedy stráž chránící cestu. Toto by mohlo být jedním z dokladů toho, že trasa Humpolecké stezky se ubírala podél Dyje. Na této řece se dále nachází (poblíž Dyjice) zhruba v téže poloze hrádek s půlkruhovým valem. Přibližně dva kilometry západním směrem je pak vzdálený telčský brod a strážní vrch Oslednice.

Nejspíš šlo o tvrz zemanů z Dyjice, ale její funkce mohla být i ochranná, tedy ochrana na křižovatce v těchto místech se křížící podružné dyjské cesty se spojnicí Telče s Třebíčí (*Bláha 2002, 31*).

Lovětínská stezka dosahovala spíš lokálního významu. Vedla z Lovětínského újezdu na hranici Čech a Moravy. Její východozápadní trasa vedla od Třebíče směrem k Jihlavě přibližně na trase dnešní silnice z Třebíče na Jihlavu (*12.02.2012 <http://jezekbrtnicky.sweb.cz/>*). Stezka se podle V. Richtera dále rozkládala na trase obcí Třebíč, Přibyslavice, Kněžice, Stonařov, Třešť, Horní Cerekev (*Richter 1961, 23*). Patří mezi ty stezky, které na Telečsko zasáhly pouze okrajově.

Haberská stezka (Obr. 10) byla jednou z hlavních středověkých obchodních cest spojujících Čechy a Moravu (*Žemlička 2002, 48*). Pojmenována byla podle vsi Habry, která na ní ležela (*12.02.2012 <http://cs.wikipedia.org/wiki/>*), ale jedná se o název novodobý (*Žemlička 2002, 48*). Stezka vycházela z Kolína, vedla přes Čáslav a Habry (*12.02.2012 <http://cs.wikipedia.org/wiki/>*) dále na trasu Havlíčkův Brod- Stará Jihlava- Studénky- Příseka- Brtnice- Heraltice (*Richter 1961,23*). Stejně jako stezka Lovětínská se nedotýkala přímo Telečska, ale rovněž procházela nedaleko jeho pomyslné hranice.

Podle rovnoběžníkových cest bývá rozlišován i původ kolonistů. Povodí Moravské Dyje (až přibližně do nadmořské výšky 500 m n. m.) osadili nejprve příchozí z Moravy. Naproti tomu na Slavonicku a v pásu kolem dnešní hranice lze předpokládat příchod slovanského obyvatelstva od jihu. První vlna přišla nejspíš po rovnoběžníkové magistrále od Brna a Znojma a druhá nejspíš po Böhmerstrasse a po Humpolecké stezce z Rakous. Území Telečska osídlili z velké části kolonisté přicházející z oblasti jižních Čech (*Bistrický 2005, 170*).

Téma zemských stezek a jejich tras patří mezi ta, která budou z výše uvedených důvodů vzbuzovat vždy řady otázek, a tato podkapitola by měla být pouze souhrnem aktuálního poznání.

7. Současný stav historického a archeologického poznání osídlení

jednotlivých obcí na vymezeném území

7.1. Šternberk

Šternberk (současný již zlidovělý název zní Štamperk) je zřícenina hradu vybudovaného nejspíš v poslední čtvrtině 13. století, nacházející se na zalesněném kopci Vrchu nad Řásnou. Pod bývalým hradem se nachází ves Lhotka. Hrad je chráněn jako kulturní památka České republiky.

Torzo hradu se nachází v nadmořské výšce 695 m n. m. (20.01.2012 <http://www.isoft.cz/rasna/>) přibližně 7 kilometrů západně od Telče. Dochované jsou pouze nepatrné zbytky (torzo hradní věže a zbytek brány), které jsou rozloženy po žulových skaliskách na pokraji zachovaného pomezního hvozdu (Bláha 1970, 5).

Hrad o celkové rozloze cca 1 ha byl z lehce přístupné severní strany chráněn dvojitým příkopem (20.01.2012 <http://www.isoft.cz/rasna/>) (Obr.11). Přes staveniště tvořené žulovými skalami byl rozvrh hradu dosti pravidelný (Plaček 2007, 622). Obvodová hradba má místy charakter kyklopského zdiva. Vlastní jádro hradu s palácovými budovami bylo situováno za dalším mělkým příkopem a parkánem na vyvýšených žulových kamenech (20.01.2012 <http://www.isoft.cz/rasna/>). Přes příkop, který je v šířce 15-18 m vylámán do skály, vedl most a před branou je vidět zeď, na niž dosedala padací část mostu (Plaček 2007, 622). Hlavní pevná věž, chránící současně i bránu do vnitřního hradu, se pravděpodobně nacházela na nejvyšším místě na západní

straně (20.01.2012 <http://www.isoft.cz/rasna/>) (Obr. 12). V jižním díle obvodní hradba sledovala okraje skal, ale přesto probíhala také v rovných úsecích. Nejvíc je zde vysunut cca 15 m vysoký stěp zdiva (tloušťky 1,5 m), který byl nejspíš vyhlídkovou věží (Obr.13, Obr.14). Před jádrem se táhl úzký parkán s půlkruhovou baštou pod palácem. Jeho zdivo z velkých kamenů odpovídá zdem předhradí, takže spolu s nimi vznikl při pozdějších pracích souvisejících s opevnováním. Zalamované úseky hradby, pozoruhodné celkovou délkou 250 m, uzavíraly na ploše mírnějších strání velké předhradí. Do okruhu byl zapojen východní skalní blok, který byl hradbou spojen se skalním výběžkem jádra. Skalní plotna zde natolik ztížila zřízení příkopu, že ho na tomto místě nahradila parkánová zeď (Plaček 2007, 622). Severní část je téměř pravoúhlá a její 45 m široké čelo tvořila 2 m mocná hradba (Obr.15, Obr. 16), po níž zůstala sut'ová hráz a prohlubeň v rozšířeném místě. Možná pochází i z velké věže, z níž sice nejsou vidět žádné pozůstatky, ale její existence není vyloučena (Obr.17). Vlevo od místa brány se nachází zbytky dvouprostorového paláce (17 x 10,5 m) (Plaček 2007, 622) (Obr.18). Výzkumy ukázaly, že hrad byl za dobu půldruhého století svého trvání přestavován, rozšiřován a zpevnován. Nalezené zlomky pálené krytiny mohou podpořit úvahy, že Šternberk byl zbudován jako výstavné panské sídlo (20.01.2012 <http://www.isoft.cz/rasna/>).

7.1.1. Historické poznání

Vybudování hradu souviselo s počátkem rozpadání zeměpanského majetku na Telečsku během druhé poloviny 13. století. Jednalo se o kolonizační podnik rodu Šternberků, kteří se pokusili vytvořit si ucelenou državu západně od Telče a jako centrum svého nového panství si vybudovali právě Šternberk (Bistrický 2005, 181)¹⁶. Ve 14. století sousedilo panství hradu Šternberka s panstvím města Telče. Panství hradu bylo rozsáhlé a patřilo k němu kromě části Slavonic 22 vesnic ležících v pásu vymezeném na západní straně přibližně hranicí Čech a Moravy, na východě telečským panstvím a na jihu moravsko-rakouským pomezím (Bláha 1970, 5)¹⁷.

¹⁶ V rozmezí let 1284-1287 byl Jaroslav ze Šternberka purkrabí na královském Bítově a toto málo osídlené území v povodí Moravské Dyje dostal nejspíš jako odměnu za své služby (Plaček 2007, 622).

¹⁷ Roku 1385 náležely k hradu část Slavonic, Kunžak, Strmilov, Mrákotín, Jimramov (ZSO nacházející se možná u Částkovic), Řásná, Lhotka, Světlá, Rysov (ZSO západně od Mrákotína), Mrzatec (ZSO u

Šternberkové hrad však neudrželi a ten se dostal nejprve do rukou zeměpána a od něho poté ke Štěpánovi z Březnice (*Bistřický 2005, 181*). Z roku 1356 pochází písemná zmínka, že Štěpán z Březnice hrad postoupil Jindřichovi z Hradce (*Richter 1941, zde str. 5*), což je zároveň nejstarší písemná zmínka o hradu (*20.01.2012 <http://cs.wikipedia.org/>*). V roce 1358 jej nejprve získal markrabě Jan, jenž hrad přenechal Jaroslavovi ze Šternberka, od kterého jej později koupil nazpět. K dovršení zmatků kolem těchto majetkových transakcí Jindřich z Hradce roku 1358 potvrdil, že mu byl Šternberk odevzdán Štěpánem z Březnice¹⁸ (*Bistřický 2005, 181*).

Nejvýznamnější vsí spadající pod Šternberk měl být Mrákotín (jižně od hradu) s farním kostelem sv. Jiljí, jenž měl největší šanci stát se tržním střediskem panství. K tomu však už kvůli připojení k telečskému panství nedošlo. Panství hradu Šternberka jako celek se připomíná ještě při deskovém vkladu Heřmana z Hradce z roku 1399¹⁹, ale tehdy již bylo pevnou součástí hradeckých držav, v nichž se nakonec zcela rozpustilo (*Bistřický 2005, 181*). Za rok zániku hradu je obecně pokládán rok 1423 během husitských válek (*Bláha 1970, 5*)²⁰.

7.1.2. Archeologické poznání

Archeologicky Šternberk skýtá poměrně vzácnou možnost poznání hradní architektury a rovněž i hmotné kultury středověku na jihozápadní Moravě (*Bláha 1970, 5*). Jediné archeologické akce, doposud vykonané na této lokalitě, však byly ty do roku 1970 prováděné J. Bláhou, které byly písemně částečně zpracovány v příloze Vlastivědného věstníku moravského v tomtéž roce.

Průzkum hradu byl J. Bláhou prováděn nejprve v roce 1963, coby zevrubnější průzkum hradního areálu, který do té doby nebyl zaměřen. V letech následujících byl podniknut menší zjišťovací výzkum s cílem přesněji určit půdorys hradního paláce, který do té doby nebylo možné pod destrukcemi sledovat. Vlastní palác zkoumán nebyl

Lhotky), Práskolesy, Vojkov (ZSO nacházející se u Borovné), Uhlíšť (ZSO u Kostelní Myslové), Peč, Černíč, Šach, Radlice, Krokvice, Rozseč (Velká Lhota). K hradu náleželo nejspíš i údolí Studenského potoka, na němž leží Studená (tedy část horního povodí Nežárky) (*Richter 1941, zde str. 5*). Pod panství hradu Šternberka se také dostalo Zadní Vydří (*Nekuda 2005, 151*).

¹⁸ V roce 1358 už je nesporně v rukou Hradeckých a Jindřich mladší s Heřmanem z Hradce na něj uzavřeli spolek (*Bistřický 2005, 181*).

¹⁹ Existuje ještě písemná zmínka o panství z roku 1447 ve sporech mezi Annou z Hradce a Menhartem z Hradce (*Bistřický 2005, 181*), tedy z období po zániku hradu.

²⁰ Pravděpodobně se jednalo o tažení Jana Hvězdy z Více milic z jihozápadní Moravu (*Bláha 1970, 5*).

a archeologický výzkum byl omezen pouze na sledování a odkryv vnějšího líce zdi proti bývalému hradnímu nádvoří. V letech 1969 a 1970 byl výzkum soustředěn na jižní svah vlastního hradního areálu v blízkosti zachovalé hradní věže, kde byl zjištěn další průběh ohradní zdi (*Bláha 1970, 5*)²¹.

V místech výzkumu půdorysu hradního paláce byla pod vrstvami destrukce (až 3 m silnými) odkryta část hradního parkánu, na jehož dně se nacházela 60-70 cm mocná humusovitá vrstva, ze které byl získán početný soubor fragmentů středověké keramiky, železných a bronzových předmětů, zlomků skla, prejzů, cihel, kostí atd. Z charakteru nalezených předmětů (poškozené nebo ulomené součásti výstroje a výzbroje, zlomky nádob, z nichž bylo málokdy možno rekonstruovat celou nádobu, rozštípané a ohlodané zvířecí kosti atd.) J. Bláha usuzuje, že parkán sloužil v mírových dobách jako smetiště (*Bláha 1970, 5, 6*).

Ze železných předmětů (Obr. 19, Obr. 20) byly v nalezeném souboru nejvíce zastoupeny hřebíky, hroty šípů (do luků i do kuší²², s tulejí i s trnem), ostruha s jedním kruhovým otvorem na každém rameni (nalezená na parkánu, datována byla do přelomu 13. a 14. století)²³, pozůstatky brnění, odlomený hrot meče, přezky, zlomek podkovy, část hřebla, součásti zámků, klíče, ocílky, kování dveří, závěsy z okenic, skupina nožů (poměrně drobných tvarů), ovčácké nůžky, zlomek srpů, zlomky zvonů, kování knih. Dále byly nalezeny fragmenty překryštalizovaného okenního i jiného skla s modrými natavovanými nitkami. Mezi nálezy byl dále pohárek s lomenými hranami, jenž byl pravděpodobně západoevropským importem. Z kostěných předmětů obsahoval soubor kulatý soustružený hrací kámen a tenké políčko do šachovnice. Mezi nálezy byl rovněž parvus Jana Lucemburského, který se užíval jako platidlo asi do roku 1370 (*Bláha 1970, 6*).

Nalezen byl početný soubor keramických fragmentů rozdělený do 5 typologických skupin, z nichž každá obsahuje ještě několik podtypů (*Bláha 1970, 6*). Keramika získaná na Šternberku, respektive její typologické skupiny, slouží archeologům prostřednictvím komparace s nálezy z jiných lokalit k určování datace i ostatních lokalit v rámci telečské kotliny, na kterých byla nalezena keramika shodná

²¹ Zde bylo možno učinit přínosná stratigrafická pozorování. Materiál z těchto sond však nebyl dodnes kompletně zpracován (*Bláha 1970, 5*).

²² Nalezen byl i hrot šípu do katapultu (*Bláha 1970, 6*).

²³ Náležela k ní i přezka s háčkem (*Bláha 1970, 6*).

s nálezy na hradě Šternberku. Spektrum nalezené keramiky zde (ani níže na zbytku Telečska) nebude šireji rozvedeno, jelikož se jedná o poměrně složitou typologii, jejíž popisování není cílem této práce. Přesto je třeba vzít v potaz důležitost keramických nálezů na této lokalitě (Obr. 21, Obr. 22).

Zdejší keramika bývá rozlišována primárně podle okrajů. Typické jsou na tomto místě svislé okraje dokladující 13. století (nebo starší tradice v pozdější keramice) a dále šikmé okraje (velmi variabilní²⁴). Okraje vodorovně vytažené dokladující 15. století jsou zde zastoupeny méně, jelikož během hlavního přílivu tohoto typu keramiky byl hrad již v rozvalinách. Dále se zde vyskytují ovalené okraje, které však rovněž nejsou na lokalitě zastoupené příliš početně. Nalezeny byly rovněž okraje s okružím dokladující 14. století, respektive pozvolný ústup (vypozorovaný na základě stratigrafie) od poloviny 14. století (*Bláha 1970, 6*).

Rovněž se v nálezovém souboru nachází pokročilý a jemný keramický materiál charakteristický pro 15. století, pro který je typická radélkovaná a kolečková výzdoba a také je zde patrné vytáčení na rychlorotačním hrnčířském kruhu²⁵ (*Bláha 1970, 6*). Na Šternberku byly doložené velmi pozdní počátky užívání rychlorotačního kruhu. I když zde lze pozorovat ubývání hrnčířských značek (charakteristické pro starou výrobní techniku) od 1. poloviny 14. století, udržela si zde převahu stará výrobní technika až do počátku 15. století (*Bláha 1970, 7*).

Zvláštní skupinu mezi místními nálezy tvoří keramika glazurovaná. Dále byla v souboru nalezena hrnčířská plastika coby aquamanile ve formě jezdcy na koni datovaná do konce 14. století a torzo sošky ženy, která má obdobu v materiálu z doby před rokem 1420 ze Sezimova Ústí. Tento nález spolu se zlomky nádoby s pokročilým vodorovným okrajem, kde je v podhrdlí zřetelný dekor nápisového pásu („O Miluj“), jaký je na našem území obvyklejší pouze v okruhu jihočeské keramiky, ukazuje na pronikající kulturní proudy z jižních Čech, které pravděpodobně silně zesílily v době, kdy byl hrad v držení pánů z Hradce (*Bláha 1970, 7*).

²⁴ Na Šternberku bylo zjištěno celkem 98 podtypů šikmých okrajů (*Bláha 1970, 6*).

²⁵ V. Nekuda stanovil počátek jeho používání pro Moravu na dobu okolo roku 1300 s tím, že na venkově se začal používat i mnohem později. Starou výrobní technikou byly prokazatelně vyráběny nádoby nesoucí na dnech hrnčířskou značku, kterých byla na Šternberku nalezena celá řada (*Bláha 1970, 7*).

Zlomek okraje kameninového džbánu a červeně malované nádoby z jemného „mastného“ materiálu ukazují na obchodní styky se západoevropskou oblastí, zřejmě již ve 13. století (*Bláha 1970, 7*).

Závěrem lze o užitkové keramice na hradě Šternberku říci, že jejím charakteristickým rysem je archaičnost. Pomocí stratigrafických pozorování bylo zjištěno ve značném měřítku přežívání starších výrobních tradic keramiky, a to téměř po dobu celého 14. století (*Bláha 1970, 7*). Zdejší keramika rovněž ukazuje na genetický vztah ke slovanským tradicím, které se zde udržovaly a doznávaly ještě ve 14. století (*Bláha 1970, 8*).

7.1.3. Výhledy do budoucna

Lokalita hradu Šternberka bohužel zatím nebyla vystavena intenzivnějšímu archeologickému výzkumu a vzhledem k faktu, že stáří posledních relevantních výzkumů na lokalitě je více jak 40 let staré, bylo by určitě přínosné, kdyby byl hrad v dohledné době vystaven zevrubnějšímu archeologickému výzkumu. Už proto, že se na lokalitě mísí více kulturních vlivů. Nejspíš to bude právě poloha hradu a právě fakt, že se hrad nacházel na jakémsi územním rozhraní, a fakt, že se během jeho existence vystřídalo na hradě několik majitelů, což bylo příčinou těchto míšení vlivů. Právě otázky týkající se těchto skutečností by mohly být impulzy pro další archeologické poznání lokality. Čím zevrubněji bude prozkoumán hrad Šternberk, tím lépe bude možné interpretovat také stávající i potenciální archeologické výzkumy na zbytku území Telečska.

Z výše zmíněných dosavadních poznání vyplývá, že podrobnější prozkoumání lokality by mohlo přinést kromě faktů uplatnitelných pro poznání mikroregionu i přínosné nálezy pro obecné rozšíření poznatků týkajících se keramiky, která vychází ze slovanských tradic a i ostatních typů (poznamenaných kolonizačními vlivy), které zde jsou zastoupeny. Rovněž by archeologické nálezy na Šternberku mohly přinést bohatý soubor kovových nálezů, jak lze vyvodit z množství, které poskytly výzkumy dosavadní. Zapotřebí je také zmínit případný přínos nálezů importovaných. Určitě by také mohla být detailněji zodpovězena otázka týkající se dokladů případné keltské prospekce v daných místech, kterou na lokalitě nelze vyloučit, ale kterou prozatím dovoluje předpokládat pouze ojedinělý archeologický nález.

7. 2. Telč

Telč (Obr. 23) je město ležící na jihozápadní Moravě jižně od Jihlavy. Od roku 2000 patří do kraje Vysočina (Obr. 24). Počet obyvatel v roce 2010 činil 5732. Nadmořská výška obce je cca 514 m n. m. Katastrální výměra činí 24,86 km².

Zeměpisná šířka: 49° 11' 04" s. š.

Zeměpisná délka: 15° 28' 11" v. d.

(27.02.2012 <http://cs.wikipedia.org/wiki/>)

Archeologové a historikové vytyčili čtyři etapy vývoje Telče ve středověku. První bylo období zeměpanského celního a kupeckého dvorce se slovanskou osadou na křižovatce dálkových cest u přechodu přes Telčský potok (12 až 1. polovina 13. století). Druhou etapou mohlo být vysazení německé trhové vsi paralelně kolem původní osady a případně vznik špitálu při románském kostele v kupeckém dvorci (2. polovina 13. století)²⁶. Následující etapu lze charakterizovat jako další vzrůst významu sídelní aglomerace i dvorce a telečské vilikace, naznačený i písemnými prameny (1. polovina 14. století). Čtvrtou etapou byla nová městská lokace (padesátá léta 14. století), následná soustava opevnění a vznik rybníků a s tím související zatopení větší části předloktního areálu (*Bláha - Konečný 1985, 159*).

Pozůstatkem nejstarší osady by podle V. Richtera i J. Bláhy měla být severní staroměstská ulicovka, totožná se starým průběhem rovnoběžné stezky Telčské. Podle V. Richtera lze jižní staroměstskou ulicovku interpretovat jako emfyteutickou trhovou ves, či spíše přeložení původní osady Telče po jejím zatopení Staroměstským rybníkem (1372). Pro předměstský původ jižní ulicovky však mluví její orientace a slepé ukončení na východě staroměstským rybníkem. Nelze ani vyloučit, že zdejší kostel Nanebevzetí P. Marie (poprvé zmiňován 1387) může být zbytkem někdejšího tržiště

²⁶ Zde se však vedou spory, zda se v areálu města jednalo o slovanskou a později německou ves, či zda nešlo o jedno osídlení.

německé kolonizační vsi, z části rovněž zatopené. Stavebně historicky nic neukazuje na starší původ staroměstského kostela (*Bláha - Konečný 1985, 151, 152*).

Území dnešní Telče bylo osídleno již před 12. stoletím, kdy zde na křižovatce obchodních cest vznikl zeměpanský dvorec s kostelem, ze kterého se dodnes dochovala pozdněrománská věž z 30. let 13. století. Dvorec spravoval hospodářský správce zvaný vilicus. Zároveň vznikla jižněji od dvorce na dnešním Starém Městě slovanská osada (*Smutný 2005, 804*). Ač je pro oblast historické Telče k období před 12. stoletím charakteristická absence většího množství archeologických nálezů, komunikační uzel dálkových cest její vznik de facto dokládá (*Bláha - Konečný 1985, 130*).

Telč se nejdéle v povodí Moravské Dyje udržela v zeměpanské správě (*Bistřický 2002 b, 34*), přičemž střediskem místní zeměpanské državy se stala někdy mezi léty 1236–1237 (*Bistřický 2005, 182*)²⁷.²⁸ K zeměpanské Telči patřila rozsáhlá država, táhnoucí se na jihu takřka až k Dačicím (*Bistřický 2002 b, 35*).

Jako v případě hradu Šternberka i v Telči nastal proces přechodu zeměpanského majetku do rukou soukromých vrchností (*Bistřický 2005, 181*). O Telči není z doby před 14. stoletím mnoho spolehlivých písemných zpráv. Z roku 1207 pochází zmínka v papežské confirmaci nadání oseckého kláštera, u které je ale možné, že se jedná o fálzum, i když po stránce obsahové by v zásadě pravdivá být mohla. U další písemné zmínky z roku 1293 je rovněž zpochybňována věrohodnost (*Bláha - Konečný 1985, 150*). Za první spolehlivou písemnou zmínku o Telči je aktuálně považována zpráva z roku 1283, zmiňující faráře v Telči²⁹, a to i přesto, že se v ní nepíše přímo o zeměpanském dvorci (že se tento pramen vztahuje právě k Telči, obhájili J. Bláha a L. Konečný v roce 1985)³⁰ (*Bláha - Konečný 1985, 144*). V pramenu pocházejícím z roku

²⁷ Lze předpokládat, že správa zdejšího zeměpanského majetku bývala nejprve v Jemnici a poté v Dačicích. Je pravděpodobné, že s přechodem Dačic do rukou špitálu sv. Františka v Praze někdy v letech 1236-1237 se tato správa přesunula do území dosud patřícího panovníkovi, tedy do Telče (*Bistřický 2005, 181, 182*).

²⁸ Že okolí Telče bylo již před polovinou 13. století zeměpanské, dosvědčuje údaj o Kostelní Myslové z roku 1253, kdy markrabí Přemysl daroval patronát tamního kostela jeruškému klášteru v Dolních Rakousích (*Bláha 1968, 129*).

²⁹ Heinricus plebanus in Theilz (*Bláha - Konečný 1985, 143*).

³⁰ Původní název osady mohl být asi Talec (zdrobnělina od slova tál). S touto teorií je v souladu zmínka z roku 1283, kde stojí Theilz, která dokládá, že při původní slovanské osadě byla vysazena ves německých kolonistů. Původní význam názvu spolu s faktem, že páteř města tvořila Humpolecká stezka, která se zde navíc křížila s Telčskou stezkou umožňují předpokládat, že se tedy nejspíš jednalo o kupecký celní dvorec, jehož název byl přenesen na vlastní osadu (*Bláha - Konečný 1985, 144*).

1315 je již písemně zmiňováno oppidum nostrum Telcz (*Smutný 2005, 802*). Zpráva pocházející z roku 1331 (*Smutný 2005, 804*) pak jako první zmiňuje zeměpanského vladaře (*Richter 1941, zde str. 7*).

Za vlády Jana Lucemburského byla Telč několikrát dána v zástavu (*Richter 1941, zde str. 1*). Někdy mezi léty 1333-1335 vyplatil moravský markrabě Karel Telč ze zástavy. Až v roce 1335 je poprvé zmiňován správce (vilicus) (*Bistrický 2005, 181*), ale tato listina se řadí rovněž do kategorie pramenů, kde zůstávají otázky, zda se nejedná o falzum (*Bláha - Konečný 1985, 150*). Roku 1339 Jan Lucemburský vyměnil statek Telč s Oldřichem z Hradce (*Richter 1941, zde str. 2*).³¹ Po převzetí Telče přikročili páni z Hradce k budování města (*Bistrický 2005, 182*)³². Po smrti Oldřicha z Hradce v roce 1348 Telč nejprve drželi jeho synové v nedílném vlastnictví, ale v roce 1354 při dělení hradeckých držav Telč připadla Menhartovi z Hradce (*Bistrický 2005, 182*).

Nelze určit přesný rok vzniku nového města v Telči, jelikož nebylo založeno žádnou oficiální listinou, ale vzniklo postupnou výstavbou obranného systému kolem původního dvorce na konci 50. a na počátku 60. let 14. století.

Jako rok vzniku Nové Telče bývá často formálně uváděn rok 1366³³ (*Smutný 2005, 804*). Z tohoto roku pochází písemná zmínka, která Telč poprvé jmenuje jako město (civitas)³⁴ (*Richter 1941, zde str. 13*) a v tomtéž roce odkázal Menhart Telč spolu s jedenácti vesnicemi svým synovcům s tím, že si panství podrží až do své smrti, ke které došlo v roce 1377 (*Bistrický 2005, 182*). Z roku 1366 pochází také výčet vsí, které v té době k Telči náležely. Byly to Sedlejev, Mysliboř, Dyjice, Zvolenovice, Slaviboř, Černíč, Krahulčí, Hostětice, Volevčice a zaniklý Šiškov³⁵ (*Bistrický 2005, 181*).

³¹ Páni z Hradce, ovládli území Telečska a krajinu táhnoucí se na jihu téměř až k Dačicím. Výjimkou zůstávala enkláva, ležící západně od Telče, která patřila spolu s 10 vesnicemi k hradu Šternberku (*Bistrický 2002 b, 35*).

³² V roce 1353 se poprvé mluví o měšťanech v Telči (*Smutný 2005, 804*)

³³ Je známo, že Nová Telč byla vysazena až za pánů z Hradce po roce 1339 (znamení růže ve městském erbu) a vzhledem k tomu, že městský znak je kromě růže zdoben ještě písmenem M, mohla by vést stopa právě k Menhartovi z Hradce a tedy do intervalu let 1348-1366 (*Richter 1941, zde str. 13*).

³⁴ Termín civitas se téměř výhradně užíval pro městské lokace s kamennými hradbami (*Bláha - Konečný 1985, 152*).

³⁵ Nejsou zde začleněny vesnice šternberského panství, jak zaznamenává seznam z roku 1385. Přičlenění většiny z nich k Telči bylo až výsledkem složitých majetkových přesunů uvnitř rodu pánů z Hradce, který byl ukončen až prodejem Bukovského panství Krajířům z Krajku v roce 1459. K telečskému panství bylo přičleněno vše, co si Hradečtí i po tomto prodeji podrželi na sousedním Slavonicku, včetně samotných Slavonic. Na okraji telečského panství ještě nějakou dobu dožívaly zbytky bývalé zeměpanské državy, přeměněné na několik drobných statků držby místní vladycké šlechty (*Bistrický 2005, 182, 183*).

Objevily se i jiné letopočty³⁶, které měly přesněji stanovit rok založení nového města v Telči, ale jeden samostatný rok (obzvláště z archeologického úhlu pohledu) není možno uvádět.

Jádrem města bylo trojúhelníkové náměstí se základnou na jihozápadní straně. V jihovýchodním nároží do náměstí vstupovala směrem od Dačic Humpolecká stezka s dodnes dochovanou Dačickou branou (Obr. 25). V severovýchodním rohu náměstí vyúsťovala další cesta směrem od Třeště, která byla později zastavěná. Při vrcholu pomyslného trojúhelníka (západní roh náměstí) vycházela třetí cesta směrem ke Strmilovu a Jindřichovu Hradci. Do areálu byl začleněn původní zeměpanský dvorec, který byl po nějakou dobu ještě chápán jako cizí prvek a ještě v roce 1492 byl nazýván jako Horní Telč (*Bistřícký 2005, 182*).

Nejspíš v době Jindřicha z Hradce (1377-1398), který vlastnil ještě Jindřichův Hradec s Telčí dohromady, byl do vrcholu trojúhelníka náměstí vložen panský dům, který byl později rozšiřován a přestavěn na renesanční zámek (*Bistřícký 2005, 182*)³⁷. Při požáru v roce 1386 vyhořel kostel sv. Jakuba a s ním i 27 domů na náměstí. Roku 1414 založil Jan z Hradce při kostele sv. Ducha městský špitál (*Smutný 2005, 805*). Hradby, kterými bylo město obeháno, jsou dodnes částečně zachované na jihozápadní straně. Jako druhá obranná linie byly napuštěny tři rybníky - Ulický, Staroměstský na jihu a Štěpnický na severu (*Bistřícký 2005, 182*). Ve vlastnictví rodu pánů z Hradce byla Telč až do roku 1604 (*Richter 1941, zde str. 2*).

Město Telč lze z archeologického hlediska rozdělit de facto do pěti lokalit. Směrem od severu se nejprve nacházela osídlená poloha v místě dnešní trati Mokrovce. Následovalo sídliště nacházející se v místech jihovýchodního rohu náměstí Zachariáše z Hradce, které tvořilo jakési předpolí na severním okraji dvorce. Třetí osídlenou polohu představuje samotný dvorec. Směrem po proudu Telčského potoka se v místech dnešního Starého Města a Staroměstského rybníka nacházejí další dvě rozpoznané sídlištní polohy (*Vokáč - Zimola 2011, 52*), jedna na Telčské stezce a druhá nedaleko od ní jižním směrem (*Vokáč - Zimola 2011, 54*). Z těchto pěti nalezišť byl opevněn pouze

³⁶ V. Richter jako rok založení města uváděl 1359 (*Bláha-Konečný 1985, 150*).

³⁷ Panský dům byl postupně rozšiřován za nástupců Jindřicha z Hradce, kterými byly Jan mladší Telečský, Jan II. Telečský a Zachariáš z Hradce, který jej přestavěl na renesanční zámek (*Bistřícký 2005, 182*).

dvorec nacházející se v nejvyšším bodě v rámci zkoumané oblasti (*Vokáč - Zimola 2011, 52*).

Díky, v rámci možností, soustavné archeologické památkové péči na území historického jádra města lze aktuálně v jeho jihovýchodní části vyznačit samostatný opevněný areál s románskou věží sv. Ducha. Tento v půdorysu města dodnes částečně patrný urbanistický celek byl rozpoznán v 80. letech 20. století J. Bláhou a L. Konečným. V rámci záchranných archeologických výzkumů byly a jsou získávány nové informace o jeho vývoji a vztazích vůči později založenému městu. Stavbu dvorce s mohutnou věží na vyvýšeném místě (dnes tudy prochází Palackého ulice) je třeba posuzovat v širším kontextu procesu osídlování Telečska. Pro rozpoznání předlokačních sídlišť jsou klíčové nálezy stop po stavebních aktivitách (*Vokáč - Zimola 2011, 51*).

Vzhledem k absenci spolehlivých absolutních dat zůstává zatím hlavní datovací pomůckou pro 13. a začátek 14. století užitková kuchyňská keramika³⁸. V keramické skupině lze nalézt zlomky tří základních tvarů, tedy hrnců, poklic a zásobnic. Nádoby byly vyrobeny obtáčením na kruhu na sebe naskládaných válečků tak, že jsou na vnitřních stranách nádob patrné i po výpalu, zatímco na vnější straně byly hrnčářem zahlazeny. Horní části hrnců jsou vytaženy vně, zesíleny a většinou profilovány pro dosednutí poklice. Zásobnice mají masivní nahoru kyjovitě zesílené okraje a obsahují velké množství tuhy v keramickém těstě. Tyto tři základní typy doplňují mísy a kahany (*Vokáč - Zimola 2011, 51, 52*). Stejně jako v případě hradu Šternberka i zde platí fakt, že se tato práce nezaměřuje na problematiku keramiky, a proto zde typologie keramických nálezů z území Telče rovněž nebude zevrubně rozebírána.

Fakt, že již byly všechny dochované písemné prameny vztahující se k počátkům Telče zpracovány, zvyšuje potřebu aplikovat v rámci výzkumů právě archeologii (*Macků 2011, 43*).

7.2.1. Telč-dvorec

Lokalitě rozkládající se v prostorách bývalého zeměpanského dvorce se prozatím dostávalo, i přes zástavbu, nejčastější archeologické pozornosti a jedná se o

³⁸ Byla vyráběna pravděpodobně přímo na místě nebo v blízkém okolí Telče z jílovité hlíny s obsahem malých kamínků a velkého množství tuhy, přičemž příměs mletého grafitu přidávaného do keramického těsta je hlavním znakem keramického zboží vyráběného převážně ve 13. století s tím, že její užívání není vyloučeno ani v první polovině 14. století (*Vokáč - Zimola 2011, 51*).

nejlépe archeologicky poznanou (ve spolupráci s historickými prameny) lokalitu na území Telečska³⁹. Co se archeologických výzkumů týče, byly zde především dvě významné badatelské etapy, a to jednak od 70. let 20. století výzkumy J. Bláhy a L. Konečného a od 90. let dodnes probíhající výzkumy Muzea Vysočiny Jihlava.

Většina zdejších výzkumů měla víceméně sondážní charakter, a proto bude nutné jejich výsledky i nadále ověřovat (*Vokáč - Zimola 2011, 54*). Zevrubnější archeologický průzkum předlokačního území je vzhledem k současné zástavbě prakticky vyloučen (*Bláha - Konečný 1985, 143*).

Význam zeměpanské Telče byl objasněn J. Bláhou a L. Konečným v roce 1985, a to funkcí předměstského dvorce jako celní a kupecké stanice a z toho plynoucího zvláštního významu telečského mikroregionu jako zeměpanské vilikace, která měla určité výsady městského charakteru. Vznik kupeckého telečského dvorce byl zajisté podmíněn optimální skladbou politických, geografických a zajisté také ekonomických hledisek, která zákonitě pozitivně ovlivňovala jeho provoz (*Bláha - Konečný 1985, 153*).

Předlokační okrsek byl malé návrší, které se nacházelo v jihovýchodní části města na vrcholu současného náměstí Zachariáše z Hradce (*Vokáč - Zimola 2011, 54*) (Obr. 26, Obr. 27). Jednalo se nejspíš o románský zeměpanský dvorec s panským tribunovým a současně farním kostelem (*Bláha - Konečný 1985, 143*)⁴⁰. Většina názorů na vznik a vývoj tohoto prostoru operuje s představou o stavbě strážné věže zakomponované do obranného systému tehdejšího města. Pro vymezení polohy a rámcovou datací románského dvorce lze v současnosti využít výsledky stavebně historických průzkumů a stratifikované archeologické nálezy získané výzkumy v okolí věže sv. Ducha (*Vokáč - Zimola 2011, 54*) (Obr. 28). Tyto archeologické akce budou rozepsané podrobněji dále v této kapitole.

J. Bláha a L. Konečný jako první vymezili hranici dvorce v roce 1985, ale další badatelé postupem času na základě archeologických výzkumů začali razit teorii, že prostor této lokality mohl mít rozměry o něco menší.

³⁹ Stopy po hrazených dvorech či dvorcích zůstávají převážně doménou archeologických výzkumů (*Klápště 2005, 402*).

⁴⁰ Za daného stavu bádání by šlo o první konkrétněji doloženou lokalitu tohoto druhu na západní Moravě, ačkoliv zde zřejmě právě takové lokality byly jádry nejstarších ústředí zeměpanského velkostatku (*Bláha - Konečný 1985, 143*).

Původně vymezená hranice měla mít podobu následující. Ze severovýchodní strany tvoří dodnes hranici původního dvorce zděná hradba, k níž přiléhají na východě zadní strany parcel domů č. p. 35 a č. p. 38 a na severu parcela domu č. p. 31. Na severu byl průběh hradby pojat do domu č. p. 29 (Obr. 29). Navázal na něj severozápadní obvod předměstského areálu zhruba rovnoběžně s tzv. hradební uličkou (Obr. 30, Obr. 31), téměř v polovině parcely domu č. p. 26 až k městské hradbě. Celá jižní část areálu byla dále vymezena v přímé návaznosti na obvod části severní jižně od městského příkopu. Jihozápadní část má pak přibližně omezovat čára podél vnějšího obvodu domu č. p. 107 a ulice Hodovy, část jihovýchodní pak stavební čára parcel domů č. p. 84 a č. p. 102 (Obr. 32). V jižním obvodu takto ohraničeného území se také nachází městská brána (*Bláha - Konečný 1985, 137*)⁴¹. Souvislá kamenná zeď (kterou lze dnes identifikovat pouze v severozápadním úseku celého areálu) přechází na východě v jižní zeď domu č. p. 28, která bývala pravděpodobně městskou hradbou, navazující na západě na bývalou tzv. Horní bránu (zbytky městské hradby jsou dochovány západně od ní u domu č. p. 27). Stáří této zdi koresponduje i s archeologickým poznatkem J. Bláhy o jejím založení nad hrobem z předlokačnického období (*Bláha - Konečný 1985, 137, 140*). Zmíněná zeď pochází tedy přinejmenším částečně z doby po založení města, kdy s největší pravděpodobností tvořila okrsek kolem špitálu, založeného roku 1414. Prostor rekonstruovaného předlokačnického území je čtvrcený průběhem Palackého ulice a městským příkopem s hradbou. Rozdělení území tímto příkopem s hradbou je tedy podle J. Bláhy pozdější, kdežto komunikace (dnešní ulice) je z dob vzniku a existence dvorce (*Bláha - Konečný 1985, 140*).

Původní podoba dvorce byla podle J. Bláhy a L. Konečného následující. Půdorysně nepravidelný prostor podobný obdélníku se zaoblenými rohy byl nejspíš otýněný a obehnaný vnějším příkopem. Rozměry okrsku měly být cca 80 x 90 m (*Bláha - Konečný 1985, 141*) (Obr. 33). Tuto hranici však posunuli a odhadované rozměry areálu zmenšili D. Zimola a M. Vokáč na cca 50 x 70 m (Obr. 34). Průběh příkopu v severní části okrsku a konfigurace terénu, který v jižní a jihozápadní části města klesá směrem ke Starému Městu, ukazuje na opevnění prostoru kolem věže sv. Ducha⁴² (Obr. 35). K opevnění dvorce nejspíš sloužil val s dřevěnou palisádou (*Vokáč - Zimola 2011, 56, 57*), místy nahrazenou nízkou kamennou zdí na vnitřní straně (*Bláha -*

⁴¹ Prostor brány již podle D. Zimoly a M. Vokáče do prostoru dvorce nepatřil.

⁴² Prostor, který byl záměrně vybrán v nejvyšším bodě, pojal do svého opevnění všechny důležité stavby pro správu území, tedy věž, kostel, kamenný obytný dům i část cesty (*Vokáč - Zimola 2011, 56, 57*).

Konečný 1985, 141), dále příkop (zahluubený 2 – 2,5 m do skály) a také dřevěná palisáda z vnější strany (*Vokáč - Zimola 2011, 57*).

Na návrší s dvorcem poukazují přímo i nepřímo historické prameny. Přímým dokladem je listina z roku 1492, v níž se hovoří o kapli sv. Ducha v „Horní Telči“. Z historických pramenů k dějinám města i z dochovaných památkových detailů je dále zřejmé, že celý blok domů mezi ulicí Na Můstku a Palackého, který obklopuje areál bývalého špitálu s kostelem sv. Ducha, vznikl až v 15., možná na počátku 16. století (*Bláha - Konečný 1985, 140*).

Rovněž pak J. Bláha usuzuje, že při zakládání města mohl být výšinný, hrazený a průjezdný předlokační okrsek dočasně využit jako jakýsi bolverk na jeho jižním, fortifikačně nejvíce exponovaném okraji, popř. jeho jižní část mohla být ještě po založení městského příkopu s hradbami (připomínanými v roce 1377) využita jako obloukovitě předložená parkánová fortifikace (*Bláha - Konečný 1985, 141*).

Původně románský kostel sv. Ducha se nachází na někdejší vyvýšenině v jižním rohu náměstí (*Bláha - Konečný 1985, 136*). Podle dosavadních výzkumů se prokazatelně jedná o nejstarší telečský farní (a tedy i hřbitovní) chrám, který sloužil rovněž přilehlým osadám (*Bláha - Konečný 1985, 141*). Z pohledu architektonického a archeologického jej lze chronologicky umístit do 2. čtvrtiny 13. století (*Bláha - Konečný 1985, 143*). Z písemných pramenů lze ke kostelu pravděpodobně stáhnout písemnou zmínku o faráři Jindřichovi z roku 1283 (přímá zmínka o svatyni je až z roku 1486, kdy se zmiňuje „nový kostel sv. Ducha u věže“, a další z roku 1492, ze které nepřímo plyne, že byl při věži městský špitál). Románský kostel byl kromě západní stěny s věží zbořen ve 2. polovině 15. století (před zmíněným rokem 1486) a nahrazen pozdě gotickou svatyní (*Bláha - Konečný 1985, 141*)⁴³.

Nyní je zapotřebí nastínit ty nejtěžnější archeologické výzkumy, které byly doposud prováděny na lokalitě telečského dvorce.

Prvním archeologickým počinem na lokalitě bývalého dvorce byly sondy položené kolem kostela sv. Ducha v roce 1977, jejichž hlavním cílem mělo být objasnění průběhu a datace městské hradby (*Bláha - Konečný 2005, 132*). První sonda (s 1/77) byla položena v jihovýchodní části dvora v areálu kostela sv. Ducha (Obr. 36).

⁴³ V 15. století začalo také docházet k přestavbě dvorce na špitál (*Vokáč - Zimola 2011, 57*).

V hloubce 130 cm byla zjištěna úroveň podloží (zvětralé ruly s příměsí žlutého písku), ve kterém byla zahlobouena zřejmě spodní část hrobové jámy s orientovanou kostrou. Tato jáma byla narušena základovou jámou pro městskou hradbu. Spodní část základové jámy byla vyplněna zásypem s množstvím uhlíků a horní část drobným kamením, šterkem a pískem s ojedinělými uhlíky. V superpozici nad základovou jámou se nacházela 10-30 cm silná vrstva obsahující rovněž uhlíky a rozpadlou maltu. Na ní pak spočívala zběžně kladená dlažba z plochých kamenů s desetimetrovou hnědočernou vrstvou kuchyňského odpadu, zlomků cihel a prejz (*Bláha - Konečný 1985, 130*). Kromě průběhu městské hradby byly tedy objeveny i důležité stopy po pohřbívání, které mohly dále přispět k upřesnění datace vývoje dvorce.

Stručně popsaná stratigrafie ze zmíněné sondy dokladuje sled lidské činnosti v této části areálu kostela, která se na počátku projevila pohřbíváním. Teprve v další fázi došlo nejspíš ke změně v prostorovém a funkčním uspořádání této části hřbitova. Svědčí o tom kulturní vrstvy s množstvím nálezů a rovněž písčité vrstvy úprav, které zvýšily původní úroveň hřbitova o 70 cm. K vybudování kamenné městské hradby došlo až poté, stejně jako k dalšímu nárůstu vrstev (*Bláha - Konečný 1985, 131*).

Pro stanovení absolutní chronologie tohoto vývoje bylo stěžejní zjištění, že nálezy keramiky z hloubky větší než 70 cm určovaly datum post-quem výstavby zmíněné zdi. Detailnější chronologické členění poté vycházelo z dalších jednotlivých pozorování, která se týkala již nalezeného keramického materiálu (*Bláha - Konečný 1985, 131*)⁴⁴.

Zmíněná sonda (s 1/77) byla zvolena velmi šťastně, jelikož poskytla poměrně bohatou směsici archeologických nálezů a poznatků, co se vypovídající hodnoty týče. Na základě srovnání keramiky⁴⁵ lze datovat uložení zmíněného pohřbu do období okolo poloviny 13. století. Tuto dataci podporují i ve spodních vrstvách nalezené žulové úlomky, k jejichž nárůstu došlo po výstavbě kostela z tohoto stavebního materiálu. Nadložní vrstvy úprav a vrstvy sídlištního charakteru souvisí s reorganizací areálu dvorce ve 2. polovině 13. a nejpozději na počátku 14. století. Zdejší stavby byly již v té

⁴⁴ Jedná se převážně o redukčně vypálenou keramiku s glazurou, často s vlešťováním či s radélkovou výzdobou. Keramika občas nese stopy potuhování nebo obsahuje tuhu coby příměs. Hlubší vrstvy pak obsahují keramiku spíše o xidační s příměsí tuhy (*Bláha - Konečný 1985, 131, 132*).

⁴⁵ Pro 13. a 14. století je pro Telč i pro Šternberk charakteristická keramika vyráběná technologií vypálením s příměsí tuhy nebo vnějším potuhováním. Z hlediska kvantitativního je tuhový materiál přítomný častěji v Telči (spolu s často vzhůru vytaženými okraji). Na obou lokalitách je také doložena keramika se zvlněnými stěnami (*Bláha - Konečný 1985, 132*).

době kryty prejzy (které byly v sondě rovněž doloženy) (*Bláha - Konečný 1985, 132,133*)⁴⁶.

V souvislosti s přestavbou původního románského kostela na pozdně gotickou špitální svatyni ve 2. polovině 15. století došlo k radikálním zásahům do terénu původního dvorce a k výstavbě nové ohradní zdi. O datování těchto událostí svědčí keramika s charakteristickým vlešťováním ze zásypu základové jámy hradby a z nadložních vrstev⁴⁷. Lze tedy uzavřít, že výše položené vrstvy s redukční keramikou vznikly až ve 2. polovině 15. až 16. století (*Bláha - Konečný 1985, 133*).

Druhá sonda (s 2/77) byla položena při jižním obvodovém zdivu lodi kostela sv. Duchy, 230 cm od jejího jihozápadního nároží. Díky této sondě (dokládající množství hrobových jam) bylo doložené užívání bezprostředního okolí stavby k pohřbívání, a to až do 16. století (*Bláha - Konečný 1985, 133*).

První výzkumy na lokalitě dvorce tedy přinesly poměrně širokou škálu archeologických poznatků pro tuto bezpochyby pro Telečsko stěžejní lokalitu.

V roce 1991 byla položena sonda při severozápadní straně věže, která umožnila poznání, že nadzemní zdivo spočívá na základu z na plocho vyrovnaných kamenů. Byla také objevena torza dalších kostrových hrobů (*Bláha - Konečný 2005, 134*).

Do roku 1998 je datován výzkum D. Zimoly ve dvorním traktu domu č. p. 31 na náměstí Zachariáše z Hradce, který přinesl poznatky ohledně obranného (možná vodního) příkopu, jenž nejspíš zanikl po polovině 14. století (*Bláha - Konečný 2005, 134*).

Zmínit je třeba ještě sondáž z roku 1989, která umožnila paleobotanickou analýzu. V keramické nádobě byla uložena stavební oběť pod románskou podlahou v interiéru věže kostela (*Bláha - Konečný 2005, 134, 135*). Na obsahu nádoby byla provedena paleobotanická i osteologická analýza⁴⁸ (*Bláha - Konečný 2005, 135, 139*). Byla doložena extrémně pestrá směsice jak v zastoupení plodin, tak v zastoupení

⁴⁶ Podobně tomu bylo se štemberskými hradními budovami ve 14. století (*Bláha - Konečný 1985, 133*).

⁴⁷ Toto redukčně vypálené a někdy poměrně složitě zdobené zboží vyráběné ještě v 16. století již není doloženo na Štemberku. Totéž platí pro zde se vyskytující vyvinuté, vodorovně vytažené okraje z vyšších vrstev (*Bláha - Konečný 1985, 133*).

⁴⁸ Analýzy provedl Archeologický ústav AV ČR v Brně (*Bláha - Konečný 2005, 139*).

zvířecích kostí a není zde vyloučena návaznost na obětní kultury z období antického Řecka ⁴⁹(*Bláha - Konečný 2005, 143*).

Za zmínku stojí rovněž rok 1993, kdy byla učiněna prohlídka zdiva kostela sv. Duchy, která umožnila především kulturně historickou analýzu na reliéfu, kterým byl opatřen jeden z původních žulových kvádrů (*Bláha - Konečný 2005, 143*).

Další poznatky přineslo pozorování výkopových prací na náměstí Zachariáše z Hradce v letech 1992 – 1994 a 2005 – 2006 (Obr. 37, Obr. 38). Pro vymezení zdejšího sídliště se stal podstatným ten fakt, že nálezy ze 13. století byly odkryty v horní jihovýchodní části náměstí, kdežto v jeho dolní polovině byly nalezeny artefakty datované do 15. a 16. století. Starší nálezy se zde nacházejí v komunikačních vrstvách i objektech na severozápadní straně náměstí jen ojediněle a navíc se jejich výskyt snižuje směrem k současnému zámku. Nálezy získané v trase plynovodu v dolních partiích náměstí spadají takřka výlučně do období 15. století, popř. do novověku, stejně jako předměty získané z výzkumů v přilehlých ulicích U Masných krámů (Obr. 39), Na Baště nebo na severovýchodní straně Ulického rybníka. Také v areálu zámku, jehož vznik je předpokládán ve 14. století, nebyly zatím nalezeny stopy po sídlištních aktivitách spojených se 13. stoletím (*Vokáč - Zimola 2011, 52, 53*).

Velké množství nálezů datovatelných do 13. století bylo získáno na ploše zhruba 50 x 70 m, která zabírá jihovýchodní část náměstí přibližně od východní domovní zástavby po Mariánský sloup (Obr. 40). Podařilo se zde ve fragmentech rozpoznat minimálně čtyři zahlužené sídlištní objekty s plochým dnem vyplněné odpadem s artefakty z 13. století. Vrstvy uhlíků a kusy vypálené mazanice s otisky dřev dokladují, že k zániku těchto objektů došlo příčinou požáru. Důležité bylo také zjištění, že stavby nerespektovaly současné uliční čáry a k jejich zplanýrování došlo s největší pravděpodobností až v souvislosti s pozdějším vytyčením centrálního náměstí (*Vokáč - Zimola 2011, 53*).

Dále zde bylo odhaleno několik kolejí po kolech vozů vyježděných do intaktního jílovitého podloží před domem č. p. 54. Svazek kolejí ukazuje na průběh staré komunikace vedoucí ve směru od severu, pravděpodobně od brodu přes Telčský potok, přes plochu dnešní východní části náměstí Zachariáše z Hradce k jihu do areálu dvorce.

⁴⁹ Takzvaný druh oběti panspermii- do obětiny se umístilo zastoupení všech možných plodů (*Bláha - Konečný 2005, 141*).

Vzhledem k tomu, že je dnes cesta přerušena stratigraficky mladším domem, je její zánik odhadován nejpozději v 15. století, kdy v těchto místech již stála fronta kamenných měšťanských domů. Severojižní orientace cesty možná ukazuje na spojnici mezi sídlišti na Mokrovcích a dvorcem (*Vokáč - Zimola 2011, 53*), ale podle D. Zimoly nelze s jistotou tvrdit, že se jednalo zrovna o Humpoleckou stezku (mohlo jít pouze o koleje vedoucí v odpovídajícím směru). Viditelný úsek zde odhalených kolejí byl na toto tvrzení příliš krátký.

Z výše popsaných nálezů lze vyvodit, že jihovýchodní část dnešního náměstí Zachariáše z Hradce představovala samostatné sídliště s úzkou vazbou na opevněný dvorec. Výhodná poloha na rovném návrší v nadmořské výšce 522 m v blízkosti věže sv. Ducha byla pravděpodobně vhodná pro zřízení trhu mimo opevněný dvorec, kde nebyl k tomuto účelu dostatek místa (*Vokáč - Zimola 2011, 53*)⁵⁰.

Zmíněný výzkum tedy odhalil tento obydlý prostor před dvorcem, jehož existence byla logicky již dříve předpokládána. Došlo tedy k dalšímu důležitému kroku v rámci poznávání centra Telče pomocí archeologie.

Výzkumy Muzea Vysočiny Jihlava prováděné v okolí věže byly zahájeny v roce 1998 zjišťovací sondou ve dvorním traktu domu č. p. 31 na náměstí Zachariáše z Hradce a pokračovaly v letech 2005 – 2008 se zaměřením na dokumentaci archeologických situací v intencích záchranných archeologických výzkumů (*Vokáč - Zimola 2011, 54*).

První zjištěná část opevnění byla zjištěna na dvorku domu č. p. 31. Jednalo se o příkop vytesaný v rulovém podloží, který byl vyplněn zvodnělou humózní výplní, která umožnila předpokládat původní naplnění příkopu vodou. Pro jeho dataci byl podstatný nejstarší kulturní horizont, který obsahoval výlučně keramiku datovanou do 13. až 1. poloviny 14. století, která byla v malém množství splachována na dno výkopu do vrstev tvořících spodní část bahnitých usazenin. V nich bylo kromě keramických fragmentů nalezeno rovněž větší množství kostí domácích zvířat a kůže z oděvu. Příkop byl tedy zanášen kuchyňským odpadem nejpozději ve 14. století, respektive na počátku 15. století (kdy jeho funkce jako obranného prvku končí). Ve svrchní části výplně příkopu byly jen sporadicky nacházeny zlomky keramické produkce z 13. až 15. století. Výplň příkopu pak překrývaly planýrovací vrstvy s nálezy keramiky z 13. až 16. století. Nad

⁵⁰ Možnost konání trhu na samotném dvorci však také nebyla zcela vyloučena (*Bistřícký 2005, 182*).

nimi se již nacházela novověká navážka a vše překrývá novodobá povrchová vrstva (*Vokáč - Zimola 2011,54*).

Výsledky tohoto výzkumu (co se chronologie týče) tedy spíše korespondovaly s fakty známými z výzkumů předchozích a také nastínily novou otázku, kterou však kompletně nezodpověděly, a sice kudy pokračoval přesně zmíněný příkop. Tuto otázku napomohl zodpovědět další výzkum Muzea Vysočiny Jihlava z roku 2006.

Sondáž na jihozápadní straně Palackého ulice před vchodem do domu č. p. 26 (Obr. 41) ověřila pokračování příkopu. Archeologům se podařilo rozpoznat pokles komunikačních vrstev, které vznikaly po skončení jeho funkce. Výplň příkopu ve spodní části výkopu obsahovala větší množství kuchyňského odpadu, především kostí domácích zvířat. Svrchní partii výplně představovala planýrovací vrstva, v níž byly nalezeny železné předměty, strusky, střešní krytiny a užitková keramika spadající v menší míře do 13. až 14. století, a převážně pak do 15. století. Vrstva byla dokumentována prakticky v celé šířce pravděpodobného průřezu objektem a stala se stěžejní pro dataci definitivního zániku příkopu. V hloubce 70 cm pod současným povrchem ulice došlo k zachycení kamenné destrukce, která svou výškou odpovídala kamenné zdi, která se nachází na protilehlé straně sondy v blízkosti věže (*Vokáč - Zimola 2011,55*).

Šlo pravděpodobně o základovou zeď odkrytou v hloubce 70 – 80 cm pod povrchem vozovky, jež probíhala paralelně s delší osou sondy v délce 15 m naproti věži kostela sv. Ducha na západním okraji vozovky. Její průběh nerespektuje uliční čáru Palackého ulice. Zeď tvořily lomové kameny o průměrné velikosti cca 15 cm, které byly místy vyskládaný kolmo k podloží. Zeď měla v zachovalých místech šířku 90 – 100 cm a kryla ji kulturní vrstva, ve které byly nalezeny keramické zlomky ze 13. až 1. poloviny 14. století. Mezi kameny zdi a v nadložní vrstvě byly zjištěny kusy vápenné malty se zahrazenými plochami, dokládající omítnutí stěn. Zbarvení fragmentů malty do narůžovělé barvy dovoluje usuzovat, že stavba pravděpodobně zanikla požárem. Z technických důvodů se archeologům nepodařilo sledovat celý profil této zdi, zřejmě však stojí přímo na skalním podloží, zachyceném v hloubce 80 cm ve výkopu pro kanalizaci v roce 2005 asi 1 m severním směrem od zdi. Podobné jsou i další dva kontexty, které odhalila sonda z roku 2006. Jednalo se o kamenné destrukce pravděpodobně navazující na zmíněnou zeď. Rozsah tohoto výzkumu neumožnil

prozkoumat celou nálezovou situaci a potvrdit definitivní souvislost všech tří kontextů, ale vzhledem ke stejné výšce uložení a skladbě kamene, a také stejným typům keramiky nalezené těsně nad kameny, bylo usouzeno, že se jedná o jednu stavbu (*Vokáč - Zimola 2011,55*) (Obr. 42).

Na vnější straně příkopu směrem k náměstí byla objevena spodní část vrstvy vyplněné hlínou, kamením a množstvím spáleného dřeva, které tvořilo shluky podobné kmenům stromů nebo menším kúlům. Šlo o pruh široký 40 – 50 cm, který byl zachycený v délce 1 m a respektuje průběh příkopu (je s ním rovnoběžný). Z výplně byly získány fragmenty okrajů hrnců ze 13. až 1. poloviny 14. století. Je možné, že jde o část základového žlabu pro dřevěnou palisádu, jež spolu s příkopem ohrazovala někdejší zeměpanský dvorec (*Vokáč - Zimola 2011,56*). Je-li tomu tak, pomohl by tento nález přesně určit část hranice původního dvorce. Co se datace týče, nové poznatky tyto nálezy nepřinesly a rovněž korespondují s předpokládanými chronologickými údaji.

Další výkopy byly provedeny během sanace vnitřní části hlavní hradby v dvorním traktu již zmíněného domu č. p. 28 (Obr. 43, Obr. 44). Na dvou místech dokumentované souvrství, datované na základě větší přítomnosti fragmentů keramických nádob do období 13., případně do 1. poloviny 14. století (Obr. 45), mělo stoupající tendenci směrem ke kamenné hradbě, která ho porušovala. Svrchní část souvrství tvořila spáleništní černošedá vrstva, která dosedala v hloubce 70 – 80 cm pod povrchem dvora na mazanicovou kru. Pod ní následoval neporušený sled vrstev, který klesal směrem od městské hradby ke kostelu sv. Ducha, tedy opačným směrem, než je mírný sklon původního terénu (*Vokáč - Zimola 2011,56*)⁵¹.

Souvislost s věží sv. Ducha má pravděpodobně i další v Palackého ulici zjištěná tenká vrstva granitového písku. V roce 2005 byla odkryta přímo v nejstarším horizontu datovatelném sporadickými nálezy keramiky do 13., nejpozději do 1. poloviny 14. století⁵². Její situování v blízkosti věže postavené z granitových kvádrů nabízí interpretaci, že jde o stopy po osekávání a obrušování polotovarů kvádrů usazených ve zdi věže (*Vokáč - Zimola 2011, 56*).

⁵¹ Sled vrstev je zde nelogický, měl by spíše klesat po mírném svahu dolů nebo být vodorovný k pozdější hradbě. Vrcholně středověké souvrství mohlo podle archeologů v tomto případě kopírovat starší těleso sypaného valu, později zničeného stavbou kamenného opevnění (*Vokáč - Zimola 2011,56*).

⁵² Přírodní původ vrstvy granitového písku je možné vzhledem k rulovému geologickému podloží města vyloučit (*Vokáč - Zimola 2011, 56*).

V době výstavby města ve 14. století došlo pravděpodobně k částečnému využití příkopu na jižní straně včleněním do budovaných kamenných fortifikací. Severní až severovýchodní úsek opevnění dvorce ztratil svůj smysl a byl postupně likvidován nebo se ztrácel pod nánosy odpadu. Zatímco všechny nálezové soubory získané ve zhruba padesátimetrovém okolí věže obsahovaly množství keramické produkce ze 13. - 14. století, jižním směrem byl výskyt těchto nálezů sporadický (*Vokáč - Zimola 2011, 57*).

Jak lze tedy pozorovat, na lokalitě Telč-dvorec se archeologickými výzkumy průběžně daří exaktně potvrzovat, místy doplňovat a upravovat starší poznatky o středověkém osídlení tohoto prostoru stanovené historiky.

7.2.2. Telč-Staré Město

Na území původního Starého Města (Obr. 46, Obr. 47), které se rozkládá 600 m jižním směrem od centra Telče, jsou předpokládána místa obchodních výměn. Osídlení ve dvou polohách bylo zjištěno na pravém břehu Telčského potoka (dnes Staroměstského rybníka) Josefem Bláhou a Lubomírem Konečným v 80. letech 20. století. Lokalizace se opírá o starší nálezy ze stavby železnice z Telče k Radkovu (viz. výše) (Obr. 48), o sběry Josefa Bláhy z let 1973 – 1975 (Obr. 49) a o výzkum Richarda Zatloukala v roce 1994. Všechny výzkumy přinesly keramické nálezy, jejichž převážnou část lze datovat do 13. století. Na základě rekonstrukce komunikační sítě rozlišuje Josef Bláha s Lubomírem Konečným dvě osídlené polohy. První na Telečské stezce a druhou nedaleko od ní jižním směrem (*Vokáč - Zimola 2011, 53, 54*). Staroměstský rybník (Obr. 50, Obr. 51) vybudovaný pravděpodobně ve třetí čtvrtině 14. století ukončil dvě původní ulice vedoucí směrem k Nové Říši, přičemž ulice Křížová byla nejspíše původní a rozkládalo se při ní jádro ZSO, tedy Starého Města. S ní je rovnoběžná ulice Zachariášova s navazující ulicí U Matky Boží a kostelem Matky Boží (Obr. 52). Do těchto míst kladou J. Bláha a L. Konečným další ves, která měla vzniknout s usazením německých kolonizátorů (*Macků 2011, 45*). Podobný charakter artefaktů a okolnost, že místa nálezů nejsou od sebe příliš vzdálena, vedou v současnosti archeology však spíše k teorii, že se ve 13. století v tomto prostoru nacházela pouze jedna rozsáhlejší ves (*Vokáč - Zimola 2011, 54*). Staré Město z větší části definitivně zaniklo zatopením Staroměstským rybníkem, který vznikl roku 1372 v souvislosti s budováním fortifikační soustavy nového města (*Bláha 1982, 336*).

Archeologický výzkum z let 1973 - 1975 odhalil větší množství nálezů fragmentů keramiky dokladujících počátky osídlení původní slovanské osady u brodu přes Telčský potok nejpozději na konec 12. století (*Bláha 1982, 336*).

Staré město je vzhledem ke své poloze, tedy křižovatka Telčské a Humpolecké stezky, velice důležitou lokalitou. Stěžejní archeologický výzkum zde byl však proveden až v zimě roku 2011 během vypuštění rybníka a z toho důvodu do této práce nebudou jeho výsledky zahrnuty.

7.2.3. Telč-Mokrovce

Lokalita (Obr. 53) má stěžejní význam pro stanovení počátků osídlení celého Telečska (*Bláha - Konečný 1985, 133*). Jedná se o předlokační osídlení vzdálené cca 1100 m severně od kostela sv. Ducha (*Bláha - Konečný 1985, 134*) v místě dnes stojících garáží (*Macků 2011, 45*), rozkládající se na levém břehu Telčského potoka pod Studnickým kopcem (*Bláha 1982, 334*) v nadmořské výšce 518 m n. m. (*Vokáč - Zimola 2011, 52*). Lokalita Mokrovce se také nachází ze všech předlokačních sídlišť spadajících pod k. ú. Telče nejdále od centra (*Vokáč - Zimola 2011, 52*).

Založení sídliště a jeho funkce mohly být spojeny se získáváním zde doloženého kalcitu s příměsí dolomitu užívaného při pálení vápna. Tuto činnost zde lze ovšem doložit pouze při výstavbě tribunové svatyně s věží v pozdně románském telčském dvorci (*Bláha 1982, 335*).

Nejstarší archeologický výzkum byl na lokalitě proveden v roce 1975. Při melioračních pracích na nekultivované zamokřené louce byly od hloubky cca 60 cm narušovány konstrukce dřevěných roubených staveb. Zjištěna byla přibližně oválná plocha osídlení o rozměrech zhruba 290 x 250 m (*Bláha 1982, 334*).

Nalezeno bylo poměrně velké množství zlomků keramiky, železný šíp, kruhová přezka s nápisem, ústřížky kůží, plochá neolitická sekerka a další předměty (*Bláha 1982, 334*).

Z keramických nálezů převažuje keramika tuhová nebo v některých případech keramika s vnějším potuhováním (*Bláha 1982, 334*). Počátky zdejšího osídlení reprezentují okrajové zlomky jednoduché hradištní profilace. Další keramickou skupinu (charakteristické mladohradištní profilace) lze spojit s celomoravským vývojem 12.

století. Zastoupena je rovněž keramika z 13. století⁵³, jež se shoduje jak s nálezy ze sběrů ze Starého Města, tak ze sondy z blízkosti kostela sv. Ducha. Pro 13. století jsou nápadné paralely s jihočeskými keramickými okruhy, projevující se i v širším kontextu západomoravské keramiky a mohou naznačovat původ kolonizačního proudění do této oblasti (*Bláha - Konečný 1985, 134*).⁵⁴

Zánik zdejšího osídlení lze patrně datovat do 1. poloviny 14. století, o čemž svědčí plynulá návaznost zdejší keramiky (a částečně rovněž časové překrývání) na trend známý z hradu Šternberka (vnější potuhování, vlnění stěn). Projevuje se i vyspělejší profilace okrajů (*Bláha - Konečný 1985, 134*) a to v souladu s datováním opřeným o nápis na přezce výše zmíněné v nálezech ze Šternberku (*Bláha - Konečný 1985, 136*).

7.2.4. Telč-K Radkovu (parcela 1817/1 a parcela 1817/2)

Nejstarší nálezy byly učiněny náhodně již roku 1901 (bývá zmiňován rovněž rok 1898) při stavbě železniční trati směrem k Radkovu. Stavbou narušené sídliště bylo lokalizováno na okraji pravobřežní terasy nad Dyjí. Nepříliš početný soubor lze nejspíše chronologicky umístit do 13. století. Hrnčířská značka čtvercového kruhu poukazuje na chronologickou spojitost s lokalitou Telč-Mokrovce (*Bláha 1982, 335*).

V roce 1911 bylo na poli J. Kopeckého nalezeno 11 kulturních jam se střepy tuhových nádob, nožky, přesleny atd. K. J. Maška tyto nálezy chronologicky umístil do 11. století (*Bláha 1968, 133*). Josef Bláha je však později zařadil spíše do 12. století a chronologický rozsah sídliště od 2. poloviny 11. století do 13. století (*Bláha 1968, 134*).

Význam sídliště spočívá dle archeologů především díky vazbám na lokality Staré Město a Mokrovce. Nálezy z této lokality jsou uloženy v Muzeu Vysočiny Jihlava v Telči.

⁵³ Charakteristická regionální oxiдаční keramika se svíse vytaženými okraji a na vnější straně zdobených násobnou vlnicí (*Bláha 1982, 334*)

⁵⁴ Nalezeny byly rovněž zlomky keramiky s charakteristickými mladohradištními okraji, tedy okraji vzhůru vytaženými a nádobami s cylindrickým hrdlem, spadající do konce 11. století a do 12. století (*Bláha 1982, 334*).

7.2.5. Telč-Studnice

Studnice je vesnice, část města Telče v okrese Jihlava. Nachází se přibližně 4,5 km na sever od Telče (20.01.2012 <http://cs.wikipedia.org/wiki/>). V roce 2005 zde trvale žilo 65 obyvatel (*Smutný 2005, 985*). Studnice leží v katastrálním území Studnice u Telče o rozloze 4,38 km² (20.01.2012 <http://cs.wikipedia.org/wiki/>)

Zeměpisná šířka 49°13'27" s. š.

Zeměpisná délka 15°27'18" v. d.

(20.01.2012 <http://cs.wikipedia.org/wiki/>)

Nadmořská výška současné obce činí 603 m n. m. (*Smutný 2005, 985*).

Studnice bývala dříve samostatná obec, aktuálně je však již částí města Telče. Obec se nachází v jižní části Třeštské pahorkatiny, která na západě lemuje Dačickou sníženinu. Při severním okraji obce se zvedá vršek Studnické Ostrážky (642 m n. m.) (Obr. 54) a dále na sever se při hranici katastru nachází vrch Stráň (646 m n. m.) (*Smutný 2005, 985*).

V písemných pramenech je tato ves poprvé jmenována v roce 1356 (de Studnicz) (*Smutný 2005, 985*)⁵⁵. Podle lánového rejstříku bylo před třicetiletou válkou ve Studnicích 15 usedlostí (*Smutný 2005, 986*).

Lokalitu v katastru obce Studnice (Obr. 55) je třeba zmínit a to především z toho důvodu, že je součástí jakési řady slovanských sídlišť, která ležela ve směru severojižním a kopírovala směr Humpolecké stezky⁵⁶ (*Bláha - Konečný 1985, 136*).

Při výkopních rýhách pro melioraci na pozemku č. 464 v jižní části stabilního katastru obce Studnice provedli B. Karel a V. Dušek v roce 1975 předběžný sběr zlomků keramiky vyskytující se na vyházených hromadách (*Novotný 1977, 65*).

Zjištěné osídlení se rozkládalo v mělkém údolí, vytvořeném potokem ve vzdálenosti přibližně 750 metrů jižním směrem od současné obce Studnice. Rozsah sídliště podle odkrytých kulturních vrstev zaujímal v severojižní ose délku cca 150-200 metrů. Doposud zjištěná šířka sídliště zatím vymezená profilem rýhy a korytem

⁵⁵ Tehdy se v pramenech uvádí Hoch a jeho manželka Klára ze Studnice (*Smutný 2005, 986*).

⁵⁶ Stražidla u Hodic- Vostrážka u Studnic (Studnice)- kostelík sv. Vojtěcha- Studnický kopec – Telč (Staré město) (*Bláha - Konečný 1985, 136*).

potoka činí nejméně 20 metrů. Na jižní a severní straně sídliště je v profilu rýhy patrné umělé nakupení kamenů různé velikosti (*Novotný 1977, 65*).

K zevrubnějšímu archeologickému výzkumu dané lokality zatím nedošlo a její případný budoucí průzkum by mohl být jistě přínosný z pohledu zkoumání paralel kulturních vlivů na lokalitách rozkládajících se na ose podél Humpolecké stezky v oblasti Telečska.

7.3. ZSO Rysov

Rysov (Obr. 56) je písemně připomínán v roce 1385 v soupisu zboží z hradu Šternberka. ZSO byla lokalizována roku 1975 na pravý břeh potoka Rysovce⁵⁷, cca 500 m směrem jihovýchodním od hráze Hamerského rybníka (*Bláha 1982, 336*) (534 m n. m.) (*Google Earth*) u Dobré Vody. Sběrem zde byl získán početný soubor fragmentů oxidační keramiky s příměsí tuhy. Tuhový materiál je opatřen hnědočerveným, hnědým a hnědočerným povrchovým nátěrem. Důležité jsou zlomky oxidační keramiky s vnějším potuhováním. Redukčně vypálená keramika s vyvinutými ovalenými okraji je zastoupena méně. Srovnání s keramikou z hradu Šternberka řadí chronologicky počátky osady přibližně do 2. poloviny 13. století. Relativně malé zastoupení prvků z 2. poloviny 14. a z počátku 15. století nasvědčuje, že zánik vsi lze umístit přibližně do prvních desetiletí 15. století (*Bláha 1982, 336*).

7.4. ZSO Šiškov

Jako u většiny lokalit mimo k. ú. Telče i u této lokality byl proveden doposud pouze povrchový sběr, který zde však postačil alespoň k přibližnému lokalizování ZSO (Obr. 57).

Nejstarší písemná zmínka uvádí roku 1366 Šiškov u Telče. Další zmínka z roku 1477 již zmiňuje místo v zaniklé vsi určené pro založení rybníka. Starší vlastivědná literatura (Beringer, Tiray) lokalizuje osadu do blízkosti mlýna Šiškova. Roku 1978 však byla na základě archeologických nálezů keramiky poloha upřesněna a to do prostoru východně od Veselova (dříve Polívkova) mlýna v katastrálním území Volevčic (*Bláha 1982, 336*) (541 m n.m.) (17.01.2012 <http://cs.wikipedia.org/wiki/>).

⁵⁷ Rysovec je starší pojmenování pro úsek řeky Myslůvky protékající zmíněnými prostorami.

Zlomky nalezené keramiky prokazují převážně redukční vypálení, a to do šedých, šedočerných a hnědočerných odstínů, které je spojeno s ovalenými, horizontálně vytaženými a dalšími pokročilými okraji průběhu 15. století. Starší horizont osídlení je zde zastoupen tuhovou keramikou s hnědým nátěrem, ale jeho zastoupení zde je poměrně slabé. Porovnání nálezů s keramikou ze Šternberku naznačuje, že je třeba vznik osady řadit někdy do přelomu 13. a 14. století a zánik by pak nejspíš měl bezprostředně předcházet uvedenému roku 1477, z čehož vyplývá, že příčinou mohly být uherské války (*Bláha 1982, 336*).

7.5. ZSO Vojkov

Osada je písemně uváděna při soupisu zboží z hradu Šternberka z roku 1385⁵⁸. V roce 1974 byla zjištěna v lese, přibližně 1 kilometr směrem jižním od vsi Borovná (Obr. 58) (*Bláha 1982, 336*) (552 m n. m.) (17.01.2012 <http://cs.wikipedia.org/wiki/>), plužina ZSO, studna a v hrázi rybníka středověká keramika s příměsí tuhy, vyznačující se oxidačním vypálením se žlutočerveným a hnědým povrchem (*Bláha 1982, 336*).

Zde je třeba také zmínit morem zaniklou tzv. Starou Borovnou, která je lokalizována rovněž do místa, kdy měl stát Vojkov. Na základě datování keramiky (archaické vzhůru vytažené okraje) bývají počátky ZSO Vojkov datovány možná již do 1. poloviny 13. století. Dobu zániku pak naznačuje nástup pokročilého redukčního zboží na počátku 15. století. Takto archeologicky nastíněné datování počátků Vojkova by mohlo být v souladu s kolonizační činností Voka Borutovice, jež je v tomto kraji po roce 1227 předpokládána (*Bláha 1982,337*).

⁵⁸ V severozápadně-jihovýchodní posloupnosti vsí: „...Praskoles, Woykow, Vhlistie, Widrzivalentiny...“ (*Bláha 1982, 336*).

7.6. ZSO Votvrň

V souvislosti s touto lokalitou lze zmínit poměrně velké množství písemných pramenů. Pár archeologických nálezů pocházejících ze sběru zde spíše napomáhá potvrdit informace, které písemné prameny udávají.

Z roku 1376 pochází zmínka o vsi Otwrn, roku 1386 je zmíněna ves Otwrny a z let 1406 a 1407 jsou zaznamenány zprávy o lese Ottwein a Notworny. Během prodeje okolních statků se již k roku 1446 Votvrň neuvádí, z čehož lze nejspíš usuzovat, že došlo k jejímu zániku. Pustá Votvrň je pak zmíněna roku 1615 (*Bláha 1982, 337*).

K určení polohy vsi Votvrň došlo roku 1971 a to do prostoru mezi silnicí a lesem zvaným Votvrň, 850 m západním směrem od vsi Zdeňkova (*Bláha 1982, 337*) (634 m n.m.) (17.01.2012, <http://cs.wikipedia.org/wiki/>) a necelých 600 m severním směrem od Stojšic (Obr. 59). Zlomky keramiky nesou stopy redukčního vypálení do hnědočerných až šedomodrých odstínů s pokročilou profilací okrajů. Tuto převládající keramickou skupinu lze umístit do průběhu 2. poloviny 14. až 1. poloviny 15. století, zatímco ojedinělé tuhové zlomky a tři fragmenty oxidační keramiky s vnějším potuhováním jsou řazeny do sklonku 13. století až do 1. poloviny 14. století. Tato zjištění tedy korespondují s teorií o zániku Votvrně před rokem 1446 (*Bláha 1982, 337*). V souvislosti s lokalitou bývá také uváděn železný listovitý hrot šípů s tulejí vyoraný na blíže neurčeném místě v katastru Zdeňkova (*Bláha 1982, 338*).

7.7. Mysliboř

Obec Mysliboř se nachází v okrese Jihlava v kraji Vysočina. Ke dni 2. 10. 2006 zde žilo 222 obyvatel. Nadmořská výška obce činí cca 536 m n. m.. Katastrální výměra Mysliboře je 7,36 km².

Zeměpisná šířka 49° 12' 48'' s. š.

Zeměpisná délka 15° 28' 38'' v. d.

(11.01.2012, <http://cs.wikipedia.org/>)

Nejstarší písemná zmínka o Mysliboři pochází z roku 1366 (*Vokáč 2007, 9*).

Mysliboři se na rozdíl od většiny ZSO na Telečsku dostalo archeologické pozornosti opakovaně.

Roku 1971 byly severovýchodním směrem od železniční zastávky Mysliboř při kopání studně nalezeny v hloubce cca 300 cm v jílovitém nánosu velmi dobře zachované zbytky srubové konstrukce středověké stavby. Odhalená památka byla fotograficky amatérsky zdokumentována. Z prostoru srubu bylo vyňato šest fragmentů nádob, vyznačujících se příměsí tuhy v keramickém materiálu, oxidačním vypálením a náleповou výrobní technikou. Chronologicky lze místní keramické nálezy zařadit do 2. poloviny 13. až 1. poloviny 14. století (*Bláha 1982, 337*).

Druhý výzkum byl proveden pracovníky Muzea Vysočiny Jihlava na přelomu zimy 2006 a jara 2007 v prostorách obou rybníků (Horní návesní rybník a Dolní návesní rybník) nacházejících se v intravilánu dnešní obce (Obr. 60). Vzhledem k několika v minulosti uskutečněným zarovnáním terénu vrstvami vyrovnávek a také vzhledem k faktu, že byl břeh dolního rybníka zpevněn betonovou konstrukcí, nebylo zde možné podrobněji sledovat případné stratigrafické situace nálezů (*Vokáč 2007, 7*).

V prostoru Horního návesního rybníka nebyly přímo nalezeny žádné nálezy, ale sběr v jeho bezprostředním okolí přinesl (kromě nálezů z 15. a 16. století) nález hnědošedého nepříliš tvrdě vypáleného střepu nezdobené výdutě nádoby s příměsí tuhy ze 13. století. Pokud nebyl na lokalitu zavlčen druhotně, posouval by tento nález vznik Mysliboře možná až o sto let oproti první písemné zmínce (*Vokáč 2007, 7*).

Sběr na jižním obvodovém břehu Dolního návesního rybníka přinesl rovněž nálezy novověkého stáří a redukčně vypálený a do šeda zbarvený střep s příměsí grafitu, slídy a písčitého ostřiva z 13. až 1. poloviny 14. století (*Vokáč 2007, 8*).

Stěžejní bylo pak třetí nálezové místo z tohoto výzkumu, které se nachází cca 300 m severozápadním směrem od zástavby obce na sedlovitém návrší mezi dvěma prameny potoka Votavice, který protéká oběma rybníky. Byl zde proveden sběr na původní plužině středověké Mysliboře. Byly zde nalezeny 3 střepy ze 13. století (období kolonizace), střep ze 14. století a opět skupina novověkých fragmentů (*Vokáč 2007, 8*).

Na území Mysliboře lze zkoumat kontinuální osídlení od 13. /14. století až do současnosti. Předpokládá se, že od počátku měla ves obdélníkový tvar se dvěma řadami usedlostí, přičemž osu této zástavby tvořil potok (*Vokáč 2007, 9*).

Vzhledem k výsledkům obou popsaných výzkumů se lze asi skutečně přiklonit k faktu, že počátky Mysliboře budou spadat již do 13. století.

7.8. ZSO Římov

ZSO Římov je zatím spíše lokalitou předpokládanou, jelikož nebyla doposud přesně lokalizována a i písemná zmínka vztahující se k lokalitě byla doložena pouze jedna. Přesto zmínka existuje a několik archeologických nálezů rovněž, proto by bylo jisté do budoucna vhodné tuto ZSO blížeji určit.

Roku 1258 je Římov uváděn v soupisu vsí odvádějících desátek klášteru v Nové Říši. Toto je ona jediná dosud doložená písemná zpráva vztahující se k této vsi. Na konci 19. století se dostaly do telčského muzea střepy s příměsí tuhy. Z tohoto souboru se však dochoval v muzeu pouze zlomek dna nádoby se složitou hrnčířskou značkou vyrobený z tuhového materiálu s hnědočerveným nátěrem a tři zlomky mazanice s otisky proutí. Nálezy pochází z katastru Obšan. Jak bylo již zmíněno k bližší lokalizaci ZSO Římov zatím nedošlo, ačkoliv na něj podle J. Bláhy upomíná polní trať zvaná Řeminy a také nejspíš zalesněný Řeminský vrch (*Bláha 1982, 337*).

7.9. ZSO Mrzatec

Mrzatec (610 m n. m.) (*google earth*) se nacházel 2 km severně od dnešní obce Mrákotín (Obr. 61). Dnes je v místech původní osady rybník Horní Mrzatec. Osada je poprvé písemně zmíněna při výčtu zboží z hradu Šternberka roku 1385. Ves zanikla mezi léty 1529-1535 (*Měřínský 1976, 413*).

Současný rybník vznikl přímo na místě původního sídliště a přesná lokalizace osady spolu s historickými prameny potvrzuje domněnku Vladimíra Nekudy, že ves zanikla zásahem vrchnosti, která zde rybník vybuodovala a poddané přemístila jinam (*Měřínský 1976, 413*).

Lokalita byla prozkoumána povrchovým průzkumem v letech 1965-1966. Zlomky zde nalezené středověké keramiky se nacházely v bezprostřední blízkosti hráze rybníka ve vzdálenosti 10-50 m od ní. Keramiku získanou povrchovým sběrem lze datovat cca do 14. - 15. století. Do stejného období spadá i nález železné ostruhy se zachovanou hvězdicí (*Měřínský 1976, 413*), kterou lze chronologicky přiřadit k ostruze nalezené na hradě Šternberku (*Bláha 1968, 140*).

Coby bývalá součást zboží náležícího k hradu Šternberku by mohla lokalita být přínosná především pro poznání někdejšího panství náležícího ke zmíněnému hradu. Díky zatopení by lokalita nemusela být příliš narušena vnějšími vlivy.

7.10. Radkov-Kočíčí hrádek

Samotná obec Radkov se nachází v okrese Jihlava, kraj Vysočina a ke dni 28. 8. 2006 zde žilo 245 obyvatel. Katastrální výměra obce činí 6,29 km² a nadmořská výška 488 m n. m.

Zeměpisná šířka 49° 8' 57'' s. š.

Zeměpisná délka 15° 28' 42'' v. d.

(11.01.2012, <http://cs.wikipedia.org/wiki>)

Radkov se nachází cca 5,5 km východně od Telče v údolí Moravské Dyje, přičemž levá a větší část obce se nachází na svahu jihozápadní Brtnické vrchoviny (*Smutný 2005, 951*) a část obce ležící na pravém břehu se nachází ve střední části Dačické sníženiny (*Smutný 2005, 952*).

Počínaje rokem 1358 se uvádí u Radkova současně i několik zemanů, z nichž někteří zde vlastnili i svobodný dvůr (*Bláha 1977, 49*). Radkov v té době údajně patřil bratřím Ctiborovi, Jaroslavovi, Moravovi a Céčovi z Radkova (*Bistřícký 2005, 183*). Kolem roku 1366 patřil podle písemných dokladů svobodný dvůr v Radkově Vlčkovi z Radkova (*Smutný 2005, 952*).

K telečskému panství pánů z Hradce byl Radkov přikoupen až v roce 1481 (*Bistrický 2005, 183*), ale již v roce 1406 byla nejspíš polovina vsi jeho součástí⁵⁹ (*Bláha 1977, 49*).

Kočičí hrádek je drobné opevnění nepochybně strážního rázu nacházející se na levobřežním ostrohu nad Dyjí severovýchodním směrem od Radkova (*Bláha 2002, 31*). Obytný kruhový areál o průměru 15 metrů je silně druhotně narušený (Obr. 62, Obr. 63). Tento areál byl opatřen půlkruhovým valem, který se zachoval přibližně do výšky 90 cm. Příkop je proti obytnému areálu až 450 cm hluboký a je vytesaný ve skále (*Bláha 1977, 49*). Přímo u Kočičího hrádku se vzpíná kóta Ostrážka (538 m), jejíž název mohl souviset se slovem ostraha, tedy stráž chránící (Humpoleckou) cestu (*Bláha 2002, 31*).

Při opakovaném průzkumu zde bylo nalezeno nepatrné množství keramiky (cca 5 zlomků), které však nesvědčí o intenzivním, případně dlouhotrvajícím osídlení tohoto opevnění. Kulturní vrstva zjištěna nebyla (*Bláha 1977, 49*). Keramické zlomky byly datované do 13. a 14. století (*Bláha 2002, 31*).

Podobně jako tomu je v případě Studnice, tak i na lokalitě u Radkova by bylo možné při budoucích výzkumech zaměřit pozornost na vliv Humpolecké stezky a na kolonizační vlivy.

7.11. Dolní Dvorce (Dyjice)

Dolní Dvorce jsou vesnice, místní část obce Dyjice. Katastrální území Dolních Dvorců leží v kraji Vysočina v okrese Jihlava (28.02. 2012 <http://cs.wikipedia.org/wiki>). Leží jihovýchodním směrem od Telče (*Smutný 2005, 847*). V roce 2010 zde žilo 15 obyvatel. Nadmořská výška obce je cca 519 m n. m. (28.02.2012 <http://cs.wikipedia.org/wiki>).

Zeměpisná šířka: 49° 11' 28" s. š.

Zeměpisná délka: 15° 29' 58" v. d.

(28.02. 2012 <http://cs.wikipedia.org/wiki>)

⁵⁹ Zdejší tvrzení při této příležitosti však zmíněna není (*Bláha 1977, 49*).

Dolní Dvorce se nachází v údolí Moravské Dyje na rozhraní mezi Brtnickou vrchovinou a Dačickou sníženinou. Přesně vzato se rozkládají na pravém břehu řeky, tedy v Dačické sníženině (*Smutný 2005, 848*).

K této lokalitě nebylo doloženo mnoho písemných dokladů, které by umožňovaly blíže datovat její vývoj. Ani archeologicky nebyla lokalita prozatím zevrubněji prozkoumána.

Písemný záznam z telčského urbáře vztahující se k Dolním Dvorcům je až z roku 1580 a tehdy již byly součástí telečského panství (*Smutný 2005, 849*).

Z lokality pochází tuhové fragmenty keramických okrajů s náznakem svíslého vytažení a žlábkování v podhrdlí, fragment okraje zásobnice zdobené rovněž žlábkováním a dolní část výdutě nádoby s vodorovným rýhováním. Zásobnice má povrchový nátěr. Nálezy byly L Hrdličkou, M. Richterem a Z. Smetánkou v roce 1966 datovány do 13. století (*Bláha 1968, 135*).

Z hlediska archeologického byla ZSO Dolní Dvorce doposud okrajově zmíněna pouze v jinak stěžejní diplomové práci Josefa Bláhy z roku 1968 a zajisté by si tato lokalita zasloužila další archeologické poznání.

7.12. Dyjice

Obec Dyjice se nachází v okrese Jihlava v kraji Vysočina. Ke dni 28. 8. 2006 zde žilo 135 obyvatel. Katastrální výměra obce je přibližně 14,93 km². Nadmořská výška činí cca 536 m n. m..

Zeměpisná šířka: 49° 10' 27'' s. š.

Zeměpisná délka: 15° 29' 47'' v. d.

(30.4. 2012 <http://cs.wikipedia.org/>)

Obec se nachází cca 3 km jihovýchodně od Telče. Rozkládá se na jihozápadním okraji Brtnické vrchoviny na svahu, kterým vrchovina sestupuje do Dačické sníženiny a do údolí Moravské Dyje. V písemných pramenech je Dyjice (pravděpodobně) poprvé doložena v roce 1350 (de Dygic) (*Smutný 2005, 847, 848*). Roku 1361 prodal Albert z Dyjice ves Jindřichovi z Hradce (*Bláha 1977, 49*). V roce 1366 je již Dyjice

jmenována u Telče. Od té doby již sdílela osudy telečského panství (*Smutný 2005, 848, 849*).

Podobně jako Radkov je i Dyjice v této práci uvedena hlavně z důvodu, že se poblíž vsi nacházelo strážní opevnění, konkrétně hrádek s půlkruhovým valem (*Bláha 2002, 31*) nacházející se nad Moravskou Dyjí (Obr. 64, Obr 65).

Na ostrožně se zde nacházelo drobné opevnění s obytným areálem o průměru 12-13 m, který byl z poloviny obehnan dvěma valy. Vnější val se nacházel cca 38 m od obytného areálu (*Bláha 1977, 48*).

Povrchový průzkum z roku 1974 odhalil velké množství keramických fragmentů vykazujících ještě silné domácí tradice (oxidační s příměsí tuhy). Zlomky se stopami pokročilejší technologie (např. okrajové zlomky vypálené do šedé/šedomodré barvy) jsou zde zastoupeny spíše ojediněle. Na základě výzkumů z hradu Šternberka zde byl nástup této technologie datován do 2. poloviny (až na sklonek) 14. století. Zdejší keramický materiál tedy dokumentuje vznik opevnění během 13. století a jeho postupný zánik po připojení Dyjice k dominiu pánů z Hradce (*Bláha 1977, 49*).

7.13. Čížov (ZSO a opevnění)

Lokalita bývá také někdy nazývána jako Čížov u Staré Říše (*Měřínský 1976, 408*). Pozůstatky osady se nacházejí sice mezi Starou Říší a Novou Říší v povodí Vápovky (*Bláha 1977, 49*), konkrétně v panství Brtnice (*Měřínský 1976, 408*) - tedy mimo Telečsko, jak je vymezené na základě politicko-geografickém. Dokonce i zde nalezená keramika spadá do jiné typologické skupiny, než je tomu obvyklé na vlastním Telečsku, tudíž by na první pohled lokalita do této práce neměla být zahrnuta. Archeologové zabývající se oblastí Telečska však přikládají této lokalitě význam⁶⁰ a její zařazení do této práce jistě nemůže být na škodu (především díky poměrně zevrubnému archeologickému prozkoumání Z. Měřínským a J. Bláhou). Čížov s oblastí Telečska přímo sousedí, a navíc se rozkládal při východo-západní komunikaci vedoucí přes Telč. Toto je také důvod, proč se zde nacházel kruhový hrádek (viz podkapitola věnovaná stezkám), a je to rovněž další z důvodů, proč je lokalita do práce zahrnuta.

⁶⁰ J. Bláha lokalitu de facto řadí do oblasti Telečska (*Bláha 1982, 338*).

Osada se nacházela na levém břehu potoka, který přitékal od západu do řeky Vápovky, přibližně 2 kilometry jihozápadním směrem od Staré Říše u silnice mezi Starou Říší a Novou Říší (*Měřínský 1976, 408*).

Nejstarší písemná zpráva by mohla pocházet z roku 1358, ale je sporné, zda patří právě k Čížovu (*Bláha 1982, 338*). Co se týče zániku vsi, je třeba vzít v potaz pozdější historické doklady o její existenci jako osídlené ještě v letech 1487 a 1492. Zánik Čížova lze podle Josefa Bláhy vymezit do let 1492-1504/5 (*Bláha 1982, 338,339*). V roce 1505 je již osada písemně doložená jako pustá (*Měřínský 1976, 408*).

Uprostřed prostoru vymezeného jako ZSO Čížov stojí na mírném svahu k potoku kruhové opevnění o průměru obytného areálu 15,5 m (Obr. 66), které bylo částečně narušeno během výstavby silnice. Dvojitý věnec příkopů a valů zde byl vyhlouben do hlinitého podloží (*Bláha 1977, 49*). Na východní straně jsou dodnes patrné zbytky příkopu, kterým byl obehnán vnitřní areál (*Měřínský 1976, 408*).

V rozmezí let 1964-1971 bylo položeno několik zjišťovacích sond na vnitřní ploše hrádku a v příkopu, jenž jej obklopuje (*Měřínský 1976, 408*). V roce 1968 byla položena sonda ve vnitřním příkopu, jehož dno bylo zjištěno 120 cm pod dnešní úrovní, a z pěti vrstev byl následně získán keramický materiál, který datuje počátky opevnění nejpozději do poloviny 13. století a jeho zánik do 2. poloviny 15. století (*Bláha 1977, 49*) (Obr. 67). Další dvě sondy na louce východně od hrádku a sběr na přilehlém poli potvrdily předpoklad, že v prostoru východně od hrádku stávala středověká osada (*Měřínský 1976, 408,409*). Nejstěžejnější byla sonda (3 m x 1 m) položena severovýchodním směrem od opevnění. Její horní vrstva obsahovala fragmenty keramiky z 15. století a vrstva spodní obsahovala keramický materiál charakteristický pro období počátků osidlování Českomoravské vrchoviny (12. - 13. století). Tuto sondu později rozšířil J. Bláha a objevil zbytky ohniště a souvislou vrstvu mazanice, patrně pozůstatek podlahy srubu (*Měřínský 1976, 409*).

Otázka datování vzniku zmíněného hrádku není dodnes definitivně uzavřena, ale dle názoru Josefa Bláhy fortifikace musí pocházet ještě z doby, kdy povodí Vápovky bylo ještě zeměpanskou državou. To by tedy znamenalo, že hrádek pocházel nejpozději

z doby kolem roku 1200 ⁶¹. Váha tohoto poznatku by na lokalitě mohla být stěžejní pro dataci a de facto důležitější než datování pomocí keramiky.

V nálezech keramiky ze ZSO Čížov převažují tuhové či potuhované fragmenty, další oxidačně vypálená keramika a šedé, šedomodré a šedočerné redukční zboží především s pokročilými ovalenými, vodorovně vytaženými a jinými okraji (*Bláha 1982, 338*).

⁶¹ Bezprostředně poté se zde objevili páni z Červeného Hrádku (*Bistrický 2002 a, 38*).

8. Závěr

Jak bylo již v rámci práce nastíněno, oblast, kterou lze charakterizovat jako Telečsko, se nachází v poměrně vysoko položených polohách, což negativně ovlivňovalo intenzitu jejího osídlení v období pravěku. Rovněž ve středověku nebyla tato nepřilíh úrodná oblast tou nejlepší základnou pro zemědělské obyvatelstvo. Zdejší osídlení, jak bylo popsáno výše, bylo vázáno především na fakt, že regionem vedla řada zemských stezek a rovněž říční síť s dominantní Moravskou Dyjí⁶².

Bohužel právě fakt, že trvalejší a rozsáhlejší pravěké osídlení oblasti Telečska nebylo prozatím doloženo a není ani předpokládáno, zapříčinil, že mikroregion zůstával po mnoho let stranou hlubšího archeologického zájmu a zdejší archeologické výzkumy byly logicky prováděné až s rozvojem mediální archeologie na našem území. Výjimkou zůstávají pochopitelně výše v práci nastíněné výzkumy z přelomu 19. a 20. století. Přesto lze prohlásit, že mezi J. Tyraiem zkoumajícím Telč na počátku 20. století a J. Bláhou, jenž se Telečsku začal věnovat ve 2. polovině 60. let 20. století, se na území Telečska neobjevil žádný archeologický výzkum v pravém slova smyslu.

Zatímco například nedaleké Slavonicko je (především díky Pfaffenschlagu) z hlediska archeologie celorepublikově významným regionem, o Telečsku se totéž říci nedá. Slavonicko zasáhla jednak dřívější a intenzivnější kolonizace (je níže položené) a jednak je zde zajisté více stop po osídlení v období pravěku. Navíc se zde nachází lokalita Pfaffenschlag, tedy dlouhodobě a zevrubně zkoumaná ZSO.

Zatímco první dvě okolnosti lze zařadit mezi obvyklé faktory ovlivňující intenzitu archeologického zájmu na té které oblasti (alespoň v rámci stávajícího paradigmatu v archeologické obci) a je nepravděpodobné, že se objeví relevantní důvod, aby tomu bylo jinak, okolnost třetí (absence dlouhodoběji zkoumané lokality) je do budoucna jistě možné ovlivnit. Ač na lokalitě telčského dvorce lze mluvit o početnějším množství archeologických výzkumů, nelze tyto přirovnávat například k archeologickým akcím na zmíněném Pfaffenschlagu. Vzhledem k trvalé zástavbě těchto prostor se jednalo vesměs o výzkumy záchranné, což v některých případech zapříčinilo, že směr poznání, který daný výzkum umožnil, nemohl být exaktně dotažen do konce, ač téměř

⁶² Významný byl rovněž faktor, že bylo v té době příznivé klima (Petráň 1985, 234).

ve všech případech umožněný odkryv k poskytnutí dostatku informací postačil. Jako jeden z hlavních indikátorů pro archeologické poznání Telečska však lokalita Telč-dvorec rozhodně posloužila. Zajisté se v tomto ohledu k poznatkům získaných výzkumy z prostor bývalého zeměpanského dvorce připojí rovněž oblast lokality nazývaná Telč-Staré Město, jejíž nejnovější archeologické výzkumy (od podzimu 2011) jsou právě zpracovávány.

Ani provádění výzkumů na těchto lokalitách však nemění nic na faktu, že by Telečsku zajisté prospěla existence dlouhodoběji a zevrubněji zkoumané lokality i mimo současné centrum města Telče. Nebylo by ani nutné vybírat či vytyčovat některou ze ZSO na území mikroregionu. K tomuto účelu by jistě více než dostatečně mohla posloužit zřícenina hradu Šternberk, kde byl i během těch několika málo výzkumů v 60. letech minulého století získán poměrně rozsáhlý nálezový soubor. Potenciál této lokality byl nastíněn již výše v této práci.

Zajisté by velice prospělo historicko-archeologickému poznání oblasti, kdyby na některé z výzkumů mimo Telč (co se ZSO týče spíše sběrů) 60. a 70. let minulého století navázaly výzkumy novější, jak se tomu úspěšně děje právě na území města. Už ten fakt, že jak Šternberk, tak téměř všechny ZSO na území Telečska zkoumal (někdy pouze jednorázovým sběrem) téměř před 40 lety J. Bláha, nasvědčuje tomu, že oblast mimo samotnou Telč z archeologického pohledu již několik desetiletí strádá.

Zkrátka je zde zapotřebí akceptovat ten fakt, že regiony sousední jsou pro archeologické a většinou i historické výzkumy považovány za perspektivnější. Ať už je to zmíněná oblast kolem Slavonic, či snad Jihlava, která je větší a přitahuje mimo jiné zájem díky tamější hornické kolonizaci nebo další nížeji položené a hustěji a dříve osídlované sousední oblasti.

Možná že oblast Telečska bývá pro období 13. - 14. století považována spíše za rozhraní jihočeských, moravských a rakouských kulturních vlivů (*Bláha 1975, 13, 14*) než za region s vlastním pevným kulturním zázemím. I řadu otázek týkajících se tohoto faktu by jistě pomohly zodpovědět již tolikrát zde zmiňované širší výzkumy na Šternberku, kde (jak bylo v příslušné podkapitole řečeno) je v nálezech keramiky zastoupeno mnoho typů a podtypů reprezentujících široké spektrum kulturních vlivů odrážejících se v keramické produkci a zastupující rovněž všechny tři zmíněné okruhy. Z hlediska kulturního by se dal Šternberk možná nazvat jakousi křížovatkou tří

kulturních oblastí, a proto by zdejší výzkumy měly být nejspíš přínosné primárně pro samotné Telečsko. Na výzkum moravské, jihočeské či rakouské keramické produkce existují jistě lokality příhodnější, které ten který směr dokladují intenzivněji a lépe. Na druhou stranu keramické nálezy z hradu Šternberka mohou spektrum poznání všech těchto kulturních okruhů obstojně doplňovat.

Úvahy o intenzitě středověkého osídlení Telečska v kontextu osidlování jednotlivých oblastí dnešního Česka jsou takové, že lze na tomto území dokladovat fakt, že během období středověké kolonizace českých zemí v průběhu 13. století docházelo k posunům obyvatelstva do vyšších, mnohdy zalesněných a méně úrodných poloh⁶³. I tento fakt je zde velmi jasně doložen a koresponduje s teoriemi aplikovanými na širší české území.

Historické a archeologické poznatky o Telečsku ve 13. a především 14. století, konkrétně o postupně rostoucím vlivu pánů z Hradce, korespondují s faktem, že ke sklonku 13. století narůstal vliv a rozloha pozemkových majetků velkých šlechtických rodů, v tomto případě konkrétně Vítkovců, jejichž větví páni z Hradce byli. Postupné rozrůstání jejich držav je i na Telečsku jasně prokázáno, a to nejen doklady písemnými, ale i archeologickými (keramika s prvky charakteristickými pro jihočeský kulturní okruh).

Středověké poznání města Telče naopak nelze příliš uplatnit v kontextu zkoumání klasického zakládání středověkých měst, jelikož jak zde bylo výše popsáno, vznik města Telče, tedy takzvané Nové Telče, byl postupný a město nebylo oficiálně založeno v přesně stanovenou dobu, udělením konkrétní listiny. Není zde ani doloženo, kdy došlo k přijetí souboru právních nařízení, nezbytných pro status města. Právě z těchto důvodů zde však bylo zapotřebí více aplikovat archeologické výzkumy, aby se prostřednictvím jejich výsledků dařilo co nejvíce redukovat délku časového intervalu, kdy mělo být město za pánů z Hradce budováno. Toto se zde v kooperaci s historickými výzkumy povedlo, ale rozhodně se v případě Telče nikdy nebude moci mluvit o konkrétním roce vzniku města.

Samotná Telč by měla tedy být ideálním příkladem toho, jak byla zeměpanská sídelní aglomerace během rozpadu zeměpanské državy postupně přeměněna ve středověké město, jak je aktuálně chápáno a definováno. Toto platilo pro otázku vzniku

⁶³ Jedná se o polohy vyšší než ty, ve kterých se rozkládala stará sídelní území (Petráň 1985, 327,328).

města. Co se týče vývoje města po jeho výstavbě, tedy po vzniku náměstí, výstavbě fortifikace atd., jedná se zde již o charakteristický příklad středověkého města a jeho archeologických výzkumů.

Z výše popsaných důvodů se Telč nejvíce blíží kategorii středověkých měst, kterou J. Žemlička charakterizuje jako útvary přechodného charakteru, které plnily jisté střediskové funkce, aniž by se včlenily mezi institucionální města, ale posléze v města přerostly (*Žemlička 2002, 623,624*)⁶⁴.

Ohledně otázky, jak vypadala situace na Telečsku v kontextu celoevropského dobového nástup vlivu a významu měst, se zde nabízí možnost dokladování odpovědi na příkladu hradu Šternberka a jeho upadajícího významu. Páni z Hradce, kteří drželi ve 2. polovině 14. století ve vlastnictví jak Telč, tak hrad Šternberk, si za centrum svého zdejšího vlivu vybrali právě město Telč, zatímco jak už bylo popsáno výše, význam hradu postupně upadal. Zatímco tedy Šternberkové si založili panství kolem hradu, tak páni z Hradce si za své regionální sídlo zvolili již Telč. Prohlásit zde jednoznačně, že se původní význam a vliv hradu přesunul do města, by ale v rámci stávajícího poznání mohlo být příliš zavádějící, uspěchané a zjednodušené, jelikož se jednalo o dvě různá panství rozdílného vlivu.

Existence telčského zeměpanského dvorce je rovněž ukázkou klasické obchodní a celní komory vyskytující se na brodu či na křižovatce dvou zemských stezek. V tomto ohledu už lze porovnávat se sousedními mikroregiony mnohem lépe, jelikož jejich centra (Slavonice, Dačice) se rovněž ve svých počátcích vyskytovala na křižovatkách obchodních cest.

Téma věnující se kolonizaci vlastního Telečska zatím není uzavřeno, a to právě z příčiny méně prozkoumaných ZSO. U vsí není ani jistě doloženo, zda kolonizační vlna, která zapříčinila jejich vznik, byla slovanská, německá či německá probíhající na starších slovanských tradicích⁶⁵. Ač je zde předpokládán spíše vznik vsí slovanskou kolonizací, bylo by zajisté třeba tyto teorie ověřit. Nejasnosti kolem původu osídlení na

⁶⁴ Je třeba vycházet z faktu, že města mladšího středověku navazovala na dřívější různě významná centra, která už svou existencí prokazovala místní předpoklady k naplňování centrálních funkcí (*Klápště 2009, 397*), čehož je Telč zajisté příkladem.

⁶⁵ Kategorie slovanských Lhot je na Telečsku zastoupena dodnes existující vsí Lhotkou.

Starém Městě v Telči jsou toho jasným důkazem⁶⁶. Problémem by mohl být ten fakt, že ani archeologický výzkum by nutně nemusel zodpovědět všechny tyto otázky.⁶⁷ Navíc výsledky na jedné ZSO nemusí nutně odpovídat poznatkům z jiné ZSO.⁶⁸

Bude-li se brát v potaz, že z hlediska onomastického je zde doložena kolonizace převážně slovanská (*Bláha 1975, 11*), a rovněž fakt, že i archeologicko-historicky se zde vliv německé kolonizace nepovažuje za příliš silný, dá se nejspíš předpokládat, že středověké vsi na Telečsku byly osidlovány především slovanskými kolonizátory, ale až případné podrobnější archeologické výzkumy by mohly umožnit potvrzení těchto úvah.

Otázka týkající se příčin zániku vsí na území Telečska zůstává zatím de facto kompletně otevřená. U žádné ze ZSO nebyla zatím přesně stanovena příčina zániku (pouze morová rána ve Staré Borovně, která je však zde nastíněna pouze okrajově).

Mohl být mor příčinou zániku některé ZSO na Telečsku? Několik silných morových ran stihlo naše území ve 14. století (*Petráň 1985, 241*), ale jak bylo popsáno v rámci této práce, předpokládaný zánik ZSO na Telečsku spadá do 15. století (zánik Mrzatce dokonce do 16. století), tudíž v rámci aktuálního poznání je pravděpodobnější, že morové epidemie 14. století se popsaným vsím vyhnuly, což nevyklučuje, že nemohla být příčinou některá z takzvaných menších morových epidemií 15. století. Rovněž zde nelze vyloučit, že příčinou zániku některých telečských osad mohly být, v rámci dobových trendů jistě předpokladatelné, odchody vesnického obyvatelstva do měst. Toto by mohlo být nasnadě obzvlášť u Starého Města v Telči⁶⁹. Ani tato otázka však v rámci stávajícího poznání nemůže dostat exaktně uspokojující odpověď.

Vezme-li se v potaz různorodost středověkých vsí, které jsou podrobně archeologicky prozkoumané na území Česka (například rozdíly mezi ZSO Bystřec, Konůvky, Mstěnice, Pfaffenschlag a Svidna) (*Klápště 2005, 404*), vyvstává zde další důvod pro archeologický výzkum na některé z telečských zaniklých osad. Ač se jedná o vsi v méně úrodné oblasti, mohlo by odhalení některé z popsaných lokalit být přínosné i

⁶⁶ Zde se snad stane průlomovým výše zmíněný nový archeologický výzkum Staroměstského rybníka.

⁶⁷ Mohlo by být prokázáno, že ves byla/nebyla založena na německém právu, ale nemusela by být zodpovězena otázka etnicity tamějších osadníků.

⁶⁸ Samostatnou kapitolou této problematiky by pak mohl být případný výzkum zdejších plužin.

⁶⁹ Potenciál trhové vsi přijmout nároky městského života (*Klápště 2005, 405*).

v nadregionálním měřítku, ale toto je již jiný směr úvah a odlišná problematika než ta, kterou se pokusila nastínit a shrnout tato práce.

9. Zkratky

Cca – circa

Č. p. – číslo popisné

K. ú. – katastrální území

M n. m. – metry nad mořem, metrů nad mořem

Po Kr. – po Kristu

R – rok, roku

S. š. – severní šířka

V. d. – východní délka

ZSO – zaniklá středověká osada

10. Literatura

- Bistřický, J. 2005: Do husitských válek, In: Vlastivěda moravská, Dačicko, Slavonicko, Telečsko, Brno, 169-187.*
- Bistřický, J. 2002 a: Nejstarší osídlení Dačicka. In: Bistřický, J. - Kučerová, M. (eds.): Dějiny Dačic, Dačice, 33-50.*
- Bistřický, J. 2002 b: Nejstarší osídlení horního Podují, Acta universitatis Palackianae Olomucensis, Olomouc, 29-36.*
- Bláha, J. 1968: Diplomová práce. Vývoj osídlení na jihozápadní Moravě do doby husitské, Brno.*
- Bláha, J. 1970: Zjišťovací výzkum na hradě Šternberku a některé problémy keramiky vrcholného středověku na jihozápadní Moravě. Zvláštní příloha Vlastivědného věstníku moravského XXII, č. 3, Brno, 5 – 36.*
- Bláha, J. 1975: K otázce vnějších vlivů na vrcholněstředověkou keramiku západní a východní Moravy, Zprávy Čs. Společnosti archeologické XVII, Brno, 10 – 17.*
- Bláha, J. 1977: Výsledky revize některých drobných středověkých opevnění v horním Podují, Archaeologia historica 2, Brno, 45 – 58.*
- Bláha, J. 1982: Výsledky průzkumů zaniklých středověkých sídlišť v horním Podují, Vlastivědný věstník moravský XXXIV, Brno, 334 – 342.*
- Bláha, J. - Konečný L. 1985: K nejstarší historii města Telče. In: Sedlář, J. (ed.): Umělecko-historický sborník, Brno, 129 – 160.*
- Bláha, J. 2002: Nejstarší osídlení Dačicka. In: Bistřický J. - Kučerová, M. (eds.): Dějiny Dačic, Dačice, 11–32.*
- Bláha, J. - Konečný L. 2005: K počátkům města Telče se zvláštním zřetelem k předlokačnímu dvorci s kostelem sv. Ducha, Archaeologia historica 30, Brno, 125 – 148.*
- Bolina, P. 2009: Postupy při kolonizaci: vytyčování újezdů. In: Sommer, P. - Třeštík, D. - Žemlička, J. (eds.): Přemyslovci. Budování českého státu. Praha.*
- Dvořáčková, K. 2005: Květena a vegetace, In: Vlastivěda moravská, Dačicko, Slavonicko, Telečsko, Brno, 55-77.*

- Hosák, L. 1951: Zemské stezky a podružné cesty na Moravě v době předhusitské. Časopis společnosti přátel starožitností, Praha, 82-87.*
- Hosák, L. 2005: Středověká kolonizace moravské části Vysočiny, In: Vlastivědný sborník Moravskobudějovicka I, Moravské Budějovice, 129- 185.*
- Hrádek, M. 2005: Geomorfologické a půdní poměry, In: Vlastivěda moravská, Dačicko, Slavonicko, Telečsko, Brno, 27-55.*
- Klápště, J. 2005: Proměna českých zemí ve středověku. Praha.*
- Klápště, J. 2009: Kolonizace. In: Sommer, P. - Třeštík, D. - Žemlička, J. (eds.): Přemyslovci. Budování českého státu. Praha.*
- Kuna, M. a kolektiv 2004: Nedestruktivní archeologie, Praha.*
- Květ, R. 1997: Staré stezky v České Republice, Brno.*
- Květ, R. 2003: Duše krajiny. Staré stezky v proměnách věků, Praha.*
- Luna, J. 2005: Geologická stavba, těžba nerostných surovin, mineralogické poměry, In: Vlastivěda moravská, Dačicko, Slavonicko, Telečsko, Brno, 11-27.*
- Macků, P. 2011: Nové poznatky k nejstarší historii Telče, in: Památky Vysočiny 2010, sborník NPÚ ÚOP v Telči, 38-45, Telč.*
- Měřínský, Z. 1976: Průzkum zaniklých středověkých osad na moravské straně Českomoravské vrchoviny v letech 1962 – 1970, Archeologické rozhledy XXXVIII, Praha, 405 – 417.*
- Nekuda, V. 1982: Středověká vesnice na Moravě ve světle archeologických výzkumů zaniklých osad, Archaeologica historica 7, Brno, 33 – 66.*
- Nekuda, V. 2005: Vývoj osídlení od pravěku do konce středověku, In: Vlastivěda moravská, Dačicko, Slavonicko, Telečsko, Brno, 123-169.*
- Novotný, B. 1977: Zaniklá ves z pozdní doby hradištní u Studnice na Telečsku (okr. Jihlava), Přehled výzkumů za r. 1975. Brno, 65.*
- Petráň, J. 1985: Dějiny hmotné kultury I (1), Praha.*

- Plaček, M. 2007: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí, Brno.*
- Richter, V. 1961: Přechodní stavby v údolí Jihlávky, Vlastivědný sborník Vysočiny III, Jihlava, 23-39.*
- Richter, V. 1941: Středověká Telč. Praha, nestr.*
- Smutný, B. 2005: Telčsko, In: Vlastivěda moravská, Dačicko, Slavonicko, Telečsko, Brno, 802-1024.*
- Vokáč, M. 2007: Zpráva o archeologické akci. Mysliboř - terénní úpravy dvou rybníků v obci. Jihlava.*
- Vokáč, M. – Zimola, D., 2011: Archeologické výzkumy opevněného dvorce s kostelem a věží sv. Ducha v Telči, Archeologické výzkumy na Vysočině 2/2011, Jihlava.*
- Žemlička, J. 1986: Století posledních Přemyslovců. Český stát a společnost ve 13. století. Praha.*
- Žemlička, J. 2002: Počátky Čech královských. 1198-1253 Proměna státu a společnosti. Praha.*

11. Internetové zdroje

Google Earth

www.archeologie.ji.cz

www.cs.wikipedia.org

www.cuzk.cz

www.dedictvivysociny.cz

www.encyklopedie.brna.cz

www.fotohistorie.cz

www.geologicke-mapy.cz

www.herber.kvalitne.cz

www.jezekbrtnicky.sweb.cz

www.mesto-telc.cz

www.pavlice-historie.wz.cz

www.rodokmen.psinec.com

www.isoft.cz

www.telc-etc.cz

www.telc.eu

www.telcsko.cz

www.trestsko.cz

12. Seznam příloh

Obr. 1 – Telečsko (www.telcsko.cz).

Obr. 2 – Telečsko/Telčská kotlina, mapa 3. vojenské mapování (www.rodokmen.psinec.com).

Obr. 3 – Mapa horního Podvyjí se zanesenými archeologickými lokalitami (*Bláha 1977, 55, Tab. 6*).

Obr. 4 - Telč- Štěpnický rybník (www.fotohistorie.cz).

Obr. 5 - Telč- Ulický a Staroměstský rybník (www.fotohistorie.cz).

Obr. 6 - Telč, mapa, 2. vojenské mapování (www.rodokmen.psinec.com).

Obr. 7 - Telč, mapa, 1. vojenské mapování (www.rodokmen.psinec.com).

Obr. 8 – Křižovatka stezek na území Telče (*Bláha - Konečný 1985, 131, Obr. 67*).

Obr. 9 – Poloha lokalit s předlokačním osídlením na Humpolecké cestě (*Vokáč – Zimola 2011, 59, Obr. 1*).

Obr. 10 - Haberská stezka (pavlice-historie.wz.cz).

Obr. 11 – Šternberk – Zbytky příkopu na severní straně. Foto autor.

Obr. 12 – Šternberk – Nejvýše položené místo, kde mohla stát hlavní strážní věž. Foto autor.

Obr. 13 - Šternberk- dochované torzo zdiva v jižní části bývalého hradu (www.dedictvivysociny.cz).

Obr. 14 – Šternberk – Dochované torzo zdiva jižní části hradu (spodní pohled). Foto autor.

Obr. 15 - Šternberk – Zbytky severního zdiva palácové budovy (vnitřní pohled). Foto autor.

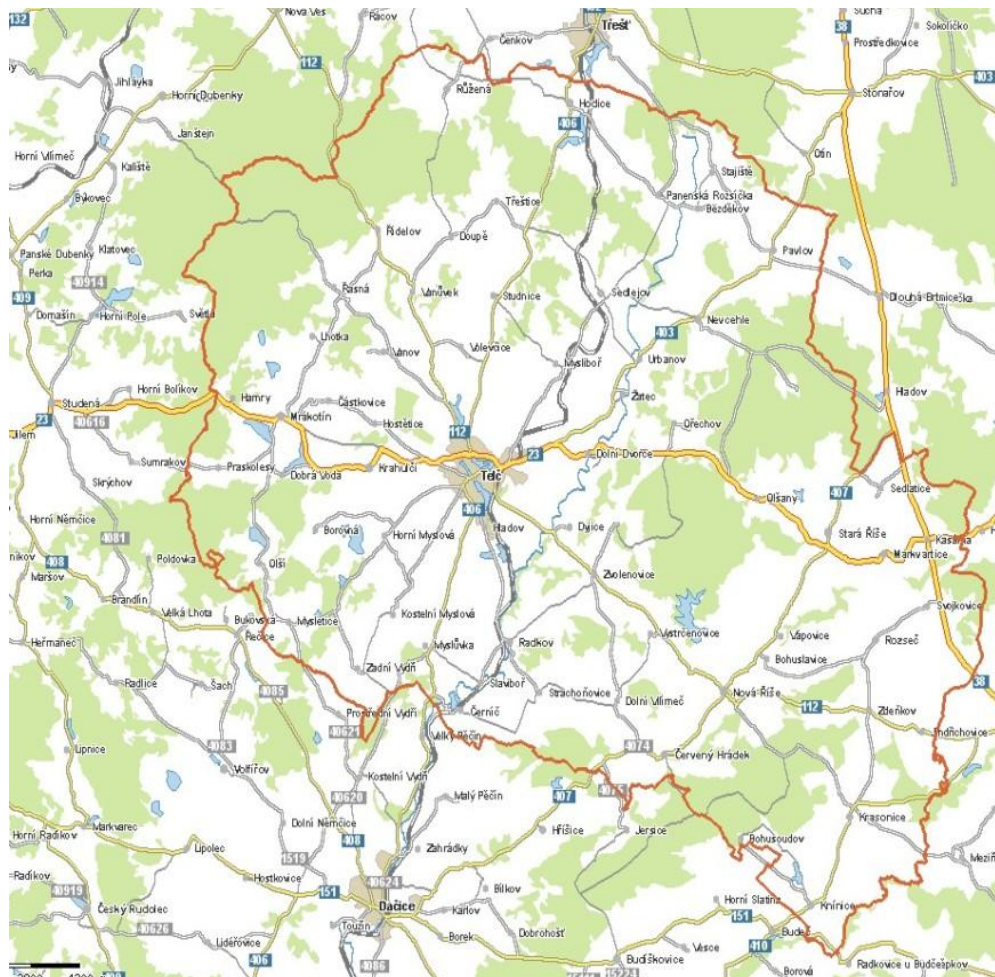
Obr. 16 - Šternberk - Zbytky severního hradby (vnější pohled). Foto autor.
autor.

- Obr. 17 - Šternberk – Prostor předpokládané severozápadní hradní budovy. Foto autor.
- Obr. 18 - Šternberk – Prostor bývalého dvouprostorového paláce. Foto autor.
- Obr. 19 – Šternberk – Výběr nálezů železných předmětů ze sondy u obvodní zdi paláce a v hradním parkánu (*Bláha 1970, 25, Tab. 15*).
- Obr. 20 - Šternberk - Výběr nálezů železných předmětů ze sondy u obvodní zdi paláce a v hradním parkánu (*Bláha 1970, 29, Tab. 19*).
- Obr. 21 – Šternberk – Typy hrnčířských značek ze sondy v hradním parkánu (*Bláha 1970, 18, Tab. 8*).
- Obr. 22 – Šternberk – Typy uch hrnců ze sondy v hradním parkánu (*Bláha 1970, 17, Tab. 7*).
- Obr. 23 - Telč- mapa (www.telc.eu).
- Obr. 24 - Českomoravská vrchovina, kraj Vysočina, okres Jihlava (www.trestsko.cz).
- Obr. 25 - Dochovaná brána u náměstí Zachariáše z Hradce, kterou prochází cesta vedoucí směrem na Dačice. Foto autor.
- Obr. 26 - Telč- náměstí Zachariáše z Hradce, plán (www.mesto-telc.cz).
- Obr. 27 - Telč- náměstí Zachariáše z Hradce, foto (www.telc-etc.cz).
- Obr. 28 -Telč- věž kostela sv. Ducha. Foto autor.
- Obr. 29 - Telč- dvorec, dům č. p. 29 a kostel Sv. Ducha. Foto autor.
- Obr. 30 -Telč, dochovaná městská hradba, vnitřní pohled. Foto autor.
- Obr. 31 -Telč, dochovaná městská hradba, vnější pohled. Foto a úprava autor.
- Obr. 32 - Pravděpodobná jižní hranice původního zeměpanského telečského dvorce. Foto a úprava autor.
- Obr. 33 – Rekonstrukce obvodu zeměpanského dvora v současné zástavbě Telče podle J. Bláhy a L. Konečného (*Bláha - Konečný 1985, 149, Obr. 76*).

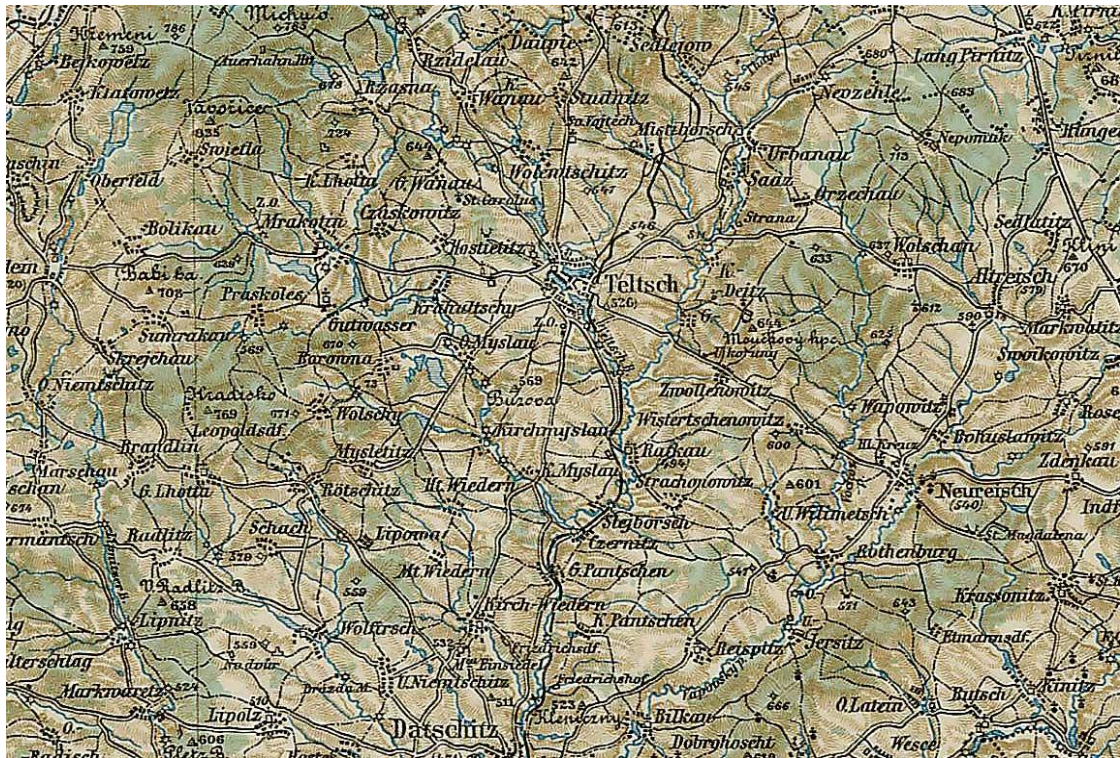
- Obr. 34– Poloha dvorce a sídliště v jihovýchodní části náměstí Zachariáše z Hradce podle M. Vokáče a D. Zimoly (*Vokáč – Zimola 2011, 60, Obr. 2*).
- Obr. 35 – Místa výzkumů v okolí věže sv. Ducha s vyznačením možného průběhu příkopu (*Vokáč – Zimola 2011, 60, Obr. 3*).
- Obr. 36 – Výběr nálezů keramiky ze sondy 1/77 z výzkumu u kostela sv. Ducha (*Bláha - Konečný 1985, 135, Obr. 70*).
- Obr. 37 - Telč- archeologický výzkum náměstí a přilehlých ulic, rok 2006 (www.archeologie.ji.cz).
- Obr. 38 - Telč- archeologický výzkum náměstí a přilehlých ulic, rok 2006 (www.archeologie.ji.cz).
- Obr. 39 - Telč- U Masných krámů. Foto autor.
- Obr. 40 – Výběr z nálezů keramiky z jihovýchodní části náměstí Zachariáše z Hradce (*Vokáč – Zimola 2011, 62, Obr. 5*).
- Obr. 41 – Palackého ulice, výzkum před domem č. p. 26 (sonda 1, profil 3 – 4) (*Vokáč – Zimola 2011, 67, Obr. 11*).
- Obr. 42 – Nálezy keramiky z Palackého ulice (sonda 1, profil 1–2) (*Vokáč – Zimola 2011, 64, Obr. 7*).
- Obr. 43 - Telč- archeologický výzkum u domu č. p. 28, rok 2007 (www.archeologie.ji.cz).
- Obr. 44 - Telč- archeologický výzkum u domu č. p. 28, rok 2007, kostra(www.archeologie.ji.cz).
- Obr. 45- Telč- archeologický výzkum u domu č. p. 28, rok 2007, keramika (www.archeologie.ji.cz).
- Obr. 46 - Telč-Staré Město, letecký snímek (www.dedictvivivysociny.cz). Úprava autor.
- Obr. 47 - Telč-Staré Město. Foto autor.
- Obr. 48 – Výběr z nálezů keramiky ze Starého Města (Špitální ulice) (*Vokáč – Zimola 2011, 61, Obr. 4*).

- Obr. 49 - Výběr nálezů keramiky získaných roku 1901 při stavbě železnice směrem k Radkovu (*Bláha - Konečný 1985, 139, Obr. 72*).
- Obr. 50 - Telč- Staroměstský rybník. Foto autor.
- Obr. 51 - Telč- Staroměstský rybník, vypuštěný. Foto autor.
- Obr. 52 - Telč- Staré Město, kostel U Matky Boží. Foto autor.
- Obr. 53 – Osídlení Telč-Mokrovce. Foto autor.
- Obr. 54 - Současná Studnice s vyznačenou kótou Ostrážkou (www.cuzk.cz).
- Obr. 55 – Přibližná poloha ZSO u Studnice. Foto autor.
- Obr. 56 – Přibližná poloha ZSO Rysov. Foto autor.
- Obr. 57 – Přibližná poloha ZSO Šiškov. Foto autor.
- Obr. 58 – Přibližná poloha ZSO Vojkov. Foto autor.
- Obr. 59 – Přibližná poloha ZSO Votvrň. Foto autor.
- Obr. 60 – Mysliboř. Červeně označené rybníky zkoumané v letech 2006 a 2007 (*Google Earth*). Úprava autor.
- Obr. 61 – Horní Mrzatec (rybník - ZSO). Foto autor.
- Obr. 62 - Radkov-Kočíčí hrádek. Foto autor.
- Obr. 63 - Radkov-Kočíčí hrádek, pohled na Moravskou Dyji. Foto autor.
- Obr. 64 – Dyjice, hrádek s půlkruhovým valem. Foto autor.
- Obr. 65 – Dyjice – pohled na Moravskou Dyji z hrádku s půlkruhovým valem. Foto autor.
- Obr. 66 – Čížov. Foto autor.
- Obr. 67 - Výběr nálezů keramiky z lokality Čížov (*Bláha 1982, 339, Tab. 3*).

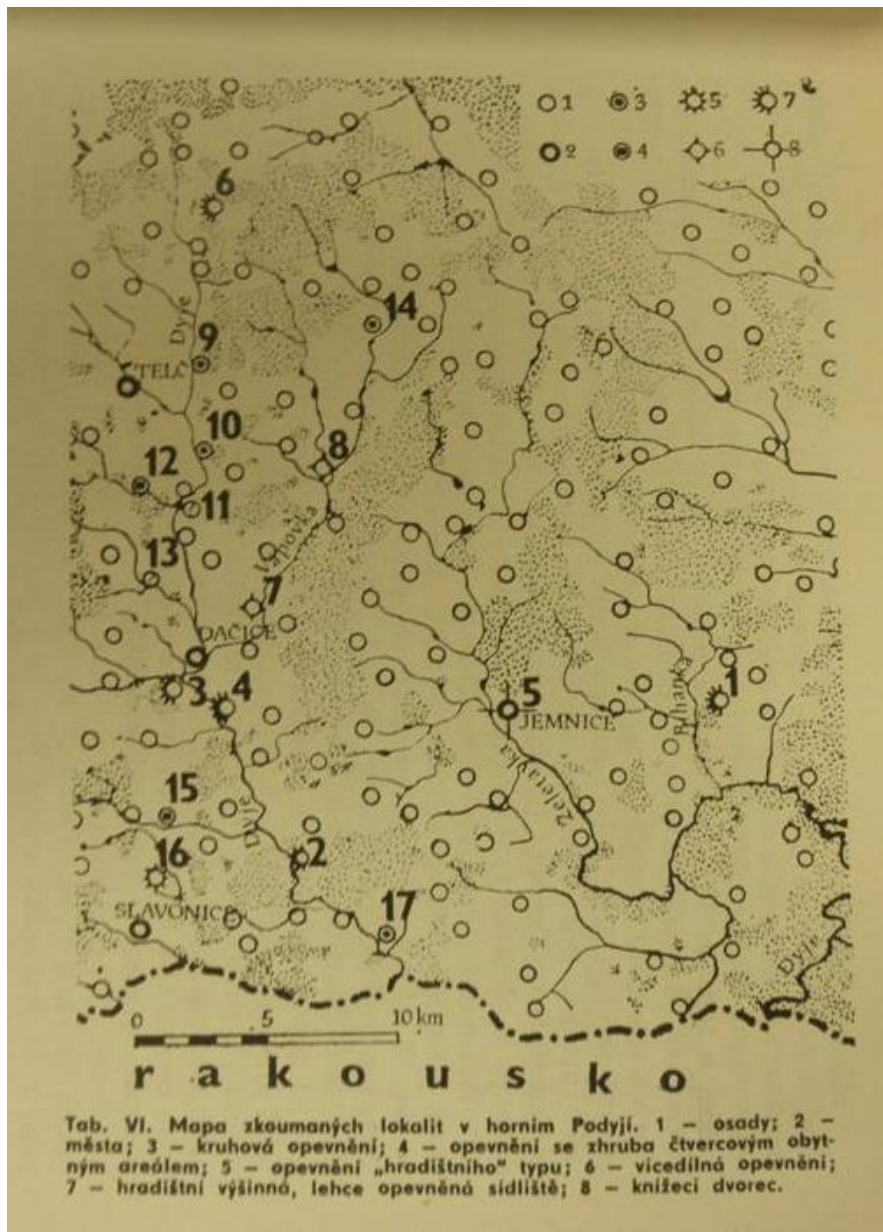
13. Přílohy

Obr. 1 – Telečsko (www.telcsko.cz).

Obr. 2 – Telečsko/Telčská kotlina, mapa 3. vojenské mapování
(www.rodokmen.psinec.com).

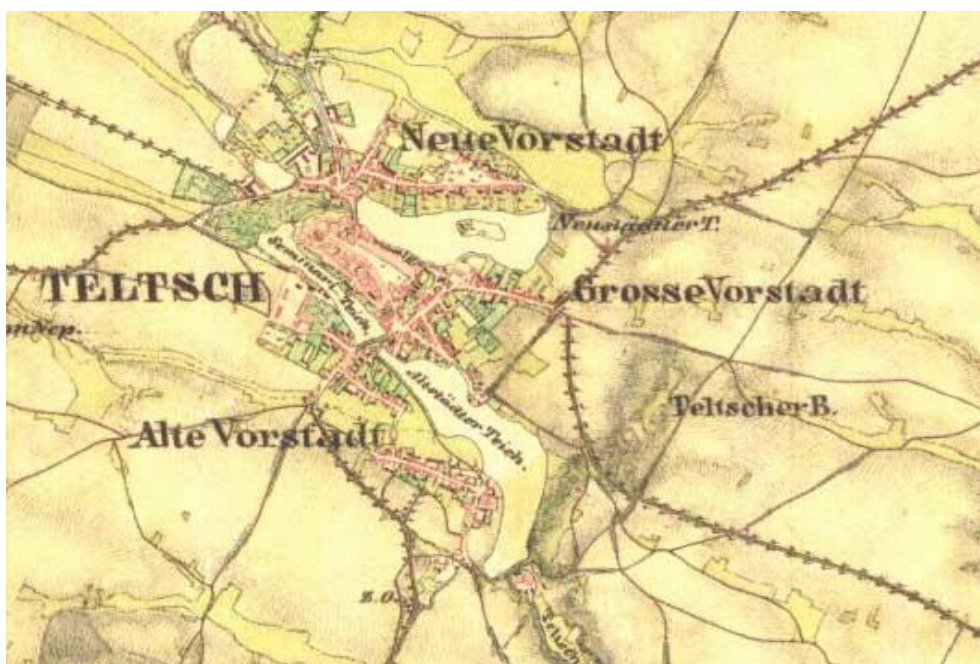
Obr. 3 – Mapa horního Podlyží se zanesenými archeologickými lokalitami (*Bláha 1977, 55, Tab. 6*).

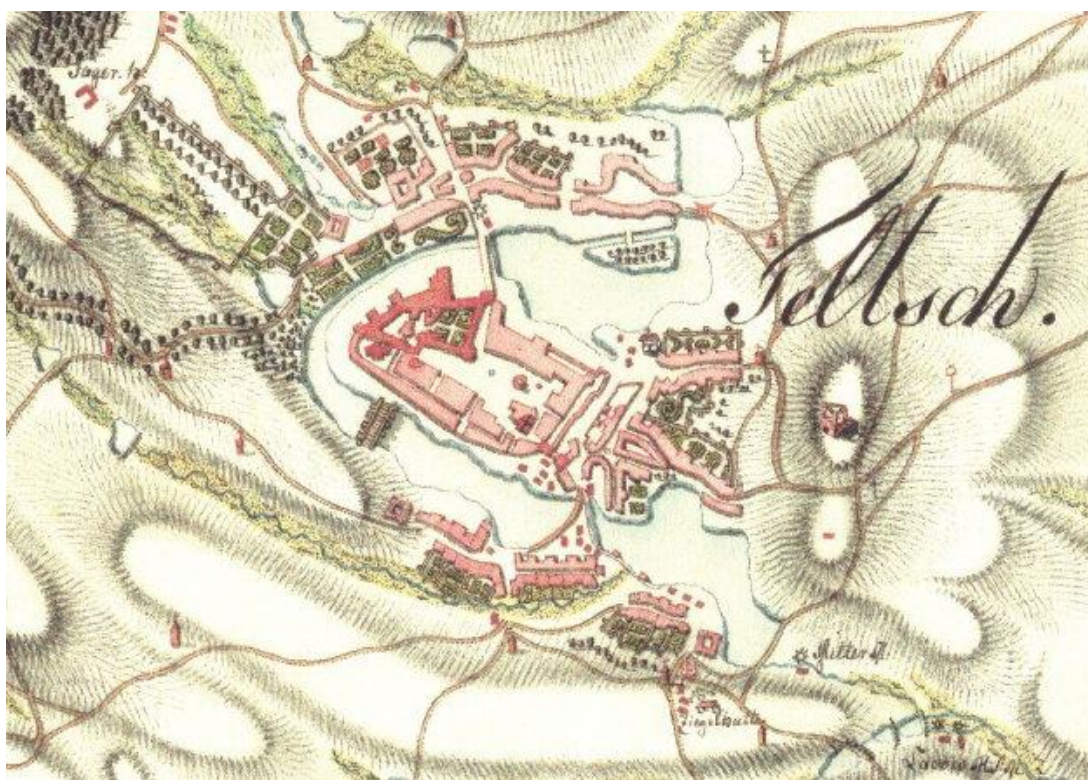
Obr. 4 - Telč- Štěpnický rybník (www.fotohistorie.cz).

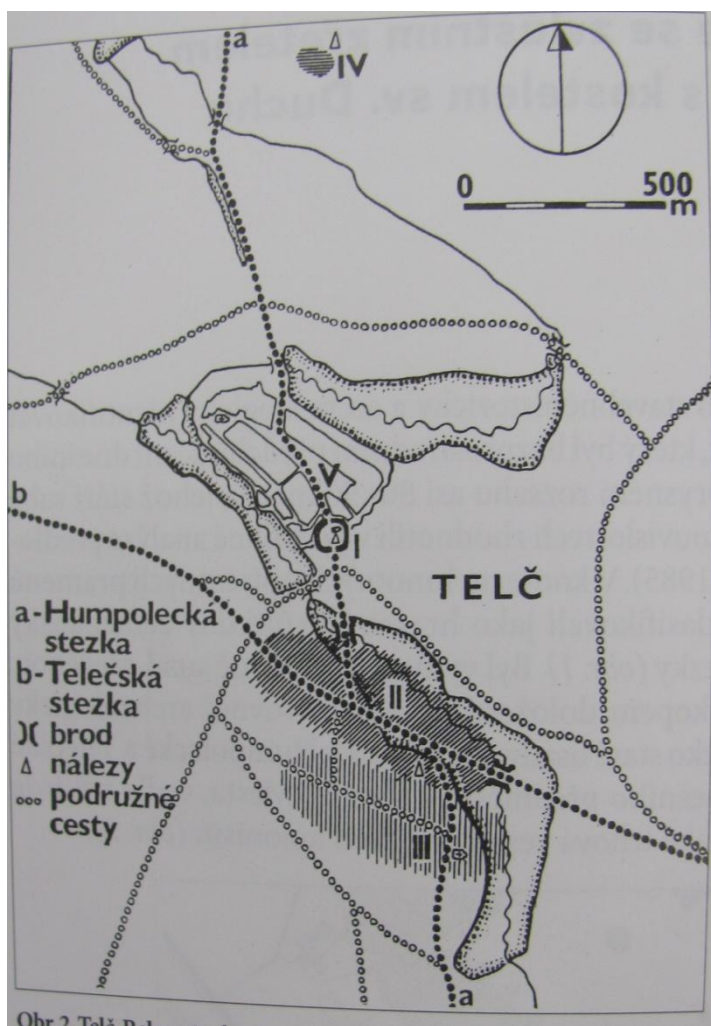
Obr. 5 - Telč- Ulický a Staroměstský rybník (www.fotohistorie.cz).

Obr. 6 - Telč, mapa, 2. vojenské mapování (www.rodokmen.psinec.com).

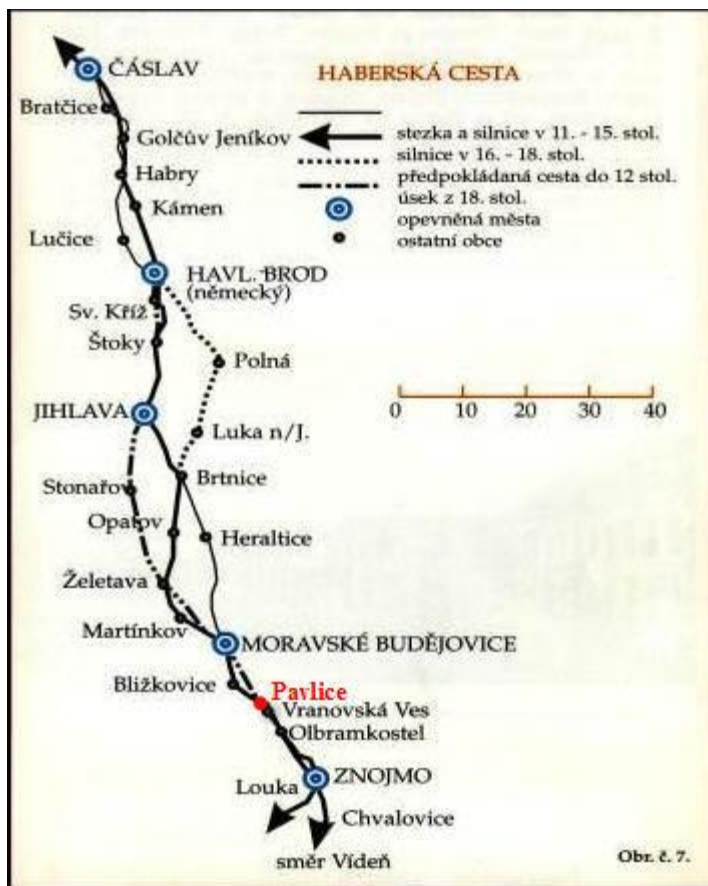
Obr. 7 - Telč, mapa, 1. vojenské mapování (www.rodokmen.psinec.com).

Obr. 8 – Křižovatka stezek na území Telče (Bláha - Konečný 1985, 131, Obr. 67).

Obr. 9 – Poloha lokalit s předlokačním osídlením na Humpolecké cestě (Vokáč – Zimola 2011, 59, Obr. 1).

Obr. 10 - Haberská stezka (pavlice-historie.wz.cz).

Obr. 11 – Šternberk – Zbytky příkopu na severní straně. Foto autor.

**Obr. 12 – Šternberk – Nejvýše položené místo, kde mohla stát hlavní strážní věž.
Foto autor.**

**Obr. 13 - Šternberk- dochované torzo zdiva v jižní části bývalého hradu
(www.dedictvivysociny.cz).**

**Obr. 14 – Šternberk – Dochované torzo zdiva jižní části hradu (spodní pohled).
Foto autor.**

**Obr. 15 - Šternberk – Zbytky severního zdiva palácové budovy (vnitřní pohled).
Foto autor.**

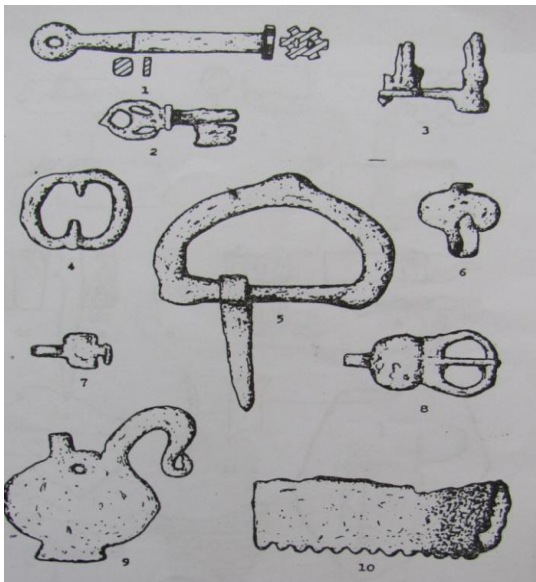
Obr. 16 - Šternberk - Zbytky severního hradby (vnější pohled). Foto autor.

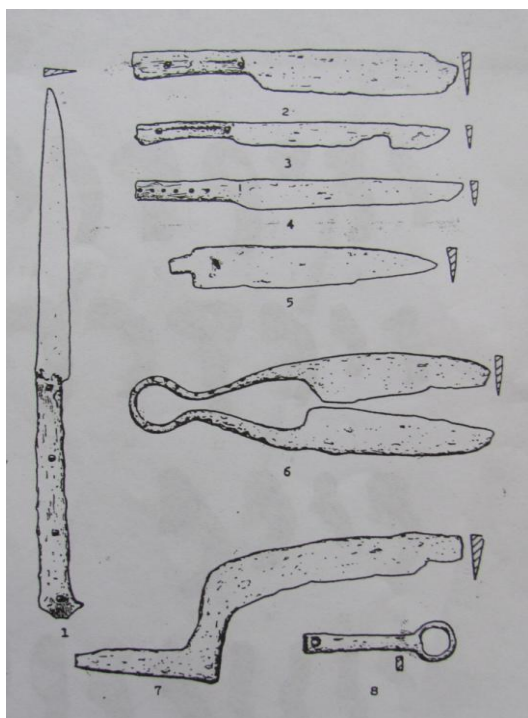
Obr. 17 - Šternberk – Prostor předpokládané severozápadní hradní budovy. Foto autor.

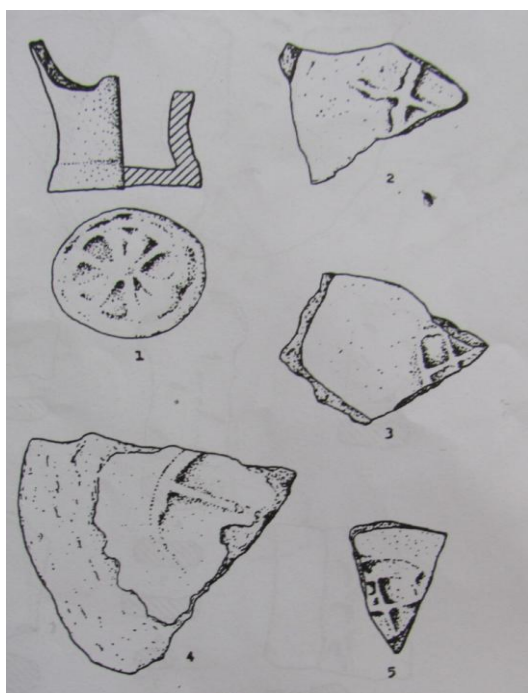
Obr. 18 - Šternberk – Prostor bývalého dvouprostorového paláce. Foto autor.

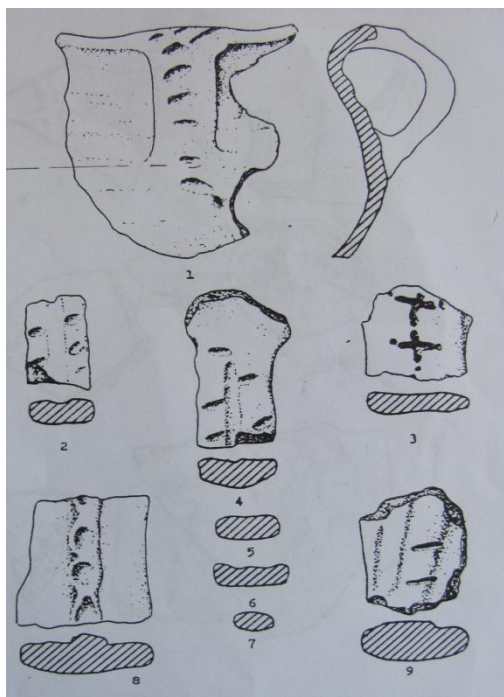
Obr. 19 – Šternberk – Výběr nálezů železných předmětů ze sondy u obvodní zdi paláce a v hradním parkánu (Bláha 1970, 25, Tab. 15).

Obr. 20 - Šternberk - Výběr nálezů železných předmětů ze sondy u obvodní zdi paláce a v hradním parkánu (Bláha 1970, 29, Tab. 19).

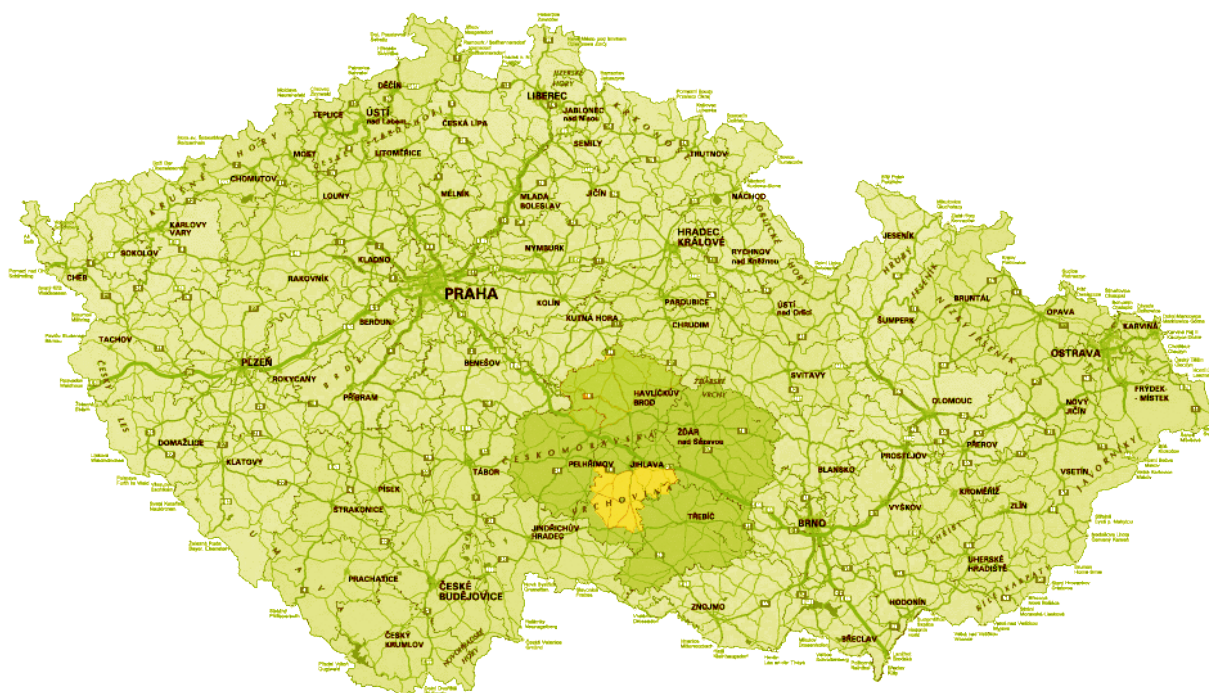
Obr. 21 - Šternberk - Typy hrncířských značek ze sondy v hradním parkánu (Bláha 1970, 18, Tab. 8).

Obr. 22 – Šternberk – Typy uch hrnců ze sondy v hradním parkánu (*Bláha 1970, 17, Tab. 7*).

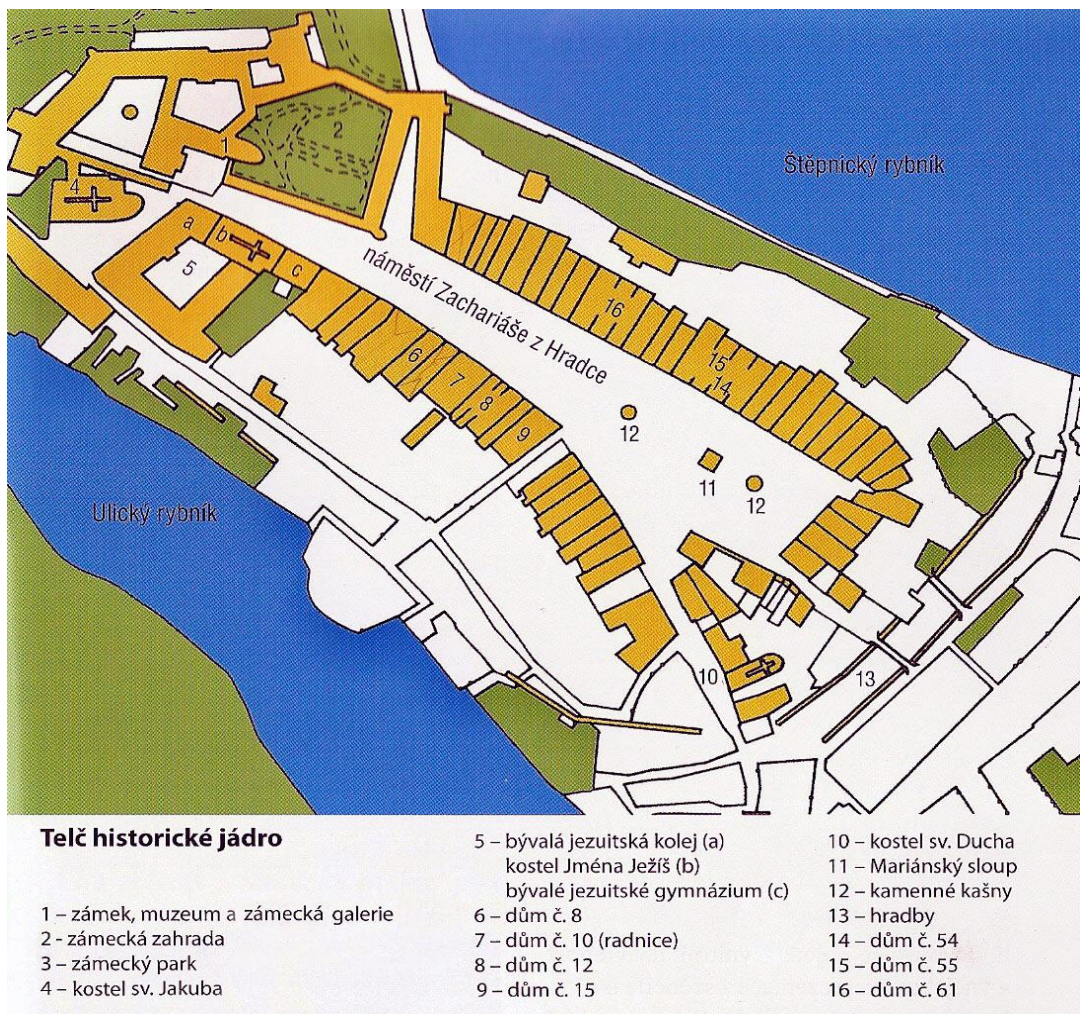
Obr. 23 - Telč- mapa (www.telc.eu).

Obr. 24 - Českomoravská vrchovina, kraj Vysočina, okres Jihlava (www.trestsko.cz).

Obr. 25 - Dochovaná brána u náměstí Zachariáše z Hradce, kterou prochází cesta vedoucí s měrem na Dačice. Foto autor.

Obr. 26 - Telč- náměstí Zachariáše z Hradce, plán (www.mesto-telc.cz).

Obr. 27 - Telč- náměstí Zachariáše z Hradce, foto (www.telc-etc.cz).

Obr. 28 -Telč- věž kostela sv. Ducha. Foto autor.

Obr. 29 - Telč- dvorec, dům č. p. 29 a kostel Sv. Ducha. Foto autor.

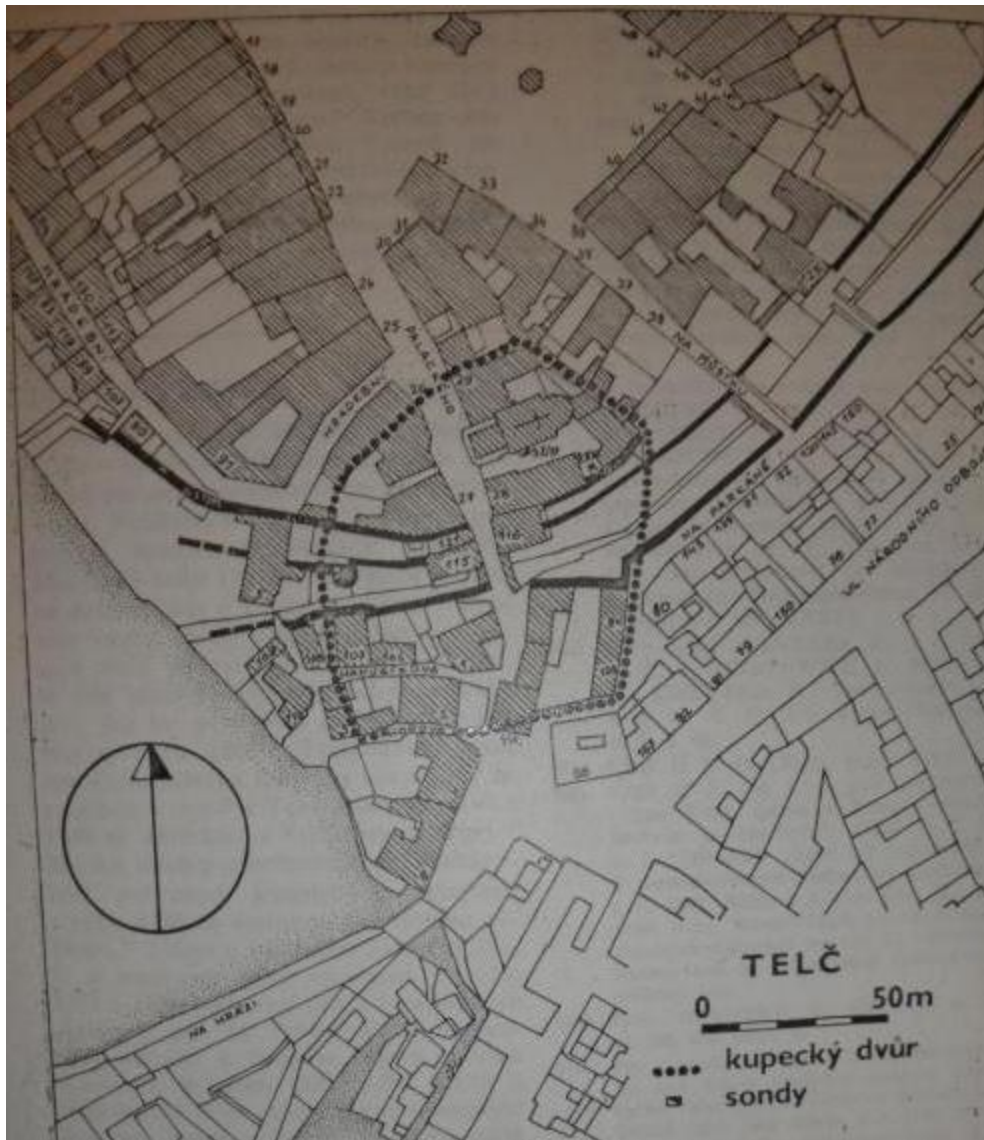
Obr. 30 -Telč, dochovaná městská hradba, vnitřní pohled. Foto autor.

Obr. 31 - Telč, dochovaná městská hradba, vnější pohled. Foto a úprava autor.

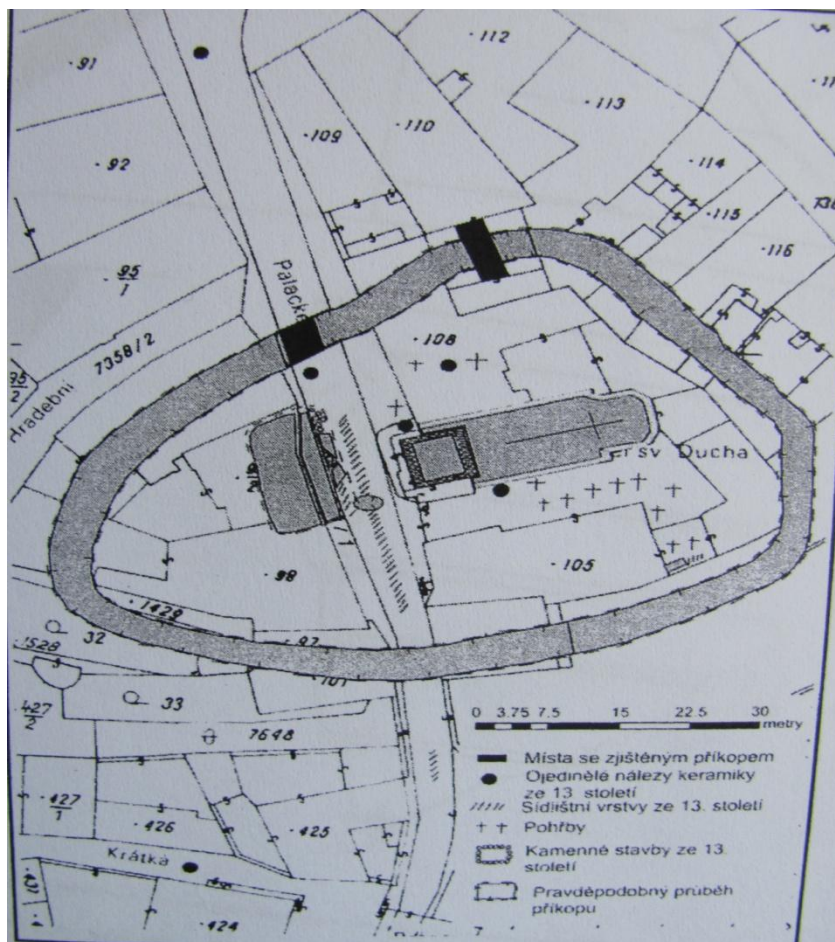
Obr. 32 - Pravděpodobná jižní hranice původního ze měpanského telečského dvorce. Foto a úprava autor.

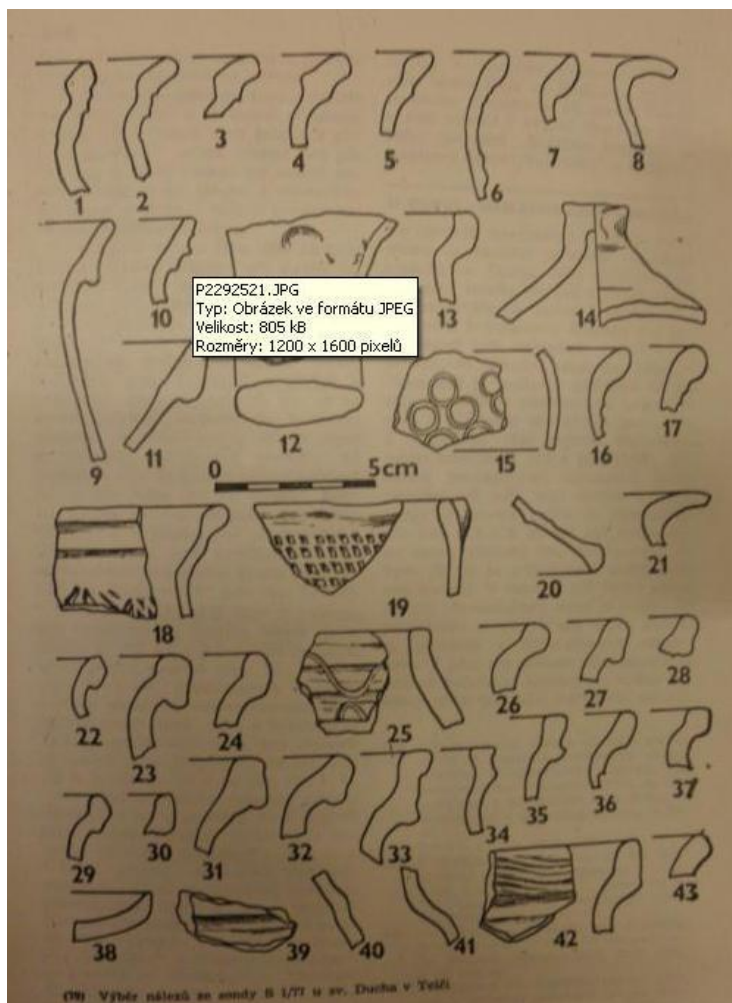
Obr. 33 – Rekonstrukce obvodu ze měpanského dvora v současné zástavbě Telče podle J. Bláhy a L. Konečného (*Bláha - Konečný 1985, 149, Obr. 76*).

Obr. 34 – Poloha dvorce a sídliště v jihovýchodní části náměstí Zachariáše z Hradce podle M. Vokáče a D. Zimoly (*Vokáč – Zimola 2011, 60, Obr. 2*).

Obr. 35 – Místa výzkumů v okolí věže sv. Ducha s vyznačením možného průběhu příkopu (Vokáč – Zimola 2011, 60, Obr. 3).

Obr. 36 – Výběr nálezů keramiky ze sondy 1/77 z výzkumu u kostela sv. Ducha (Bláha - Konečný 1985, 135, Obr. 70).

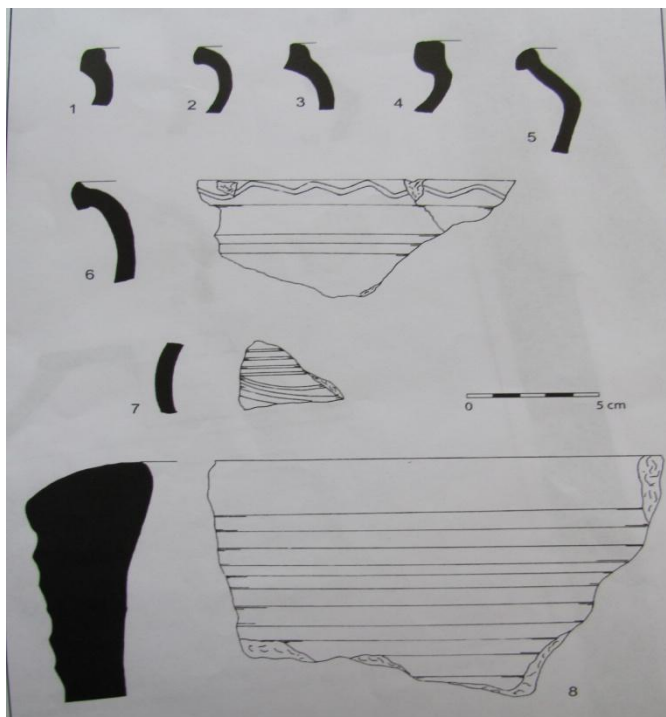
**Obr. 37 - Telč- archeologický výzkum náměstí a přilehlých ulic, rok 2006
(www.archeologie.ji.cz).**

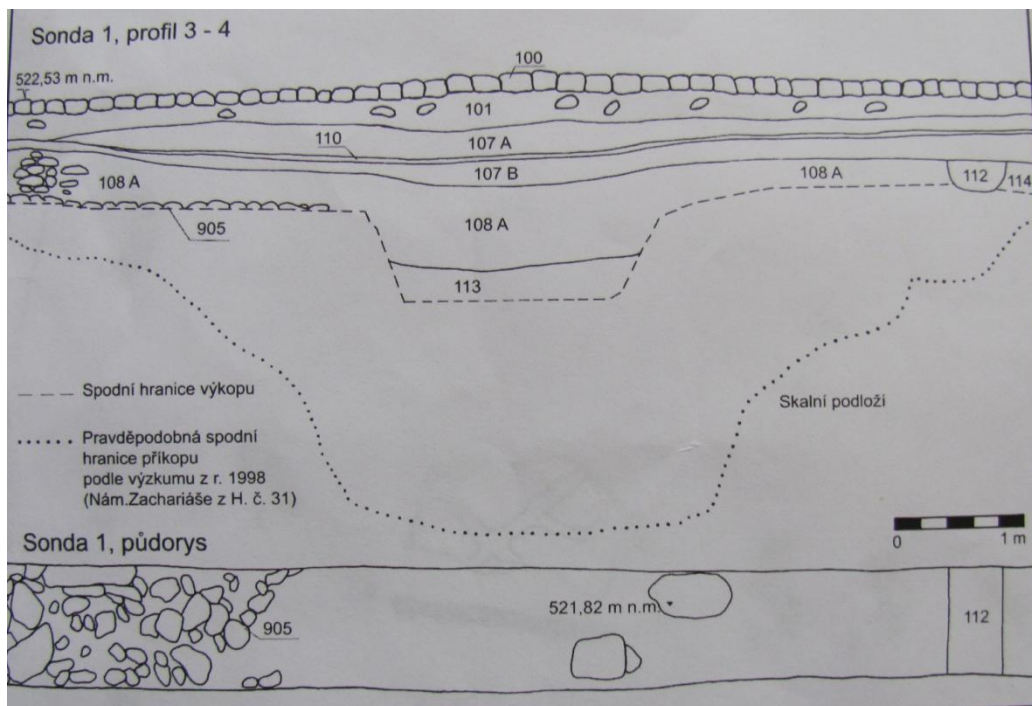
**Obr. 38 - Telč- archeologický výzkum náměstí a přilehlých ulic, rok 2006
(www.archeologie.ji.cz).**

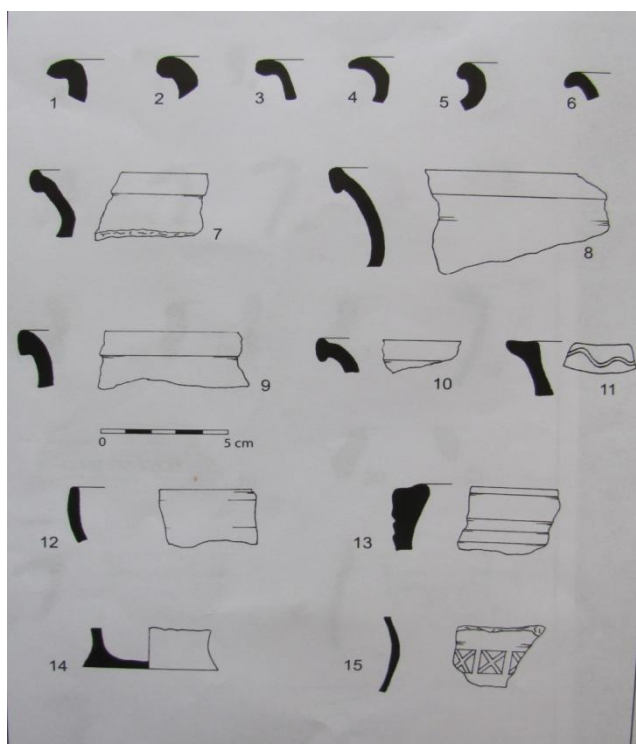
Obr. 39 - Telč- U Masných krámů. Foto autor.

Obr. 40 – Výběr z nálezů keramiky z jihovýchodní části náměstí Zachariáše z Hradce (Vokáč – Zimola 2011, 62, Obr. 5).

Obr. 41 – Palackého ulice, výzkum před dome m č. p. 26 (sonda 1, profil 3 – 4) (Vokáč – Zimola 2011, 67, Obr. 11).

Obr. 42 – Nálezy keramiky z Palackého ulice (sonda 1, profil 1–2) (Vokáč – Zimola 2011, 64, Obr. 7).

**Obr. 43 - Telč- archeologický výzkum u domu č. p. 28, rok 2007
(www.archeologie.ji.cz).**

Obr. 44 - Telč- archeologický výzkum u domu č. p. 28, rok 2007, kostra
(www.archeologie.ji.cz).

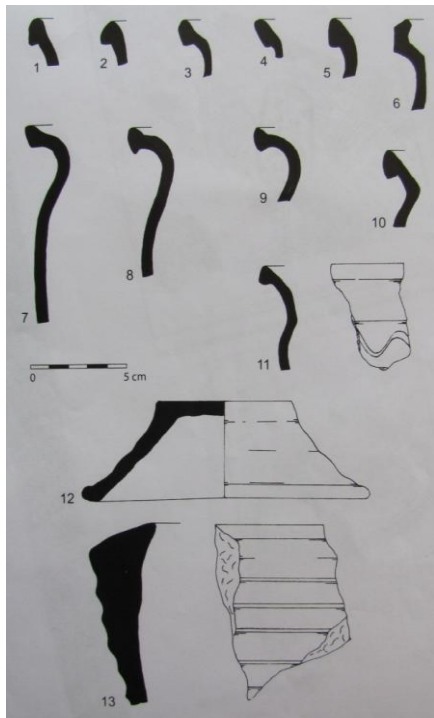
Obr. 45 - Telč- archeologický výzkum u domu č. p. 28, rok 2007, keramika
(www.archeologie.ji.cz).

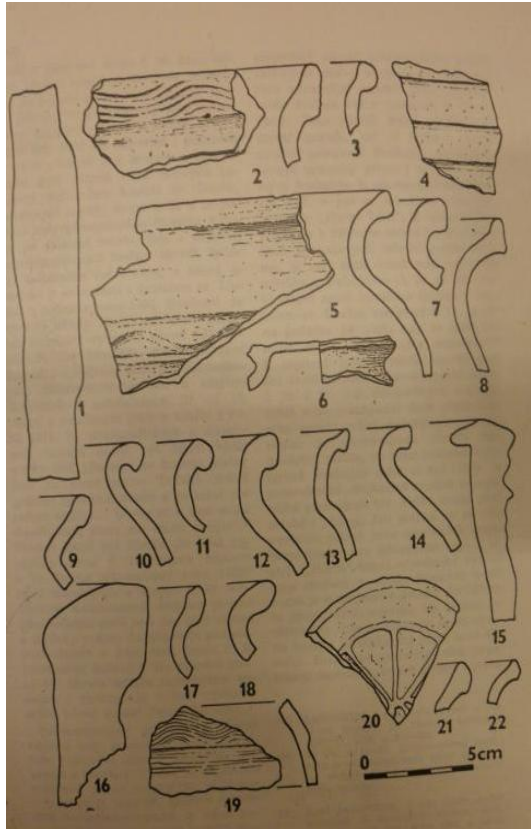
Obr. 46 - Telč-Staré Město, letecký snímek (www.dedictvivysociny.cz). Úprava autor.

Obr. 47 -Telč-Staré Město. Foto autor.

Obr. 48 – Výběr z nálezů keramiky ze Starého Města (Špitální ulice) (Vokáč – Zimola 2011, 61, Obr. 4).

Obr. 49 - Výběr nálezů keramiky získaných roku 1901 při stavbě železnice směrem k Radkovu (*Bláha - Konečný 1985, 139, Obr. 72*).

Obr. 50 - Telč- Staroměstský rybník. Foto autor.

Obr. 51 -Telč- Staroměstský rybník, vypuštěný. Foto autor.

Obr. 52 - Telč- Staré Město, kostel U Matky Boží. Foto autor.

Obr. 53 – Osídlení Telč-Mokrovce. Foto autor.

Obr. 54 - Současná Studnice s vyznačenou kótou Ostrážkou (www.cuzk.cz).

Obr. 55 – Přibližná poloha ZSO u Studnice. Foto autor.

Obr. 56 – Přibližná poloha ZSO Rysov. Foto autor.

Obr. 57 – Přibližná poloha ZSO Šiškov. Foto autor.

Obr. 58 – Přibližná poloha ZSO Vojkov. Foto autor.

Obr. 59 – Přibližná poloha ZSO Votvrň. Foto autor.

Obr. 60 – Myslboř. Červeně označené rybníky zkoumané v letech 2006 a 2007 (Google Earth). Úprava autor.

Obr. 61 – Horní Mrzatec (rybník - ZSO). Foto autor.

Obr. 62 - Radkov-Kočíčí hrádek. Foto autor.

Obr. 63 - Radkov-Kočíčí hrádek, pohled na Moravskou Dyji. Foto autor.

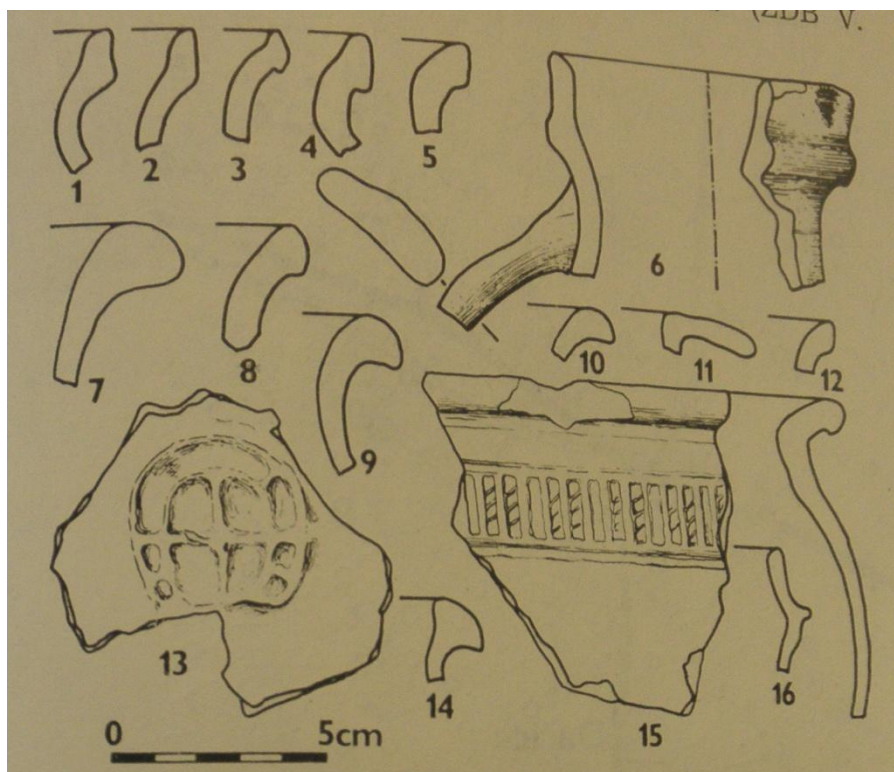
Obr. 64 – Dyjice, hrádek s půlkruhovým valem. Foto autor.

Obr. 65 – Dyjice – pohled na Moravskou Dyji z hrádku s půlkruhovým valem. Foto autor.

Obr. 66 – Čížov. Foto autor.

Obr. 67 - Výběr nálezů keramiky z lokality Čížov (Bláha 1982, 339, Tab. 3).